

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Адреса на Редакцијата:

Министерство за одбрана

Списание „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

ул. „Орце Николов“ 66 1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276 и тел. факс 02 3113 527

Интернет адреса: WEB на Министерството за одбрана: www.morm.gov.mk

, публикации, СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА на

македонски и на англиски јазик

Списанието излегува два пати годишно.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

ТЕОРЕТСКО СПИСАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РМ

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

генерал-мајор *Насер СЕЈДИНИ, претседател*

проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

проф. д-р *Росе СМилЕСКИ, полковник*

д-р *Димче ПЕТРОВСКИ, бригаден генерал*

Мелаим АДЕМИ

Селвет БАРУТИ

доц. д-р *Методија ДОЈЧИНОВСКИ, полковник*

доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ, полковник*

д-р *Жанет РИСТОСКА*

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

проф. д-р *Росе СМилЕСКИ, полковник*

д-р *Жанет РИСТОСКА*

проф. д-р *Зоран НАЦЕВ*

доц. д-р *Драге ПЕТРЕСКИ, полковник*

доц. д-р *Методи ХАЦИЈАНЕВ, мајор*

Главен и одговорен уредник: проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

Заменик главен уредник: проф. д-р *Росе СМилЕСКИ, полковник*

Одговорен уредник од МО: д-р *Жанет РИСТОСКА*

Технички уредник: *Билјана ИВАНОВА*

Ликовно решение на корица: *Кочо ФИДАНОВСКИ*

Лектор: д-р *Жанет РИСТОСКА*

Печат: „СТЕДА ГРАФИКА“ – Скопје

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07-7144/2 од 27. 12. 1999 година, за списанието „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“ се плаќа повластена даночна стапка.

СОДРЖИНА

1

*Општо-теоретски, доктринарно-стратешки и други теми
од областа на одбраната*

- Мухамет РАЦАЈ, Беким МАКСУТИ
**КЛАУЗЕВИЦ ВО СВЕТЛОСТА НА СОВРЕМЕНИТЕ ВОЕНОТЕОРИСКИ
МИСЛИ** 7
- Оливер БАКРЕСКИ
СИСТЕМНА ПЛАНИРАЊЕ, ПРОГРАМИРАЊЕ И БУЏЕТИРАЊЕ 23
- Андреј ИЛИЕВ, Александар ПЕТРОВСКИ, Драге ПЕТРЕСКИ
**КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА БЕЗБЕДНОСНАТА СОРАБОТКА
ВО ЕВРОПА И ВО ПАЦИФИК-АЗИЈА** 33
- Жанет РИСТОСКА
**ТРЕТМАНОТ НА ТЕРОРИЗМОТ ВО РАМКИТЕ НА СОВРЕМЕНИТЕ
БЕЗБЕДНОСНИ СТРАТЕГИИ** 43

3

Евроатлантски интеграции

- Билјана АВРАМОСКА, Игор ЃОРЕСКИ
**ЕВРОПСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА МОСТ ЗА ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН
НА ПАТОТ КОН ЕВРОПА** 51

4

Техничко-технолошки достигнувања, вооружување и опрема

- Славко АНГЕЛЕВСКИ, Зоран МИЛЕНКОВСКИ
**ПРИМЕНА НА СИМУЛАЦИИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПЛАНИРАЊЕ И
ПОДГОТОВКА НА ВОЕНИ ЕДИНИЦИ ЗА МИСИЈА** 59
- Елениор НИКОЛОВ, Драге ПЕТРЕСКИ, Даме ДИМИТРОВСКИ
**КОМПЈУТЕРСКИ ДИЗАЈН НА КЛИПОВИ СО МАЛА ТЕЖИНА СО
ПРИМЕНА НА АЛГОР – ФЕА СИСТЕМ** 71
- Југослав АЧКОСКИ, Методија ДОЈЧИНОВСКИ
**САЈБЕР-КРИМИНАЛ И ЗАШТИТА НА ДИГИТАЛНИТЕ ПОДАТОЦИ
ВО КОМПЈУТЕРСКИТЕ МРЕЖИ** 77

6

Зрѓи теми од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

- Тања МИЛОШЕВСКА
КОНЦЕПТОТ НА НАРКОТЕРОРИЗАМ 83
- Кемо ЃОЗО, Виктор ЗЛАТКОВ, Катерина МИТКОВСКА-ТРЕНДОВА
МОДЕЛИ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ВОЕНИ ОДЛУКИ ВО АРМ И ВО НАТО 93
- Гоце АНАКИЕВСКИ
**ДЕВЕТТЕ СПЕЦИЈАЛНИ ПРЕПОРАКИ НА ФАТФ (FATF) ЗА
СПРЕЧУВАЊЕ НА ФИНАНСИРАЊЕ НА ТЕРОРИЗМОТ – СОСТОЈБИТЕ
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА** 109

7

Прикази на книги, стичични илустрации и др. од областа на одбраната

- Киро АТАНАСОВ
**ОРГАНИЗАЦИЈА И МЕНАЏМЕНТ НА ПОДРАЧНИТЕ
ЕДИНИЦИ ЗА ОДБРАНА (д-р Менде Солунчевски)** 117

КЛАУЗЕВИЦ ВО СВЕТЛОСТА НА СОВРЕМЕНИТЕ ВОЕНОТЕОРИСКИ МИСЛИ

Мухамет РАЦАЈ, Беким Максуди
Армија на Република Македонија

Апстракт: Овој труд има за цел да даде осврт на почетоците и достигнувањата на Клаузевиц и на планот на воената вештина и од филозофски аспект. Накратко ќе биде презентираан неговиот живот и делата, коишто зад себе ги остави овој голем теоретичар и филозоф, кој беше еден од најдобрите во тоа време, но исто така и мошне критициран и оспоруван. За време на неговиот живот ниту едно негово дело не е публикувано, освен мал број трудови кои останале под превезот на анонимноста. Неговите најзначајни дела биле оставени во ракопис за жена му, со надеж дека по неговата смрт таа ќе најде начини да ги публикува. Неговиот живот, како и животот на повеќето теоретичари кои пишувале за војната, може да се подели на два дела-период на активност и прибирање на податоци и период на размислување и сумирање на забележаното и проученото. Клаузевиц ја промовира идејата дека воената наука е вештина која има свои закономерности исто како и физиката, на пример.

Клаузевиц, денес, сè уште е еден од најголемите теоретичари на војната. Но, за жал, за неговиот живот, се знае мошне малку. Во кругот на своите блиски пријатели има забележано дека неговата теорија за војната нема да биде корисна само за неговата, туку и за генерациите што доаѓаат. Тој не можел ни да претпостави колку, всушност, ќе биде корисна таа негова теорија и дека и до ден денес, со својот дух таа сè уште ги воодушевува воените теоретичари и практичари.

Клучни зборови: војна, политика, филозофија, револуција, војска, држава, битка.

CLAUSEWITZ THROUGH THE LIGHT OF MODERN WAR THEORETICIANS

Abstract: This paper will discuss the beginnings and achievements of Clausewitz on the military and the philosophical field. We will pass through the life and the works that this great military theorist and philosopher left, who was one of the best at that time, but was also challenged and criticized by many war critics.

He did not publish anything for his life, except a few small and valuable papers under the veil of anonymity. He left basic research papers in manuscript, more or less settled, to his wife wishing her to publish them after his death. His life and the lives of many war writers can be divided into two parts - a period of action and gaining experience, and period of reflection and summing up the experience. Clausewitz rejects the idea that military science is a skill that would have meaning to laws such as physics. Therefore, according to Clausewitz, a war is a skill (Kunst) and not a science, because about three quarters of the facts on which actions in the war are based, were committed in the fog of uncertainty.

If you look at the life of Clausewitz, it can be concluded that the personal failure in his life, with great education and good knowledge of military operations, has given us a military thinker of a first-rate importance. For his effort in writing during his life, only a few friends have known, other but his wife. In the closest circle of friends, sometimes he mentioned that his aim is to write a theory of war that would be useful not only for present but for future generations. He probably did not imagine that he would succeed in his work that much to excite the war spirits of future generations.

Клаузевиц – човек, војник и филозоф

Карл фон Клаузевиц е роден во 1780 година во Бург кај Магдебург, а потекнува од многу скромно пруско благородничко семејство. Неговиот татко се стекнал со благородничка титула како резултат на својата долгогодишна служба во пруската војска. Оваа поволност влијаела неговиот син, без потешкотии да може да се посвети на офицерскиот повик, практично непристапен за кандидати со граѓанско потекло. Интересно е да се забележи дека самиот Фридрих Велики, посетувајќи ги воените училишта со стап ги протерувал офицерските кандидати со граѓанско потекло.

Клаузевиц во 1792 година пристапува во полкот на пруската армија. Тоа се случило во период кој се смета за пресвртница во историјата на воените вештини. Големите сили во Европа коишто штотуку се беа соземале од шокот предизвикан од Француската револуција, решиле жестоко да се пресметаат со револуционерите. Прусија ја презела улогата на ударна сила на реакцијата, па затоа војводата од Брауншвиц тргнал со својата војска во 1792 година со многу амбициозни цели да го заземе Париз, после што, според неговата замисла, ликвидацијата на француската револуција би била само рутинска работа. Врз основа на извештаите од француските емигранти, Прусите верувале дека пред нив стои недисциплинирана новосоздадена француска војска, во најголемиот дел составена од слабо опремени доброволци. Сепак, се покажало дека замислите на Прусите биле далеку од стварноста.

Средбата на двете војски завршила со битката кај Валмија, каде што Прусите нападнале со многу јак артилериски оган по француските редови. Синкилотите (голтари, безгакаши) не се разбегале, туку го издржале оганот и вратиле со иста мерка. Нивните редови не биле геометриски точно подредени како пруските, но во нивното држење била изразена одлучност и непоколебливост. Прусите не се одлучиле да извршат јуриш на тие редови. Наводно на нивниот јуриш му пречел јакиот дожд и затоа

двете војски се разотишле без довршена битка. Најдобрата европска платена војска се покажала недоволна за да ги совлада „безгаќашите“ во искинати униформи, недоволно извежбани, но со нов борбен дух кој во нив го внела француската револуција.

Еден од најголемите Германци на тоа време J. W. Goethe ја посматрал од пруските позиции битката кај Валмија (Walmu). Неговиот коментар за битката бил: Денес и на ова место почнува нова епоха во светската историја и вие можете да кажете дека сте биле присутни.

Европа сè уште не можела да сфати што, впрочем, се случило и дека тука се судриле вооружени сили на две различни уредувања. Новата буржоаска класа им всадила на своите војници невиден елан и спремност за жртвување. Тоа сигурно не било ни приближно случај со пруската платеничка феудална војска.

Сите тие новини најмалку можеле да се разберат во Прусија каде што француската револуција се замислувала како маса од бунтовници која била мотивирана единствено за крајби. Тој впечаток секако не го одминал ни младиот Клаузевиц, што и се забележува во неговите рани трудови¹.

Првата коалиција на европската реакција била скршена. Прусија се повлекла меѓу првите. Младиот Клаузевиц во мирновременскиот гарнизон крај Берлин, ги задоволувал своите амбиции во интензивно учење. Тој е самоук, но добро ја совладува математиката, францускиот и латинскиот јазик. Ја чита „Вештината на војувањата и општите принципи на војната на Фридрих Велики“ од Макијавели. Во 1801 година пристапува во Општа воена школа која била под раководство на Шарнхорст (Scharnhorst), кој до до крајот на својот живот имал големо влијание на Клаузевиц. Шарнхорст бил еден од ретките плебејци кој достигнал висока положба во пруската војска. Неговиот немирен дух не бил премногу оптоварен со традициите, па бил во состојба да ги сфати новите идеи. Во секој случај, прв меѓу пруските генерали, ја воочил суштината на францускиот успех. Во него тогаш почнала да се раѓа идејата дека платеничката пруска војска треба да се замени со регрутирање на народна војска. Секако дека таа мисла можел да ја изразува само во кругот на блиските пријатели, затоа што во тоа време на прускиот крал му биле блиски јакобинските идеи. Сепак тие идеи имале силно влијание на Клаузевиц.

Покрај воените предмети во Општата воена школа Клаузевиц слушал и предавања од логика и основи на филозофијата, главно Кант, најголемиот германски авторитет на полето на филозофските мисли во тоа време.

Клаузевиц во тоа време пишува неколку историски расправи за Фридрих Велики и критика за геометриската стратегија на Vulow. Суштината на тие критики била во тоа дека не може да се расправа за стратегија само на основа на геометриски облик

¹ Klausewitz, O ratu, Vojna biblioteka, Beograd 1957

на борбен распоред без да се земаат предвид одлуката на војсковоџците и моралот на трупите. Во 1806 година Клаузевиџ заминува во војна како аѓутант на принџот Август. Во тоа време сѐ уште не бил свесен дека, всушност, слабоста на пруската војска во однос на Наполеоновата е токму заради придржувањето на начелата кои ги застапувал *Bulow*.

Катастрофалните порази на пруската војска кај Јене и Аурестеда делумно му ги отвораат очите. И сам учествувал во битката кај Аурестеда и набрзо потоа, заедно со принџот, завршува во заробеништво. Како воен заробеник во Франција имал доста време за размислување околу слабостите на пруската војска во однос на француската. Но сѐ уште не бил во состојба да ја разбере тајната на францускиот успех. Тие свои размислувања ги составил во една реченица: „Со платеници не може да се задржат Персијците кај Термопилскиот теснец“.

После катастрофалниот пораз на Прусите кај Јене, Клаузевиџ започнува интензивно да го проучува Наполеон и неговиот начин на водење на војна. Сепак, суштината на неговите успеси ќе биде способен да ја дефинира многу покасно. Во тоа време неговиот дух не бил доволно формиран. Во своите трудови не ја крие отворената омраза спрема Французите и пишува бесмислици за Француската револуција, а француската војска ја нарекува банда од крадци кои постигнувале победи благодарејќи само на воената среќа на своите генерали. Трудовите од тоа време немале никаква врска со неговиот рационален начин на размислување во подоцнежното време. Во стварноста, новопечените аристократи не можеле да ги поднесат катастрофалните порази на пруската војска од француските плебејци каде што голем број офицери се издигнувале од положба на обичен војник.

По Тиситскиот мир, Клаузевиџ се вратил во победената Прусија. Феудална Прусија почнала постепено да се претвора во граѓанска држава. Во тоа време неговото внимание посебно го привлекуваат Наполеоновите неуспеси во Шпанија, каде што тој наидува на речиси несовладлив народен отпор.

Австрија во тоа време е победена и Наполеон се приближува до врвот на својата моќ. Во 1812 година донел одлука за поход на Русија. Многумина во Европа мислеле дека шансите се на негова страна. Кон тоа гледиште се приклучил и прускиот крал кој склопил сојуз со Наполеон и му ставил на располагање свои тврдини и контингент од 20.000 луѓе.

Клаузевиџ, кој тогаш бил мајор и наставник во воената школа², размислува поинаку. Смета дека народот е непобедлив, што се гледа од примерот на Шпанија и предлага Прусија да дигне востание против Наполеон. Секако дека тоа го направил под маската на анонимноста, што и го спасило од реперкусии.

² Allgemeine Kriegsschule

Длабоко разочаран што Прусија не може ништо да стори против завојувачите и под притисок на совеста дека мора да продолжи војната проти завојувачите, Клаузевиц пристапува во руска служба. Три недели пред Наполеоновиот напад добива чин потполковник на руската војска. Тоа бил редок но никако единствен случај за пруските офицери. Еден негов другар, кој со одличен успех завршил во истата класа на военото школо, загинал во руска униформа во борба со пруските војници. Под команда на Ф.П. Уваров, Клаузевиц учествува во Бородинската битка. Наскоро ја напушта војската на Кутузов и преминува во армијата на Витгенстеин, која оперирала на Двина. Таму бил сведок на битката на Берзини. Поради тоа што не го знаел рускиот јазик, во руската војска немал можности да командува со некоја единица. Единствена значајна работа му била изработката на конвенција врз основа на која командантот на прускиот корпус генерал Јорк преминал на руска страна.

На почетокот на 1813 година Клаузевиц активно работи во источните провинции на Прусија каде што ја спроведува Шарнхостовата и својата идеја за вооружување на народот. Сите луѓе способни да служат војска, се поделени во две групации. „Уландвер“ или резервна војска бил биран маж помеѓу 18 и 40 години на 50 жители. Тоа било некој вид на пополнување на регуларна војска. Во „ландштурм“ влегувале сите останати способни луѓе, а начинот на војување е заснован исклучиво на партизанските принципи. Наводно, околу 200.000 луѓе се воведени во списоците на ландштурмите. Покрај сите организациски и теоретски подготовки, ландштурм не дал ни приближно на она што го направиле руските партизани без посебни теоретски подготовки.

Во март 1813 година Клаузевиц бил во улога на руски воен пратеник во армијата на Блухер, каде што началник на штабот бил Шарнхорст. Наспроти противењето на кралот, Клаузевиц бил третиран како пруски офицер. Шарнхорст набрзо умира од здобиените рани и така Клаузевиц губи пријател на кој единствено му се доверувал околу своите размислувања³.

Во 1814 година добива чин полковник во пруската војска. Во април 1815 година, станува началник на Штабот на Третиот корпус и учествува во битката кај Лигни- неуспешна за Прусите. Нешто подоцна во битката кај Ватерло неговиот корпус во неуспешниот судир со Французите премногу далеку отстапува, така што францускиот генерал Гроухи можел без никој да му пречи да се повлече, така што Наполеон со главнината на својата војска е поразан кај Ватерло. На Клаузевиц како началник на Штабот му се припишува голем дел од вината за локалниот неуспех на пруската војска.

После тоа Клаузевиц е сведок на гонењето во правец на Париз и неговата капитулација. Тука виделе како сојузничките армии немилосрдно пљачкосуваат низ Франција, многу повеќе од она што го правеле француските трупи во победената

³ R.Aron, Clausewitz et la guerre populaire, Defense National

Европа. Клаузевиц констатира дека Французите никогаш не се однесувале така брутално. Неговите симпатии сега биле насочени кон страната на победените. Му се спротиставил на Блухер која сакал да го сруши мостот на Јени, а дошол во судир и со својот пријател Гнеисен кој барал да се погуби Наполеон. Очигледно дека не наоѓал никакво здолство во состојбата на народот кој бил понижуван од окупаторот. Во тоа време изјавува: „Никаква несреќа не може да ги натера Французите на сервилност“. Тоа е една од важните карактерни црти на Клаузевиц, кој нешто подоцна дошол до заклучок дека еден народ не може да биде поразен сè додека самиот не го признае тоа.

Чинот генерал-мајор го добива во 1818 година и на местото управник на воената школа останува цели 12 години. Неговата улога во таа школа била административна, без никаква врска со наставата. Имено наставата била во рацете на посебни комисии на кои немал никакво влијание. Во тој период наоѓа време за студиите и пишувањето⁴. Во тоа време и Хегел, кој држел катедра по филозофија на Берлинскиот универзитет, станува неоспорлив во филозофските мисли во Германија. Неговото влијание е присутно насекаде, а се чувствува и во трудовите на Клаузевиц. Во секој случај, тоа е периодот на најплодните творечки години од неговиот живот. Тогаш ги анализира и сумира изминатите случувања, но овој пат, веќе вооружан со Хегеловиот дијалектички метод, способен за остварување на големи дела.

Во март 1831 година станува началник на Штабот на армијата со која командува Гнајсенај. Армијата е стационирана на полската граница, а имала за задача да го спречи ширењето на востанието во Полска од рускиот дел на поделената Полска. Тоа било времето кога Прусија и Австрија со Русија биле столбот на реакционарните сили на Европа. Клаузевиц со својата префинета смисла за забележување на стварноста чувствувал дека стариот поредок не може веќе да се одржи со никакви средства. Тогаш му пишува на Гнајсенај дека никаков политички Архимед веќе не може да го врати општеството од пред 1789 година. Според тоа што ги осудувал реакционерните државници, како пруски аристократ во исто време и се плашел од револуција. На тој начин постојано бил во расчекор меѓу реакционарните политичари, на чии постапки се противел, и револуцијата која ја осудувал и од која се плашел. Во таква ситуација сè повеќе се повлекувал во себе и во своите студии. Збунет од плимата на револуционерните случувања, разочаран ѝ пишува на сопругата дека никој повеќе нема сили да се спротистави на револуционерната плима и дека дошло време кога повеќе не треба да се плашиш од смртта.

Смртта не морал долго да ја чека. Епидемијата на колера се проширила во источните провинции на Прусија. Гнајсенај умрел во август, а Клаузевиц на 16 ноември 1831 година. Неколку дена пред тоа истата болест го однела и Хегел.

⁴ J.Jaures, L Armee Nouvelle, L Humanite, 1915

За својот живот не објавил ништо освен неколку мали вредни списи и тоа под превезот на анонимноста. Основните научни трудови ѝ ги оставил во ракопис, некој повеќе или помалку средени, на својата сопруга со желба да ги објави после неговата смрт. Неговиот живот, како и на многу воени писатели може да се подели на два дела – период на акција и стекнување на искуство и период на размислување и сумирање на тоа искуство.

Инаку животот на Клаузевиц бил проткаен со редица неуспеси и разочарувања, а неговата личност побудила многу противречности.

Разочарувањата започнале уште во младоста, кога пруската војска одгледувана на традициите на Фридрих Велики, едноставно и жестоко била поразена од француските плебејци. Работите биле уште полоши кога Прусија потклезна пред Наполеон, и тоа без отпор каков што пружале Шпанија и Русија. Крајно доследен на своите принципи, Клаузевиц ја продолжува борбата како руски офицер, затоа што тоа бил единствен начин да се бори против Французите. За таа своја доследност не само што не добил пофалница, туку и прускиот двор и кралот го игнорирале до крајот на животот. Ниските офицери и слушателите на воената школа каде што бил управник потајно го исмејувале заради црвениот нос кој го добил во зимските борби во Русија. Тие тоа не го толкувале како последица од измрзнувањето туку се ширеле гласини дека потајно пие и дека тоа му останало во навика од дружењето со руските офицери, во што не било тешко да се поверува.

Победите над Наполеон не го задоволувале Клаузевиц затоа што набрзо се уверил дека истите оние коишто укажувале на недостојното држење на Французите, немилосрдно ограбувале по Франција на начин на кој што француските трупи никогаш тоа не го правеле. Во период на алчните европски реакции после поразот над Наполеон, Клаузевиц пронаоѓа многу работи за осуда. Реакцијата се нафрлила на ландверот во чие остварување вложил толку енергија, го прогласила за легло на револуцијата и воопшто, како твоба која никако не е во склад со вистинските пруски сфаќања. Тука реакцијата била повеќе во право од Клаузевиц, затоа што влезната идеја на француската револуција ја зафатила и Прусија. Клаузевиц енергично си земал за право да ги праша своите противници – дали повеќе се плашат од својот народ или од својот непријател. Инаку, неговиот префинет дух кој не ги разбираше класните конфликти, во овој случај не можел да сфати дека реакцијата, всушност, многу повеќе се плашела од својот народ заради влегување на идеите на француската револуција, отколку од кој било потенцијален непријател.

Како воен командант, Клаузевиц исто така немал среќна рака. Секогаш го надвистнувале административни должности или места како началник на штаб. Најголемата шанса која ја имал во конфликтот со Грохејм ја пропуштил, затоа што советува повлекување кога главната битка била речиси веќе повољно решена за сојузниците. Голем животен парадокс претставува и неговата улога на управник на воената школа.

Како еден од големите теоретичари на воената вештина вршел само административни и дисциплински должности без никакво влијание на наставата.

Не помал парадокс во неговиот живот претставува и личноста на Наполеон која го прогонува од млади години. Тој го смета за окупатор и го мрази со чувство на офицер на победена земја. Од друга страна пак, секогаш го нарекува бог на војната и му се восхитува целиот живот. Впрочем, со проучување на Наполеоновите битки и неговото дејствување во политиката и војната, дошол до големите мисли за природата на војната и поврзаноста на политиката и војната.

Како теоретичар и филозоф, најпрво бил под влијание на Кант, за потоа целосно да се воодушеви од дијалектичкиот метод на Хегел, концептот на апсолутните идеи и разбирањето на работите преку борбата на спротивности. Совладувањето на спротивностите помеѓу формите и содржините преставува не само негов пристап на согледување на проблемите, туку и многу често и начин на изразување. Заради тоа често може да се најде мислење за Клаузевиц дека е војник по професија кој што компетентно се служи со речник на филозоф. Бидејќи Хегеловиот идеалистички пристап на дијалектичкиот метод е доста заплеткан и начинот на филозофирањето на Клаузевиц се сметало дека е обвиткан во метафизичка магла¹, особено кога е студирани и толкувани од воените теоретичари. Францускиот воен теоретичар Камон на почетокот на 20-от век констатира дека Клаузевиц бил: „Најголем Германец од сите Германци и во секој момент човек има чувство дека се наоѓа во метафизичка магла“.

Секако дека воените писатели од другата страна на Рајна на тоа реагирале. Еден од нив одговорил – толку подобро: „Французите никогаш не можат да го сфатат Клаузевиц и тајната на нашите сили“.

Камон не е единствен воен писател кој негодувал заради заплетканиот начин на изразувањето на Клаузевиц. Генералот Палат, кој вообичаено најпофално се изразува за вредностите на делото на Клаузевиц, пишува: „Како и многу Германци и тој не се труди секогаш да ги прецизира своите идеи“⁵.

Во младите години Клаузевиц доста време посветувал на учење математика и физика, што секако оставило белег на неговиот начин на создавање на некои заклучоци. Осумнаесттиот и деветнаесттиот век биле под силните влијанија на Њутновиот концепт. Според Њутон, во астрономијата секогаш се гледа компактна и стриктно организирана вселена, каде што целокупната иднина зависи од целокупното минато. Тие гледишта се пренесени и на физиката и тука постојано се тежнеело за поставување на поголеми и поопфатни закони. Сите работи во физиката, а донекаде и во сродните науки добивале цврсти ставови, тежнејќи на состојбата во која се наоѓала Еуклидовата геометрија околу две илјади години.

⁵ General Palat, La Philosophie de la Guerre Dapres Clausewitz, Charles Lavauyelle, Paris 1922

Клаузевиц се обидел во воените вештини да ги согледа таквите гледишта. Притоа вложува крајни напори за објективно изразување. Длабоко ги следи воените закони на војната, но притоа воопшто не навлегува во суштината на нејзиното потекло, ниту е заинтересиран за нејзината праведност, односно неправедност. Војната, просто ја сметал за законски акт. Исто како физичарите и хемичарите од неговата епоха, кои создале низа на вонредни теореми, а не навлегле во суштината на атомот, така и Клаузевиц кажал толку многу за војната, а не навлегол во суштината на потеклото на војната.

Покрај научниот метод за кое му било добродојдено знаењето на математиката, исто така бил свесен и дека рубиконите во науката се поминуваат многу потешко отколку во воените активности и затоа се чувал од секоја непромисленост на тоа подрачје. Сфаќајќи ја науката онака како што ја гледал во математиката и во физиката, Клаузевиц ја отфрла идејата дека воената вештина е наука којашто би имала значење на законите како на пример, физиката. *Затоа, според Клаузевиц, водењето војна е вештина (Кунст), а не е наука, затоа што околу три четвртини од фактите на кои се засновани акциите во војната се извршени во маглата на неизвесноста: Гледаме јасно дека апсолутното таканаречено математичко во пресметките на воените вештини не пронаоѓа никаде цврсти основи и дека уште на почетокот се наидува на игра од можности, веројатности, среќа и несреќа, игра која се провлекува низ сите големи и мали пори на военото ткиво, и се чини дека од сите гранки на човечкото работење војната е најблиску до картањето. Одбивајќи ја идејата дека воената вештина е наука, со тоа никако не се негира постоењето на теорија за водењето на војна која треба да ги содржи начелата, методите и прописите за водењето на војна, особено во доменот на тактиката.*

Овие гледишта, според Клаузевиц, ги застапувале и многу други воени теоретичари од тоа време, како на пример Жомини. Сепак, Клаузевиц бил доволно внимателен да избегне дефинирање на некои закони кои би се однесувале на тактиката и стратегијата во поглед на нивна унифицираност за сите времиња. Неговиот современик, генералот Жомини кој некогаш бил повеќе читан од Клаузевиц, но и мошне бргу бил заборавен не поседувал таква внимателност. Жомини тврдел дека во стратегијата принципите остануваат секогаш исти: „Новите откритија кои се појавиле се заканувале дека ќе направат голема револуција во организацијата, вооружувањето па и во тактиката на војската. Единствено стратегијата со своите принципи ќе остане иста каква што била во времето на Сципион и Цезар, како и под Фридрих, Петар Велики и Наполеон, затоа што тие принципи не зависат од природата на оружјето ни од организацијата на трупите“⁶.

⁶ Jomini, Pregled ratne vestine, Vojna biblioteka, Beograd 1952,

Може да се каже дека основното дело на Клаузевиц „За војната“ не претставува само класично дело на воена литература, туку е и прилог во германската филозофска мисла на деветнаесеттиот век. Германците успеале на преминот од осумнаесттиот во деветнаесеттиот век да спроведат вистинска револуција на полето на филозофијата. Во стварноста тие преку филозофијата единствено го замислувале она што Французите и Британците веќе го спроведувале на полето на политиката, па и економијата. Предводник на таа мислечка револуција бил Кант со „Критиката на чистиот ум“ а го надополнувал Хегел со неговата „Логика“. За време од неполни четириесет години германската филозофска мисла, покрај тоа што содржела и доста конзервативни елементи, станала предводник на филозофската размисла. Највредна содржина на таа филозофија е дијалектиката. Трудовите на Клаузевиц спаѓаат во тој филозофски период и носат негов силен печат.

Хегеловата филозофија претставува една од основите за Марковата филозофија. Заради тоа и не случајно Маркс, Енгелс и Ленин од сите класичните воени писатели најмногу го ценеле Клаузевиц.

За неговите пишувани дела, освен неговата сопруга, за време на неговиот живот знаеле само неколку пријатели. Во најблизок круг понекогаш споменува дека цел му е да напише теорија за војната која би била корисна не само за сегашните, туку и за идните генерации. Не можел ни да претпостави колку неговите трудови ќе ги возбудуваат воените духови на идните генерации.

Оцена на делото на Клаузевиц до денес

Клаузевиц починал кога трудовите и ракописите му биле подредени во осум книги. Тој ракопис, лично, го сметал за недовршен. Реално, тој сметал дека потполно му била завршена само Првата глава од првата книга. Шесттата книга **Одбрана** сметал дека е само обид, а седмата **Напад** и осмата **Воен план** дека се само скици.

Сепак и вака недовршени овие трудови предизвикуваат голем интерес и полемика. Како што е случај со секое дело со поголема вредност, оцените за тие трудови се движеле од врвни величења до потполно потценување. Сумирајќи ги тие оценки, може да се заклучи дека тие трудови ретко кога биле предмет на студии во целина и дека заклучоците за нив, најчесто биле давани на основа на некои делови или само на цитати, а ретко врз основа на целина. Најголемиот дел од воените критичари се задржале само на првите три книги : *За природата на војната*, *За теоријата на војната* и *За стратегијата воопшто*, а од овие книги повеќе се користени само цитати. Заради тоа настанала познатата изрека дека *Клаузевиц е воен теоретичар кој често бил цитиран а ретко студирани*.

Клаузевиц во прикажувањето на некои свои поставки употребувал анализа со методот на борба на спротивности и совладување на противречностите, и затоа многумина биле претпазливи при посочувањето на неговите цитати. Доколку тие се

земат предвид парцијално, можат да се извлечат не само непотполни, туку дури и спротивни заклучоци од она што тој, всушност, го заклучувал. Клаузевиц поставувал определен поим како теза за потоа да наведе антитеза и конечно од тоа да изведе синтеза. Заради тоа е невозможно само дел од тоа размислување да се земе како негово целосно гледиште⁷. Парцијалната и непотполна анализа е најверојатно една од главните причини на големиот број контрадикторни мислења за неговите трудови.

Современикот на Клаузевиц, генерал Жомини, по потекло Швајцарец, му служел на Наполеон, а подоцна преминува во руска служба, од други мотиви спротивни од оние на Клаузевиц. Тој исто така е инспириран од Наполеоновите војни, но неговите дела ја немаат онаа длабочина на размислување својствена за Клаузевиц. Меѓутоа заради едноставниот начин на изразување и пишување на француски јазик, успеал да ги направи пристапни за поширок круг воени стручњаци. Слично како и Клаузевиц, Жомини ги разгледува основните идеи за војната, но им дава многу поголем статус на цврстите принципи. И двајцата постојано ја нагласуваат недогматската еластичност во разгледувањето на теориските проблеми, но Клаузевиц повеќе успеал во тоа.

Жомини не пишувал најубаво за Клаузевиц и го сметал за претенциозен во научната дискусија, а неговите трудови за премногу заплеткани според начинот на изразување. *Не може да му се оспори на генералот Клаузевиц големото образование и лесното перо. Но тоа перо е малку преслободно и особено е претенциозно во научната дискусија, каде јаснотијата мора да биде на прво место. Освен тоа писателот се покажува премногу недоверлив кон воената наука. Неговата прва книга е всушност декларација против сите теории за војната, додека другите две се полни со теориски начела*⁸.

Идејата на Клаузевиц дека одбранбениот облик на војување сам по себе е појак од нападниот била крајно необична за периодот пред Наполеоновите битки. Но тука бил многу јасен: „Одбранбениот облик на војување не е никаков одбранбен штит, туку штит кој задава вешти удари“⁹. Жомини пак, во определувањето меѓу одбраната и нападот, предност му дава на нападот, залагајќи се енергично за офанзива во стратегијата и напад во тактиката. Сепак, историјата на војните од времето на Жомини до денеска му дава повеќе право на Клаузевиц.

Славата на Клаузевиц не датира од времето веднаш по публикувањето на неговите дела. Тој се прославил по Пруско-австриската војна од 1866, Пруско-француската војна 1870-1871 год., како и пруските победи кај Садове и Седана. Прусија пред тоа не војувала околу педесет години и имала цели генерации на офицери без никакво воено искуство. Во тоа време прускиот команден кадар се подготвувал со примена на

⁷ F.Mering, Ogleđi iz istorije ratne vestine, VIZ, Beograd 1955

⁸ Jomini, Pregled ratne vestine, Vojna biblioteka, Beograd 1952

⁹ Klausewitz, O ratu, Vojna biblioteka, Beograd 1951

воени игри, а Клаузевицовата интерпретација на Наполеоновите методи со барање на одлучни борби бил доминантен во тие игри. Генерал Молтке, началник на прускиот Генералштаб, бил горд ученик на Клаузевиц во поглед на концентрацијата на сите сили во одлучна битка. Неговото управување со операциите покажува дека сè било насочено на собирањето на што повеќе сила во одлучниот час, на посакуваното место, нивното спојување да се изврши на самото борбено поле.

Кога еднаш го запрашале генерал Молтке кои се неговите омилен книги тој одговорил: „Библија, Илијада, Чудото на небото и За војната од Клаузевиц“¹⁰. Фон Шефен, кој подоцна, исто така, бил началник на прускиот Генералштаб, истапувал со тезата дека Клаузевиц во прускиот офицерски кор одржувал концепција на вистинска војна.

Сепак, Молтке и Шефен го прифаќаат само оној дел на трудовите на Клаузевиц што се однесуваат на толкувањето на Наполеоновите војни и на барање на решенија само низ одлучни борби. Вон Шефен бил одлучен противник на секоја долготрајна и исцрпувачка војна, затоа што се плашел дека таква војна ќе доведе до длабоки социјални промени. Според него само стратегијата на уништување може да го зачува постојниот социјален поредок.

Од тогаш стратегијата на уништување и барање решенија за одлучна борба или серија такви борби според методот на Ханибал, станува опсесија на прускиот Генералштаб, вклучувајќи ја тука и стратегијата на Германија во Втората светска војна. Некои воени писатели кои се обиделе да најдат врска помеѓу трудовите на Клаузевиц и на Молтке и Шефен, го сметаат Клаузевиц за родоначалник на таа пруска школа и сметаат дека тој е одговорен за патот кој покасно германската војна мисла го избрала за единствено исправен. Британскиот воен писател Лидлхарт смета дека војсководачите во последните педесет години се „... опиле од црвеното како крв вино од лозите на Клаузевиц“¹¹.

Поподобна анализа лесно може да покаже дека сите тие толкувања на трудовите на Клаузевиц се изведени само врз основа на некои делови од неговите трудови, а не врз основа на неговите севкупни анализи. Може да звучи парадоксно, но факт е дека Клаузевиц никогаш во целина не бил прифатен во Прусија и дека неговите главни идеи покасно биле отфрлени и од германскиот Генералштаб. Прифатено е неговото размислување за идејата за решавачката борба кога противникот располага со вооружени сили кои се со иста големина. Ни оддалеку не е прифатена неговата идеја за врска помеѓу политиката и војната што претставува основа на неговите гледишта. Исто така, во Германија не се прифатени неговите гледишта за вредностите на одбраната како посебен вид војна. Исто така сосема еднострано се толкувало

¹⁰ Uvod u peto nemacko izdanje “O ratu” – 1905 god. (uvod napisao von Schlieffen)

¹¹ Liddell Hart, The Ghost of Napoleon, 1933

неговото гледиште за војната како акт на крајно насилство. Тој проблем Клаузевиц го опишал со филозофски јазик позајмен од Хегел: „Војната е акт на сила и неговата примена не познава никакви граници. Со секое наметнување на својата волја на друг, доаѓа до заемно влијание кое, по теорија, мора да доведе до крајност“¹². Тој цитат бесконечно се повторува во германската, а понекогаш и во француската литература. Никој не одел до крај во анализите за да го види ова само како поставена теза дека војната во теорија претставува акт на сила без ограничувања. Понатаму, во врска со својата теза, Клаузевиц ја наведува антитезата дека во практиката, војната како акт на насилство има ограничувања, затоа што самата војна не е сама по себе цел туку е продолжение на политиката со други средства. Од тоа ја изведува синтезата дека војната е само во теорија акт на неограничено насилство, додека во практиката, тоа насилство е ограничено.

На сличен начин еднострано се толкуваат и другите негови поставки. Анализирајќи ја решавачката битка тој констатира дека „**крвта е цена за победата**“. Таа парола е неуморно повторувана од страна на цели генерации офицери во германскиот и францускиот генералштаб посебно за време на Првата светска војна. Поради тоа и Лидлхарт говори за крвавото вино од лозата на Клаузевиц, а ја нема анализирано целината на неговите трудови.

Од друга страна, никој не цитира еден друг цитат на Клаузевиц за апсолутната и вистинската војна: „Никој не почнува војна или барем не би требало да ја почне, ако е паметен, а да не си помисли што сака да постигне со неа и во неа“¹³. Меѓу највредните негови мисли секако спаѓа идејата за врска меѓу политиката и војната. Прускиот генералштаб молчејќи преминува преку тоа; интимно ја отфрла таа идеја, истото подоцна го прави и германскиот Генералштаб. И францускиот Генералштаб никогаш не ја прифаќа таа идеја, што секако не би можело да се рече и за француската Влада.

Уште на самиот почеток на своите трудови, Клаузевиц истакнува: „**Војната не е ништо друго туку државна политика продолжена со други средства**“. Малку понатаму вели: „**Така гледаме дека војната не е само политички акт, туку вистински политички инструмент, продолжување на политичките односи, нивен продолжеток со други средства**“.

Германскиот Генералштаб сметал дека војната е нешто апсолутно и дека со нејзиното настанување престанува секаква врска со политиката. Веќе во Француско-пруската војна 1870-1871 доаѓа до отворен судир помеѓу политиката и војната, што во конечна форма се манифестира во судир помеѓу Молтке и Бизмарк. Молтке не дозволувал Бизмарк да му се меша во работите и едноставно му оневозможил да се запознае со текот на воените операции. Бизмарк бил претседател на пруската Влада

¹² Clausewitz, O ratu, Wojna biblioteka, Beograd, 1951

¹³ Ibid

и министер за надворешни работи, а може да се каже дека и ја предизвикал војната со Франција. Во своите мемоари тој се жали дека за воените операции можел да се информира единствено преку еден британски воен дописник. Исто така, наведува дека според гледиштата на пруската Врховна команда, министерот за надворешни работи може да стапи на сцена дури во моментот кога Врховната команда ќе заклучи дека дошол крај на војната. Според тоа, сфаќањето на пруските генерали било: односот политика – војна – политика е дисконтинуиран процес, едното потполно се исклучува додека другото е на сила. Бизмарк кој се противел на тоа сфаќање, всушност бил на линијата која ја застапувал Клаузевиц – дека односот политика – војна – политика е континуиран процес.

Од претходното се гледа дека Молтке како началник на прускиот Генералштаб и еден од најобразованите и секако, највлијателни генерали, всушност, бил противник на најзначајните сфаќања на Клаузевиц, иако ги признавал и ги фалел. Прусите победиле во таа војна благодареејќи на објаснувањето на Клаузевиц за методите на Наполеон за потребата на концентрација на сите сили за одлучна битка, коишто Молтке успешно ги применил.

Постои толкување дека односот на Молтке кон политиката и војната е последица на неговата лична нетрпеливост кон Бизмарк, па поради тоа треба да се види како е продолжен односот кон таа идеја кај Прусите¹⁴.

Еден подоцнежен претставник на прускиот милитаризам, генерал Голдс, јасно дава на знаење дека политиката потполно се исклучува за време на војната и дека стапува на сцена дури кога еден од противниците е победен, односно кога Врховната команда смета дека дошол моментот за тоа. Тој директно кажува дека Клаузевиц е во заблуда во своите гледишта во односот на политиката и стратегијата бидејќи наводно го извел тој заклучок студирајќи ги војните пред Француската револуција, кои ги воделе кабинети со мал број професионални војници. Тогаш, според Голдс, можело да се одржи континуирана врска помеѓу политиката и војната, а сега кога војуваат цели народи а не владини кабинети, политиката мора да се повлече штом ќе почнат воените дејства¹⁵.

Тешко може да се најде пример на понеточна интерпретација на трудовите на Клаузевиц од овој кој потекнува од истакнатиот пруски милитарист. Секој што и малку го читал Клаузевиц, може да забележи дека тој своите заклучоци не ги базира на еден период од историјата, иако најмногу ги студирал војните токму после, а не пред Француската револуција.

Во осмата книга Клаузевиц вели: „Ние напротив тврдиме: војната не е ништо друго туку продолжување на политичките односи со употреба на други средства ...

¹⁴ E.Earle, *Tvorci Moderne strategije*, Beograd 1952

¹⁵ Ferdinand Foch, *The principles of War*, New York 1920

со тоа истовремено тврдиме дека овие политички односи не престануваат со самата војна, дека не се претвораат во нешто друго, туку дека во суштина и понатаму постојат и дека тие се главните правци по кои што воените дејствија течат¹⁶ ...“

Заклучок

Француската револуција ја потресла Западна Европа до темел. Тој потрес се чувствувал на полето на политиката, економијата, филозофијата, воените вештини и скоро во сите пори на јавниот живот. Сепак, тоа што Французите го спроведувале во скоро сите пори на општествениот живот, Германците кои биле посклони на послушност, се осмелиле да го спроведат само на полето на размислувањата и филозофијата. Кант, голема фигура на тоа поле, прв го зацртал новиот правец во филозофијата, а го наследил Хегел, кој со својата дијалектика создава вистинска мисловна револуција. Хегел како неоспорен идентитет во полето на филозофијата има доста големо влијание како на современиците така и на идната плејада германски мислителци. Во тоа време и Клаузевиц ги пишува своите највредни трудови неоспорно поттикнат од духот на времето и под силно влијание на начинот на размислување на Хегел. Клаузевиц е човек полн со внатрешни спротивности и животни разочарувања. Како војник релативно малку постигнал во тоа бурно време на големи можности за воена кариера. Од друга страна до крајност е доследен во војната против угнетувачите на својата земја.

Трудовите на Клаузевиц имаат посебно значење. Основните поставки на Клаузевиц за врската меѓу политиката и војната како и за потребата за доминација на целите во однос на акцијата на војната имаат своја важност денеска како и некогаш. Она пак, што е од посебна важност за нас е неговото гледиште за вредноста на одбраната, посебно тезите за вооружениот народ¹⁷. Со читање на ова последново се стекнува впечаток дека Клаузевиц успеал многу детално да согледа еден феномен кој дури после повеќе од едно столетие ќе ја добие својата полна вредност и потврда. „**Ние напротив тврдиме: војната не е ништо друго туку продолжување на политичките односи со употреба на други средства ... со тоа истовремено утврдиме дека овие политички односи не престануваат со самата војна, дека не се претвораат во ништо друго туку дека во суштина и понатаму постојат, какви и да биле средствата со кои се служи и дека се главни правци по кои што воените дејствија течат ...**“.

¹⁶ General Ludendorff, Der totale Krieg, München 1935

¹⁷ B.Brodie, Strategy in the missile Age, Princeton 1959

ЛИТЕРАТУРА

1. B.H. Lidell Hart, Foch, The Man of Orleans, London 1931;
2. General Ludendorff, „Der totale Krieg“, München 1935;
3. E.Earle, „Tvorci Moderne strategije“, Beograd 1952;
4. Jomini: „Pregled ratne vestine3“;
5. Clausewitz, „O ratu“, Vojna biblioteka, Beograd 1957;
6. Ленин: Воени дела;
7. R.Aron, “Clausewitz et la guerre populaire“, Defense National;
8. Ferdinand Foch, “The principles of War”, New York

СИСТЕМ НА ПЛАНИРАЊЕ, ПРОГРАМИРАЊЕ И БУЏЕТИРАЊЕ

Оливер БАКРЕСКИ

Филозофски факултет, Институт за безбедност, одбрана и мир

Апстракт: Системот на планирање, програмирање и буџетирање е сложен процес кој не се нуди како готово решение. Нему му претходеа неколку работи, меѓу кои најбитни се воведување на категоризација на најсуштествените работи во државата во вид на вредности, интереси и цели кои треба да се остварат со сите елементи на државата, па и со системот на одбрана. Остварувањето на овој систем во најголем број ситуации го врши извршната власт, која и ги иницира неговите натамошни промени. Овој систем на централно место го има развојот на одбраната, со најфикасен, најекономичен и најрационален начин на нејзино финансирање.

Преку имплементацијата на ППБС се олеснува менаџментот на одбранбените ресурси. Во овој систем се воведуваат програмите, што овозможува да се доближат целите на одбранбената политика со алокацијата на средствата, со што во крајна линија се обезбедува буџетирање во согласност со принципот „вредност за парите“, како и ефикасен демократски надзор врз вооружените сили. Воведувањето на ППБС овозможува и постигнување компатибилност со НАТО, во однос на планирањето на одбраната.

Клучни зборови: планирање, програмирање, буџетирање, ресурси, имплементација

PLANNING, PROGRAMMING AND BUDGETING SYSTEM

Abstract: Planning, programming and budgeting system as any complex process, has not emerged instantly as a ready-made solution. It was preceded by several things, among which the most important being the introduction of the categorisation of the most essential things in the state in terms of values, interests and aims which should be accomplished with all elements of the country, including the defense system. Accomplishment of this system in most situations is conducted by the executive power, which also initiates its further changes. This system as central spot has the development of defense, in most efficient, most economic and most rational way for its financing.

Through the implementation of PPBS management of defense resources is being facilitated. In this system are introduced programmes that enable to advance the goals of the defense policy with allocation of resources, which at the end ensures budgeting in accordance with the “value

for money” principle, as well as efficient democratic oversight of armed forces. Introduction of PPBS also enables compatibility with NATO in terms of defense planning.

Key words: *planning, programming, budgeting, resources, implementation*

Вовед

Системот на планирање, програмирање и буџетирање (ППБС) своите корени ги влече од шеесеттите години на минатиот век, или поточно овој систем е финансиран за време на мандатот на Роберт Макнамара на местото секретар за одбрана на САД во 1961 година.

Почетниот успех кој, во примена на решенијата што денес го сочинуваат системот на ППБС, го оствари Министерството за одбрана на САД, услови основните решенија на тој систем многу брзо да бидат прифатени и во другите владини установи во САД, како и во големите корпорации. Преку соодветните прилагодувања кон сопствените уставни и законски решенија (државно уредување, управување и организација на системот на одбрана) воведувањето на системот на ППБС набрзо почна и во другите земји со развиено пазарно стопанство, што во поглед на усовршувањето на тој систем секако важи и за земјата која е негов основоположник (САД)¹.

Системот на планирање, програмирање и буџетирање имал за цел да обезбеди идентификација на националните интереси со точност и врз континуирани интереси, избирање на приоритетните од повеќе цели, барање на алтернативни начини за остварување на целите со помалку средства, информирање на Владата за средствата, не само за тековната, туку и за наредните години, како и извршување на програмите за да се обезбеди вредноста на средствата². Исто така, целта на ППБС била да се детализираат трошоците, добро да се специфицираат, да се обезбеди поголема транспарентност пред јавноста и соодветната комисија во парламентот со што ќе се овозможи целосен преглед. Оттука, придонесот на ППБС во процесот на планирање се гледа преку обезбедување проценки на последиците од аспект на трошоците и ефектите од алтернативните одлуки. Моделот претставува системски начин на планирање на идните алокации на ресурси на организацијата преку програма (проекти), а помалку преку функции или организациони единици. Исто така, моделот прифаќа дека резултатите на организацијата се остварени со интеракција на различни функции и организациони единици.³ Тоа значи дека суштината на моделот на ППБС се гледа во системското планирање на алокацијата на ресурсите со помош на програми.

Гледано само од аспект на одбраната, системот на планирање, програмирање и буџетирање е основниот начин за идентификување на одбранбените задачи и потреби и нивно трансформирање во буџет и во човечки ресурси неопходни за остварување на задачите. Врз основа на оценување на алтернативите, системот на планирање, програмирање и буџетирање треба да овозможи да бидат обезбедени најголемите приоритети. Преку контролата системот

¹ Ђорђевиќ, Р., *Економисањем до ефикасне одбране*, Војхоиздавачки завод, Београд, 2000, стр. 118.

² *Planning, Programming and Budgeting*, Air University Review, January-February, 1976.

³ Don Hellriegel, John W. Slocum., *Management. A Contingency Approach*, Addison-Wesley Publishing Company, Reading, Massachusetts, 1974, p.234.

на планирање, програмирање и буџетирање ги обезбедува главните потреби кои што се врзуваат со подготовките, модернизацијата, административните приоритети итн⁴. Исто така, системот на планирање, програмирање и буџетирање во делот на одбраната значи и остварување на одбранбените цели преку планирање, односно претворање на соодветните стратегии во сеопфатни и континуирани среднорочни програми кои треба да ги содржат неопходните финансиски расходи во одредениот среднорочен период.

1. Систем на планирање, програмирање и буџетирање

Системот на планирање, програмирање и буџетирање (ППБС) е пред сè наменет за долгорочно планирање и финансирање на програми, па така буџетската година (една, а некаде е еднаква на две календарски години) се третира како пресек, односно како дел и достигнат степен на развојна етапа⁵.

Генерално, системот на планирање, програмирање и буџетирање првенствено е насочен кон планирање, програмирање, буџетирање и извршување на јавните потреби и расходи, при што во променливи услови постојано се врши проценување на ризиците, усогласување на конкретни стратегии, како и определување на потребите врз основа на планови, програми и годишни сметки на средствата за финансирање на државните расходи.

Основната цел на примената на системот на ППБС во одбранбениот сектор е при постапката на операционализација на долгорочните државни планови на одбраната по пат на среднорочни програмирани потреби и расходи, како и во годишното одобрување на потрошувачките средства за обезбедување влезни ресурси да се внесат економски, во конкретен случај на буџетски реализам и во тие рамки, економски, рационално и одбранбено ефикасно извршување на предвидените работи во системот на одбраната (излези, цели, односно функции). Од тие причини системот на ППБС во својата оперативна примена (функционирањето) пред сè се занимава со постојано динамичко усогласување на годишниот буџет на одбранбените средства и среднорочно програмираните потреби со економските, буџетски можности кои реално се остваруваат. Во прашање е сфаќањето за неопходноста од планирањето на средствата за одбрана заради што подобра организација на адаптацијата на програмата во согласност со расположливите извори на средства⁶.

Во основа, кога се говори за системот на планирање, програмирање и буџетирање централно место му се дава на развојот. Тоа значи дека преку долгорочно под-

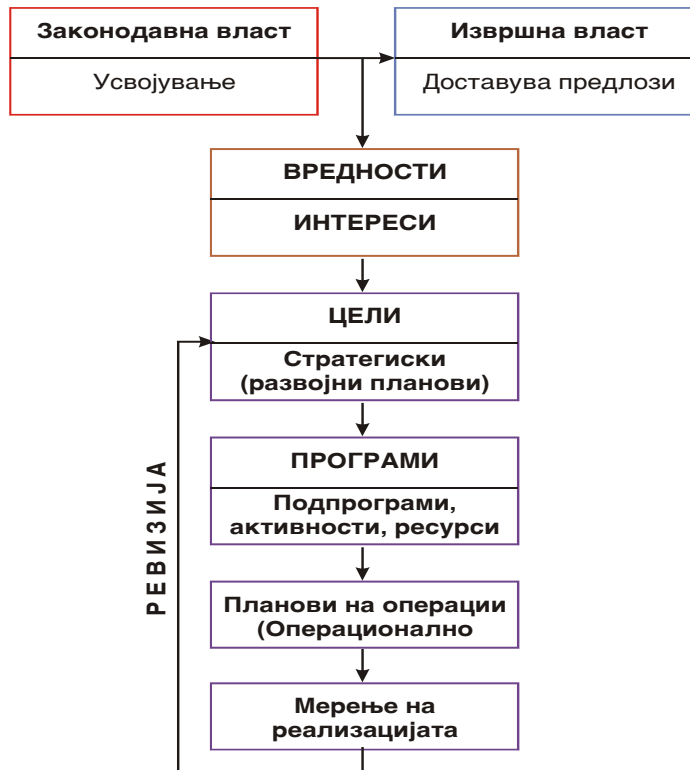
³ *The Planning, Programming and Budgeting System*, OSD Comptrolery Center, DOD, 2003, pp. 12-56.

³ Види: Горески В., *Планирање на одбраната во Република Македонија - модел и методологија согласно системот за планирање, програмирање и буџетирање* (докторска дисертација одбранета на Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, 2005, стр. 111.

³ G. Senouillet, axes d'effort pour l'amélioration de la planification au sein du Ministère armées L'Armement", no 4/1969, p. 39.

готвување на повеќе значајни потенцијали за избор на најповолната варијанта преку системско разгледување на поволните алтернативи се обезбедува развојно планирање на потребните сили за одбрана, како и нивните потреби кои се однесуваат пред сè на вооружувањето и опремата, а кои се операционализираат преку програмирањето. Притоа, преку програмирањето се прави посспецифично определување на човековите ресурси и на потребното оружје и опрема кои се посебно важни за реализирање на потребната програма. Понатаму се прави неопходното системско споредување на трошоците кои треба да ги решат прашањата врзани за опременоста и употребата на силите на одбраната.

Основниот модел на планирањето како интелектуален процес според системот на планирање, програмирање и буџетирање, шематски може да се прикаже на следниот начин:

ШЕМА број 1.

Модел на планирање, програмирање и буџетирање.

Извор: Ѓорески В., Планирање на одбраната во Република Македонија (докторска дисертација), стр. 109.

Од Шемата број 1 се гледа дека се работи за хиерархиски подреден модел каде што системот започнува од врвот и со највисоко ниво на општост. Притоа, почнувајќи од целите се почитува и нивото на општост, односно поделбата на општи, посебни и поединечни цели, програми, планови итн. На врвот се наоѓаат најопштите вредности и интереси на државата кои најчесто се однесуваат на демократијата, политиката, економијата, безбедноста, одбраната итн. Тие најчесто се содржани во документи како што е на пример стратегијата за национална безбедност, а произлегуваат од уставниот поредок на земјата и достигнатиот степен на развој на државата. Интересите во себе ги содржат основите од кои произлегуваат целите кои сака да ги оствари дадената држава во горенаведените области. Целите на одбраната и безбедноста се дел од општите цели на државата и се во функција на нејзино реализирање, развој и употреба. Од основните цели на државата, одбраната изработува свои основни и дополнителни општи, посебни и поединечни цели кои се во хиерархиска поврзаност и се во функција на остварувањето на целите кои ги поставила државата, а пак, кои се произлезени од нејзините интереси⁷. Безбедносните цели претставуваат интегрален дел од општите (генералните) цели на државата и се во функција на нивна директна поддршка. Следната активност се однесува на креирање на потребните политики и инструменти за остварување на целите на националната безбедност⁸.

Во целиот циклус на активности во СППБ, од посебно значење е воведувањето и примената на анализи поврзани со ефективноста на трошоците (cost effecting) и постигнување на соодветна вредност за парите (value for money). Примената на овие анализи овозможува воведување на еден поинаков, алтернативен приод во изработката на потребните акциони програми. Новиот приод предвидува изнаоѓање и предлагање на повеќе решенија (алтернативи и можности) при решавањето на секој проблем, со примена на постапки за широка квантитативна анализа со посебен осврт на секоја потрошена парична единица (долар, евро, денар) за секоја алтернатива⁹.

2. Фази на работите во оперативното функционирање на Системот на планирање, програмирање и буџетирање

Современиот систем за планирање, програмирање и буџетирање функционира преку четири коезистентни и континуирани фази, односно групации дејности што се состојат во следното:

1. Државна (владина) проценка на вкупните средства што во следниот среднорочен (според правилото петгодишен период) за кој се планира да бидат на располага-

⁷ Ѓорески В., *Планирање на одбраната во Република Македонија* - модел и методологија согласно системот за планирање, програмирање и буџетирање (докторска дисертација одбранета на Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, 2005, стр. 110-131.

⁸ Види: Стефаноски С., *Примена на модели на планирање, програмирање и буџетирање во функција на ефикасно планирање на системот за управување со кризи во Република Македонија* (магистерски труд), Скопје, 2007, стр. 132.

⁹ Исто., стр. 132.

гање за задоволување на сите потреби во земјата (јавните и приватните, цивилните и воените, односно одбранбените).

2. Одлучување за пропорцијата на распределбата на вкупно достапните средства за јавна (државна), односно буџетска потрошувачка (колективни, односно општи добра) и за приватна потрошувачка (стопанство и население), вклучувајќи го и одлучувањето за изборот на изворот и на инструментите за остварување на јавни приходи, имајќи ја предвид потребата од зачувување на рамномерниот и на стабилниот економски развој.

3. Алоцирање на средствата што се одредени за јавна потрошувачка спрема приоритетите во задоволувањето јавни, односно државни потреби каде спаѓаат и потребите за одбрана на земјата.

4. Распределување (конкретно алоцирање) средства што се одредени со планот на одбраната и со други акти на надлежните државни органи за стратегиско планирање на утврдени цели во одбраната и предвидени дејности за остварување на тие цели во приоритетните потреби внатре во одбранбениот сектор¹⁰.

Првата фаза на системот ППБС, има цел да ја утврди висината на средствата на буџетот на државата, а во тие рамки и на одбранбениот систем, односно износот на средствата со кои ќе се располага во наредните пет години за задоволување на потребите на одбраната.

Втората фаза во оперативното функционирање на системот ППБС, за разлика од претходната, е алокативна. Основната пропорција на распределбата во втората фаза се состои од дел на проценетиот општествен производ чија употреба се предвидува како јавна, односно државна потрошувачка и како дел што би се употребил за приватната потрошувачка (стопанство и население). Всушност, се работи за одлучување за тоа со колку средства во следните пет години ќе располага јавниот сектор (државата), а со колку приватниот (стопанството и населението), односно граѓаните според својата волја¹¹.

Третата фаза во оперативното функционирање на системот ППБС е алокативна, но во потесна смисла од претходната. Во неа, имајќи ги предвид приоритетите во задоволувањето на општите, односно колективните (јавни) потреби, се одлучува за распределба (алоцирање) на средствата што во претходната фаза се одредени за јавна потрошувачка во целост на посебните министерства и на другите управни државни органи и организации што се буџетски корисници, меѓу кои е и министерството за одбрана, односно одбранбениот сектор на земјата¹². Во оваа, трета фаза од оперативната примена (функционирање) на системот ППБС, имајќи ги предвид приоритетите

¹⁰ Ђорђевиќ. Р., *Економисањем до ефикасне одбране*, Војхоиздавачки завод, Београд, 2000, стр. 141.

¹¹ Исто., стр. 144.

¹² Исто., стр.147-148.

на задоволување на општите, односно колективните (јавни) потреби, владата конечно, со целосна сопствена одговорност, одлучува за распределбата (алоцирањето) на средствата што во претходната фаза се одредени за јавна потрошувачка во целост на одделните министерства и на другите управни државни органи и организации што се корисници на буџетот меѓу кои е и министерството за одбрана¹³.

Во *четвртата фаза* се одлучува како ќе бидат распределени конкретните средства што се определени во претходната фаза, но тука треба да се земе предвид и фактот дека искажаните потреби за одбраната секогаш можат да бидат условени од буџетските средства кои најчесто се ограничени, а со тоа влијаат и на остварување на целите кои се од приоритетна потреба внатре во одбранбениот сектор. Со тоа може да се каже дека и оваа фаза е алокативна и е потесна од претходната.

Прагматичната цел на четвртата фаза е доаѓањето до наменска (влезна) структура на средствата за расходи на одбраната како дел од државниот буџет. Меѓутоа, нејзината суштина го чини доаѓањето до детална излезна структура на потребите што се неопходни за извршување на предвидените дејности во рамките на одбранбениот систем во согласност со функциите, т.е. со „целните производи“ на тој систем. Значи, се работи за две паралелни процедури кои, иако процедурално се одвоени, меѓусебно се поврзани и конзистентни затоа што министерството за одбрана е исто заинтересирано и за планските аспекти на проблемот за кој станува збор и за сметководството и за управувањето со ресурси (влезови) што се обезбедуваат со буџетски средства. Според тоа, обврската на министерството за одбрана не е само секоја година да го подготви деталниот предлог на претпресметката на средствата за расходи на одбраната во класичен организациски (влезен) буџетски облик туку и, паралелно со тоа, да ги изврши сите работи во врска со планирањето и со програмирањето на потребите и расходите на одбраната кон функционалниот, односно излезен начин на буџетирање, што во исто време е потребен и за петгодишната програмата на владата за јавни расходи во целина, што секоја година се публикува¹⁴.

Алокацијата, односно распределбата на средства што во четвртата фаза од оперативното функционирање на системот ППБС се врши во рамките на одбранбениот сектор е резултат на комплексна и континуирана интеракција на двете групи процедури и процеси од кои едната е насочена кон претпресметка на буџетските средства за расходи на одбраната (влезно буџетирање), а другата кон структурата на потребите и расходите во согласност со функциите, т.е. целните „производи“ на одбранбениот систем (излезно буџетирање со примена на функционалниот костинг во согласност со резултатите на соодветните анализи и студии)¹⁵.

¹³ Jay P., *Public Expenditures and Administration*, The Political Quarterly, London, april-june, 1970, p. 196.

¹⁴ Ђорђевиќ, Р., *Економисањем до ефикасна одбрана*, Војноиздавачки завод, Београд, 2000, стр. 156.

¹⁵ Исто., стр. 161.

3. Имплементација на системот на планирање, програмирање и буџетирање во Министерството за одбрана на Република Македонија

Појдовните основи за примена на системот на планирање, програмирање и буџетирање во Министерството за одбрана на Република Македонија се дадени во Законот за одбрана. Во Член 142 од Законот за одбрана стои дека „заради систематски, рационален и плански развој на одбраната се воведува систем на планирање, програмирање и буџетирање на одбраната. Основен носител, организатор и реализатор на системот на планирање, програмирање и буџетирање за потребите на одбраната е Министерството за одбрана.“ Исто така, во Член 144 е потенцирано дека „Планирањето се врши преку основни и специјализирани планови, програми, потпрограми, активности и потребни ресурси за нивна реализација. Бројот, видот, содржината, називот и начинот на изработка и реализација на плановите и програмите на одбраната ги определува министерот за одбрана“¹⁶.

Системот за планирање, програмирање и буџетирање во Министерството за одбрана е целосно имплементиран и се применува од почетокот на 2007 година, но подготовките за тоа беа направени неколку години наназад. Така, Република Македонија, обврската за примена на Системот за планирање, програмирање и буџетирање ја стекна како членка на Програмата „Партнерството за мир“, што е утврдено од страна на Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС) во документот кој се однесува на процесот на планирање и ревизија на одбраната (ПАРП - документ) започнат во 1997 година помеѓу членките на НАТО и сите земји-членки на „Партнерството за мир“. Напредокот на севкупните критериуми на Министерството за одбрана како носител на реформските активности во поглед на достигнување на целосна компатибилност и интероперабилност до постигнување на полноправно членство во НАТО, покрај другото подразбираше и исполнување на потребните услови за примена на системот за планирање, програмирање и буџетирање, како модел кој се користи во земјите-членки на НАТО. Заради што побрзо исполнување на тие услови, од страна на институциите на Алијансата, надлежни за имплементирање на процесот на планирање, како и од Министерството за одбрана и Армијата на САД, беше обезбедена голема експертска и материјална помош¹⁷. Ваквата целосна посветеност на инволвираните субјекти придонесе да се изработат два клучни документи кои се основа за имплементација на системот на планирање, програмирање и буџетирање и тоа:

1. Правилник за планирање, програмирање, буџетирање и извршување, и
2. Упатството за спроведување на правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана на Република Македонија.

¹⁶ Види: Закон за одбрана, ("Службен весник на РМ" бр. 58/2006) член 142-144.

¹⁷ Стефаноски С., *Примена на моделот на планирање, програмирање и буџетирање во функција на ефикасно планирање на системот за управување со кризи во Република Македонија* (магистерски труд), Скопје, 2007, стр. 161.

Правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување го пропишува управувањето со ресурсите во Министерството за одбрана. Управувањето со ресурсите се спроведува преку системот за повеќегодишно планирање, програмирање, буџетирање и извршување¹⁸. Исто така, Правилникот ги определува конкретните надлежности и функционални обврски на учесниците кои што се инволвирани во системот на планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана (Член 7).

Правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување предвидува изработка на упатство Упатство за спроведување на Правилникот за СПБИ во Министерството за одбрана¹⁹.

Со Упатството за спроведување на Правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана детално се разработуваат одредбите на Правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана²⁰. Понатаму со Упатството се конкретизираат надлежностите, улогата и обврските на сите учесници во СПБИ, реализацијата на сите фази во системот (планирање, програмирање, буџетирање и извршување) и роковите во кои се одвиваат истите-календар на активности (Член 6). Исто така, со Упатството се објаснуваат документите, се пропишува нивната содржина и форма, постапките, процедурите и роковите во сите фази на СПБИ.

¹⁸ Пошироко види: *Правилник за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана*, јули, 2006 (член 1).

¹⁹ Исто., член 77.

²⁰ Види: *Упатство за спроведување на правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана*, декември, 2006, (член 1).

ЛИТЕРАТУРА

1. Argenti J., *Practical Corporate Planning*, UNWIN – Paperbacks, London, 1989
2. Бакрески О., Планирање, програмирање и буџетирање, Интерна скрипта, Аутопринт, Скопје, 2010
3. Burkhead J., *Government Budgeting*, New York: John Wiley and Sons, Inc., 1956
4. Greenwood D., Making of Defence Budget (prevod) Vojnotehnički institut, Beograd, 1981
5. G. Senouillet, axes d'effort pour l'amélioration de la planification au sein du Ministère armées "L'Armement", No. 4/1969
6. Davis P., *New Challenges for Defense Planning*, RAND, Santa Monica, 1994.
7. Directorate of Defense Policy, *The Strategic Defense Review*, London: The Stationery as a separate supporting, 1998
8. Don Hellriegel, John W. Slocum., *Management. A Contingency Approach*, Addison-Wesley Publishing Company, Reading, Massachusetts, 1974, p.234.
9. The Planning, *Programming and Budgeting System*, OSD Comptrolery Center, DOD, 2003
10. Ѓорески В., *Планирање на одбраната во Република Македонија* - модел и методологија согласно системот за планирање, програмирање и буџетирање (докторска дисертација одбранета на Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, 2005
11. Jay P., *Public Expenditures and Administration*, The Political Quarterly, London, april-june, 1970
12. Crisp P., *Strategic Planning and Management*, Blagdon: The Staff College, 1991
13. Moskow M., *Strategic Planning in Business and Government*, Committee for Economic Development, New York, 1987
14. Metodologiju planiranja, programiranja, izrade i izvršenja proračuna Ministarstva obrane, Narodne novine, broj: 38/03
15. Методологија за стратешко планирање и подготвување на годишна програма за работа на Владата на Република Македонија (2008), Службен весник на Р. Македонија, бр.124
16. *Planning, Programming and Budgeting*, Air University Review, January-February, 1976.
17. Стефаноски С., *Примена на моделот на планирање, програмирање и буџетирање во функција на ефикасно планирање на системот за управување со кризи во Република Македонија* (магистерски труд), Скопје, 2007.
18. Ѓорѓевиќ. Р., *Економисањем до ефикасне одбране*, Војхоиздавачки завод, Београд, 2000
19. Уредба за плановите, програмите, потпрограмите, активностите и потребните ресурси за нивна реализација, вклучувајќи и финансиски средства, како и начинот на изработка, содржината и структурата на истите (Сл. Весник бр. 102/2007).
20. Правилник за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана, јули, 2006.
21. *Упатство за спроведување на правилникот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување во Министерството за одбрана*, Нацрт, декември, 2006.
22. *Закон за одбрана*, ("Службен весник на РМ" бр. 58/2006) член 142-144.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА БЕЗБЕДНОСНАТА СОРАБОТКА ВО ЕВРОПА И ВО ПАЦИФИК-АЗИЈА

Андреј ИЛИЕВ, Александар ПЕТРОВСКИ, Драге ПЕТРЕСКИ
Воена академија, Генерал Михајло Апостолски“ – Скопје

Апстракт: Овој труд врши компаративна анализа на регионалната безбедносна соработка во Европа и во Пацифик-Азија, при што го застапува гледиштето дека најголемата разлика помеѓу двете безбедносни архитектури се состои во суштинската улога на мултилатералните елементи во Европа во однос на Пацифик-Азија.

Безбедносна соработка во Европа еден период беше минимизирана со цел да се спречат конфликтите во Западна Европа, како и помеѓу Истокот и Западот на Европа, нешто што во голема мерка останува отсутно во Пацифик-Азија.

Ова доведе до тоа европските земји повторно да го концептуализираат суверенитетот на начин што овозможува развој на ефективни форми на мултилатерализмот.

Во трудот се врши анализа на успехите и неуспехите на регионалните институции и се заклучува дека безбедносна архитектура во Европа е поефикасна отколку во Пацифик-Азија од крајот на Студената војна, при што ова прави Европа да се смета за извозник на безбедност.

Главната причина за ова се чини дека лежи во способноста на европскиот мултилатерализам да се изгради на својата „постмодерна“ концепција на суверенитет.

Спротивно на тоа, Пацифик-Азија, со исклучок на Јапонија, останува надвор од модерниот концепт на суверенитетот.

Од друга страна пак, „глобализацијата“, бара ефикасна мултилатерална безбедносна соработка, а со тоа и подготвеност да се прифатат ограничувањата на националниот суверенитет.

Клучни зборови: мултилатерализмот, безбедносна соработка, суверенитет, безбедносна архитектура.

COMPARATIVE ANALYSIS ON SECURITY COOPERATION IN EUROPE AND PACIFIC ASIA

Abstract: This study compares the regional security cooperation in Europe and Pacific Asia. It argues that the greatest difference between the two consists in a much more substantive role of multilateral elements in Europe, as compared to Pacific Asia.

The principal cause for the difference lies in the fact that Europe's security arrangements were driven intrinsically by the objective to prevent wars within Western Europe, as well as between East and West in Europe, a motive which largely remains absent in Pacific Asia.

This led European countries to re-conceptualise sovereignty in ways which allowed for the development of intrusive, effective forms of multilateralism.

The paper offers a analysis evaluation of successes and failures of regional institutions and argues that on balance Europe's security architecture has been more effective than Pacific Asia's since the end of the Cold War, making Europe in effect a net exporter of security.

The principal reason for this seems to lie in the ability of European multilateralism to build on its "post-modern" re-conceptualisation of sovereignty.

By contrast, Pacific Asia remains wedded to a modern conception of sovereignty and (with the possible exception of Japan) considers the purpose of multilateralism to be the enhancement of sover.

Any way globalisation, which inter alia requires effective multilateral security co-operation – and hence a willingness to accept limitations on national sovereignty - to contain old and new security risks.

Key Words: *multilateralism, security cooperation in East Asia and Europe, sovereignty, security architecture*

Вовед

За време на Студената војна, Европа и Пацифик-Азија биле стратегиски интегрирани во глобалниот безбедоносен систем на Америка. Оваа голема стратегија се базира на три главни цели:

Прво, да се обезбеди американската доминација во меѓународните односи; второ, да се порази советскиот предизвик и трето да се спречи избувнувањето на голема војна помеѓу двете суперсили, кои со оглед на енормно деструктивните нуклеарни арсенали на двете страни и нивната способност да се одмаздат дури и по изненаден напад, само по себе би можело да биде катастрофално за светот во глобала.

На просторот на Пацифик-Азија целите се остварувале преку рамнотежа на моќ и одбегнување, како и преку билатералните безбедносни аранжмани и стратегиското приближување меѓу Америка и Кина од 1972 година.

Крајот на Студената војна доведе до тоа секој од одделните безбедносни системи да почне да се развива сè повеќе и повеќе според своја сопствена динамика¹.

Терминот „Пацифик-Азија“ се однесува на областа западно од Сибир и североисточно од Индонезија. При што регионот на Пацифик-Азија опфаќа 36 држави и 11 територии.

Следниве држави спаѓаат во регионот на Пацифик-Азија: Австралија, Брунеи, Бурма, Камбоџа, Кина, Источен Тимор, Фици, Индонезија, Јапонија, Казакстан, Кирибати, Северна Кореја, Јужна Кореја, Киргистан, Лаос, Малезија, Маршалски острови, Микронезија, Монголија, Науру, Нов Зеланд, Палај, Папуа Нова Гвинеја, Филипини, Самоа, Сингапур, Соломоновите Острови, Тајван, Таџикистан, Тајланд, Тонга, Туркменистан, Тувалу, Узбекистан, Ванату и Виетнам².

¹ Buzan Barry, Segal Gerald, Rethinking East Asian Security in: Survival, vol.36, No.2, 1994, pp.3-21.

² http://www.bbc.co.uk/news/world/asia_pacific.p.3

Исто така и следниве територии спаѓаат во регионот на Пацифик- Азија: Куковите Острови, Француската Полинезија, Гуам, Хонг Конг, Макао, Нова Каледонија, Ниуе, Северна Мариана, Тибет, Токелау и Ксинџијанг³.

На територијата на Европа кон крајот на изминатото столетие се случила неколку големи безбедносни нарушувања. Војните во поранешна Југославија од 1991 година, делумно се смирија преку надворешната воена интервенција на меѓународни мировни институции и држави, со крајна цел на овој простор да се воспостави трајна стабилност, а со тоа и мир во Европа.

Во Пацифик-Азија, можеме да кажеме дека состојбата беше речиси идентична. Во периодот кога брзиот економски развој помогна да се одржи извонредна стратегиска стабилност (оставајќи ги настрана стремежите и крвавото отцепување на Источен Тимор од Индонезија), таму се појави конфликт на Корејскиот Полуостров.

Пацифик-Азија има повеќе традиционална безбедносна архитектура во споредба со моќта на стратегискиот триаголник кој ги вклучува Советскиот Сојуз, Кина и САД.

Овие разлики се воочливи во изворите на конфликтот, но исто така претставуваат и разлики во историското искуство, кое на просторот на Пацифик-Азија беше обележано со борби да се справат со влијанието на западниот модернитет, колонијализмот и империјализмот.

Споредба на модели и институции на регионална безбедносна соработка во Европа

Во фокусот на овој дел е направен компаративен преглед на безбедносните аранжмани во Европа по димензии на географскиот опсег, според функционалниот обем, мултилатералното учество на заеднички, специфични и ефективни ограничувања на автономија од страна на регионалните безбедносни институции.

Мултидимензионалната европска архитектура на безбедност и безбедносните аранжмани во Европа постепено се ослободуваат по Втората светска војна.

Првично, тие беа загрижени првенствено за Германија, за која се стравуваше дека може воено да го оспори европскиот поредок.

Со избувнувањето на Студената војна и нејзината ескалација на Корејскиот Полуостров во 1950 година, фокусот се префрли кон колективната одбрана на Западна Европа против експанзионистичка политика на комунистички блок предводен од страна на Советскиот Сојуз.

Всушност, загриженоста во врска со „германскиот проблем“ беше со цел тој да се покори на американската стратегија за „двојно задржување“, кој бил цврсто поставен од страна на Германија со цел да ја совлада советската закана⁴.

Студената војна која стихийно започна во 1946/47 година, првично се фокусираше на американската блокада на социјалната, економската и политичката кривост

³ ibid

⁴ Hanrieder Wolfram F, Germany, America, Europe, Forty Years of German Foreign Policy, Newhaven, Ct: Yale UP, 1989. pp.23-27.

на западноевропските земји и постоениот напад на прозападните демократски сили од страна на Комунистичката партија.

Со цел да се зајакне издржливоста на прозападните европски демократии, САД во 1947 година го иницираше Маршаловиот план како средство за отпочнување економска реконструкција и раст во Европа.

Од друга страна пак, со цел да се мултиплицираат ефектите од обезбедување кредит, Вашингтон потпиша спроведување на Маршаловиот план со цел да се создаде економска зависност меѓу западноевропските економии⁵.

До средината на 1950-тите години, овој систем за безбедност на двојното задржување беше во голема мерка развиен со цел да ја одржува својата доминантност над останатите држави и успешно опстојуваше до 1990 година.

Безбедносната соработка и групирањето на силите првично се одвиваше во Европа. Нивното јадро беше во Брисел со потпишувањето на Француско-британскиот договор од 1948 година за можниот иден ревизионистички дизајн на Германија.

Од друга страна, постојаното воено присуство на САД и нивните заложби на европскиот континент до 1955 година ја направија европската безбедносна соработка одржлива.

Бриселскиот договор од 1948 година за кратко време фокусот на своето дејствување го префрли на системот за колективна безбедност и одбрана со цел целосно да се спротивстави на советската закана.

Задачите на европските земји до 1987 година имаат мала практична важност за европската безбедност бидејќи нејзиното дејствување било експлицитно делегирано од НАТО.

Од друга страна Франција се сомневала дека Западна Германија со повторно вооружување ќе го зајакне своето политичко и индустриско влијание во рамките на интегрираната европска структура.

Сите овие дејствувања биле во насока да се обезбеди европска рамка за интегрирање, а со тоа и контролирање на новоформираната федерална Германија.

Од почетокот на 1970-тите години во Европа се развиваат механизми и институции за координирање на надворешната политика, кои на крајот прераснуваат во заедничка надворешна и безбедносна политика со договорот во Мастрихт од 1992 година и со Договорот за заедничка европска безбедност и одбрана во 1999 година.

Така Европската унија ја одржуваше европската безбедност преку зајакнување на политичката стабилност и безбедност преку економскиот раст и просперитет во Западна Европа.

Конфронтацијата во Европа резултираше со развојот на нуклеарните арсенали на двете страни, со што на крајот се установи дека треба да се работи на релаксација на тензиите и на преземање мерки да се намали ризикот од конфронтација.

⁵ Van der Wee, Hermann, Der gebremste Wohlstand, Wiederaufbau, Wachstum und Strukturwandel der Weltwirtschaft seit 1945, München, 1984, pp.20-24.

Од 1967 година, НАТО го формализира својот пристап по овие линии во својот „Хамел извештај“, во кој се опишува голема одбранбена стратегија на НАТО со цел да се обезбеди застрашување и на крајот да се неутрализираат тензиите меѓу Истокот и Западот.

Крајот на Студената војна во 1989 година конечно креираше сосема различна меѓународна безбедносна средина. Во овој нов контекст, европската безбедносна архитектура се промени во три главни насоки:

– Прво, Европската унија, НАТО и ОБСЕ се обидоа да ги „продлабочат“, односно да ги зацврстат своите институционални основи и да ги подготват за нови предизвици.

Овој процес се одвиваше мошне брзо и беше посочен кон Европската унија, преку „Договорот за ревизији“.

Со продлабочување на европската интеграција, Европската унија успеа да воведо заедничка валута во 1999 година, која беше манифестирана во серија ревизији и преговори за евентуален развој на европскиот уставен договор преку сложени процеси на национални ратификации.

Во НАТО и во ОБСЕ, тенденцијата кон продлабочување многу помалку се изговараше, но сепак беше јасно забележлива: така што НАТО одлучи не само да ја задржи, туку и да ја развие својата практика на создавање интегрирани воени единици изградени од националните контингенти од неколку земји-членки, а од друга страна пак, ОБСЕ донесе одлуки и механизми за кои под одредени околности, може да се исклучуваат земји-членки од барањето за едногласност („консензус минус еден“, „консензус минус два“).

Втората насока на промени беше да се зајакнат постојните безбедносни аранжмани и да се подобри нивната еластичност преку мулти-функционален безбедносен приод.

Во овој контекст, НАТО го ревидираше својот стратешки концепт неколку пати. На ревизиите се констатира дека безбедносната закана од страна на Русија е мала, но дека се нагласени новите, дифузни безбедносни ризици.

Како последица на тоа, НАТО се промени од колективен систем за одбрана со јасен регионален фокус во една организација за спроведување и градење на колективен мир и спроведување на мировни мисии во глобални рамки.

Од друга страна, Европската унија е значително изменета во своите безбедносни аранжмани, главно преку префрлувањето од една неформална и исклучиво дипломатска координација на странска политики, во контекст на Европската политичка соработка од 1969 година во севкупна надворешна и безбедносна политика која се воведо со Европскиот договор за ревизији од 1992, потпишан во Маастрихт.

Во 1999 година Европската унија започна заедничка европска безбедносна и одбранбена политика со НАТО и со ОБСЕ.

Од 1994 година па наваму ОБСЕ е главно фокусирана на одредени типови кризна превенција, особено раната идентификација и дифузија на внатрешно-општествените конфликти со потенцијал за насилство, како и за консолидација на демократските транзиции.

Трето, НАТО, ЕУ и ОБСЕ имаат голема соработка и со нечленовите во Западна Европа, Источна Европа, на територијата на поранешниот Советски Сојуз, па дури и пошироко.

НАТО и ЕУ, исто така земаа нови членови во неколку последователни бранови на проширување. Ова продолжување на нивната архитектура ќе интегрира нови зони во Европа и ќе преставуваа трета голема завртка за потиснување на промени во безбедносната архитектура на Европа – „проширување“.

Во овој контекст, НАТО, на пример има развиена билатерална соработка со мноштво земји од „Партнерството за мир“.

На потенцијалните членови и на другите источноевропски земји им беше дадена политичка платформа за редовни консултации со НАТО преку Северноатлантскиот совет за соработка, подоцна преку Евроатлантскиот партнерски совет, каде и на Русија и е даден посебен политички третман преку Советот НАТО-Русија, која во 2002 година беше ажуриран во НАТО-Русија Советот на 20.

Европската унија систематски ја разви соработката со потенцијалните земји-членки во Европа, со Русија, со земјите од регионот на Средоземното Море и од Блискиот Исток (процесот „Барселона“), со земјите од Африка (од „Котону договорот“) и со земјите од Источна Азија.

Проширување на ОБСЕ во суштина беше ограничено на земји наследнички на поранешниот Советскиот Сојуз и на Југославија.

Еден особено важен аспект во контекст на еволуцијата на безбедносната соработка на Европа се однесува на нејзиниот концепт на суверенитет.

Нормативно, сите три столба на европската безбедносна соработка експлицитно се соочуваат со предизвикот на традиционалниот, вестфалиски поим на суверенитет, во контекст на европската интеграција.

Споредба на модели и институции на регионалната безбедносна соработка во Пацифик Азија

Со појавата на Студената војна, Пацифик-Азија стана централен елемент во американската голема стратегија на „двојно задржување“⁶.

За разлика од ситуацијата во Европа, безбедносната архитектура на Пацифик-Азија, во суштина беше изградена на билатералните безбедносни аранжмани со Јапонија, со Република Кореја и со Република Кина (Тајван).

⁶ Baker, ‘America in Asia: Emerging Architecture for a Pacific Community’, Foreign Affairs, 70, 1991/92, pp. 1–18.

САД биле доминантна воена сила во Пацифик-Азија, но исто така имале политичка слобода и во Јапонија⁷. Најважниот мултилатерален договор за регионална безбедност и соработката во Пацифик-Азија е Здружението на југоисточноазиските нации или АСЕАН.

АСЕАН, од самиот почеток, во голема мерка ја гарантираше безбедноста или поточно спречувањето на војни меѓу земјите-членки⁸.

Прва ваква модерна организација беше Азиско-пацифичката економска соработка (АПЕК), основана во 1989 година, наводно за да се стимулира економската соработка преку Пацифик-Азија со врзување на големите сили и обезбедување на нивната соработка во напорите да се обезбеди регионална стабилност предводена од рамките на регионот.

АПЕК беше модернизирани во 1993 година на Годишниот самит на шефовите на држави и влади, што значи дека безбедносните прашања неизбежно беа примарно вклучени⁹.

Исто така, во 1993 година на Регионалниот форум на АСЕАН беше основано широко членство од целиот Пацифик.

Во 1996 година, Првиот самит помеѓу Азија и Европа се одржа во Бангкок и во овој контекст, членовите на АСЕАН: Кина, Јужна Кореја и Јапонија, започнаа да ги координираат своите политики. Оваа брзо стана институција позната како АСЕАН плус три.

Избувнувањето на Корејската војна во 1950 година доведе до разнишување на односите со ОН, така што со Резолуцијата на Советот се одобри употреба на сила за да се одврати нападот од страна на Северна Кореја иако војната беше со Јужна Кореја, сепак командата беше формално одржана од страна на ОН.

Аранжманите на примирје во текот на 1953 година беа надгледувани од страна на ОН. Напорите за формирање на регионални мултилатерални механизми со цел да се стимулира соработката во Северна и Источна Азија никогаш не вродија со плод.

Првата нуклеарна криза од 1994 година, беше иницирана од страна на Северна Кореја, која беше фатена во кршење на нејзините обврски како потписник на Договорот за непролиферација и производство на нуклеарно оружје. Оваа криза конечно се надмина со билатерална спогодба помеѓу САД и Северна Кореја преку Женевскиот рамковен договор од 1994 година, кој меѓу другото укинувањето на нуклеарната централа на Северна Кореја го компензираше со Програмата за снабдување со „западни развиени нуклеарни реактори“.

Од друга страна пак, КЕДО не е строго регионална институција, имајќи предвид дека нејзиното членство вклучува неколку членки на ЕУ, САД, Јапонија и други

⁷ Yahuda Michael, The International Politics of the Asia-Pacific, 2nd ed, London, 2004, p.68.

⁸ Michael Leifer, The ASEAN Regional Forum, Extending ASEAN's Model of Regional Security, Oxford, 1996, p. 302.

⁹ Funabashi Yoichi, Asia Pacific Fusion, Japan's Role in APEC, Washington, 1995.

земји од Азиско-пацифичкиот регион, со исклучок на Кина. Задачите на КЕДО јасно се однесуваат на безбедноста и стабилноста на Корејскиот Полуостров.

Развојот на регионализмот во Пацифик Азија доби поттик преку „Азиската криза“, која започна во јули 1997 година и брзо се ширеше во Југоисточна Азија и на крајот ја зафати Јужна Кореја.

Во оваа криза, суштински беа регионално зафатени економските институции, така што ова доведе до повици за подобра регионална соработка. Напорите за повторна изградба на нови регионални институции беа на иницијатива на земјите-членки АСЕАН плус три коишто развиваа своја динамика во однос на позадината на азиската криза и напорите од страна на Кина и Јапонија да им помогне на најмногу засегнати земји.

За разлика од Азија, Европа во војните на територијата на поранешна Југославија, предизвика големи непријателства, кои за среќа Пацифик-Азија ги избегна. Сепак темелите на регионалниот мир и безбедност обично се сметаат за прилично покревки отколку во Европа и билатералните аранжмани за регионален мир и безбедност остануваат несигурни¹⁰.

Споредбено на ова билатералната и колективна одбрана на Корејскиот Полуостров се спроведуваше преку укинувањето на билатералните безбедносни аранжмани меѓу Северна Кореја и Советскиот Сојуз и отуѓеноста меѓу Северна Кореја и Кина, како и заради кривката на економијата и културата на Северна Кореја.

Заклучок

Оваа кратка компаративна анализа на регионалната безбедносна соработка во Европа и во Пацифик Азија води кон следниве заклучоци:

1. Регионалните институции во Пацифик-Азија се помлади, помалку развиени и помалку формални и понефункционални од европските.

2. За настанокот на регионалните безбедносни институции во Европа постоеле два мотива: да се стави крај на големите војни во Европа и да се следи експанзионизмот на советскиот блок.

Во Пацифик-Азија, клучните цели биле да се обезбеди национална независност, особено од стариот колонијален систем, но исто така и од новиот систем на големите сили, со цел да се гради економскиот развој.

Некои земји, особено Република Кореја, Тајван и Јапонија биле загрижени заради опасноста од „комунистичката закана“ на Советскиот Сојуз и неговите локални сојузници. Други земји се приклучиле кон Кина или кон Советскиот Сојуз, додека третата група земји се обидувале да останат нелегитимни. Ова значи дека нема заеднички именител за безбедноста во регионот како целина.

¹⁰ Narine Shaun, State sovereignty, political legitimacy and regional institutionalism in the Asia-Pacific, Pacific Review, 2004, pp. 423-440.

3. Додека регионализмот во Пацифик Азија бил изграден на традиционалните вестфалски поими на суверенитет, особено во недопустливоста на мешање во внатрешните работи на другите земји, регионалните институции во Европа од почетокот се потпираа на квалификациите за традиционалните вестфалски концепции на суверенитет.

Сето ова, според основачите на европската интеграција, беше најдобар и можеби единствен начин за надминување на наклонетоста кон војната во рамките на регионот.

4. Овој консензус на вестфалскиот суверенитет како основа за национална и регионална политика за безбедност во Пацифик Азија ги вклучува сите големи сили, со исклучок на Советскиот Сојуз и Јапонија¹¹.

Советскиот Сојуз не беше во можност на Кина и на Јапонија да им ја наметне својата безбедносна политика. Првично СССР успеа да ги принуди, но потоа тие одбраа да апстинираат со програма за самостојна безбедносна и одбранбена политика.

Разликите на концептите на суверенитет во градењето на европските регионални безбедносни институции од крајот на Втората светска војна до денес покажуваат дека безбедносните аранжмани на Европа еволуирале, во рок од нешто повеќе од десет години по крајот на Втората светска војна, во една мошне сложена, функционално диференцирана, но, исто така и мошне флексибилна „безбедносна соработка“.

Со завршувањето на Студената војна, безбедносната соработка беше значително продлабочувана за да се обезбеди мир, безбедност и стабилност во еден сосема нов безбедносен контекст.

Неможнота на Европа да развие кохерентен пристап кон извезување на безбедноста во соседните региони и на глобално ниво, резултираше со тоа таа сè уште да има потреба од поддршка на САД за лидерство. Сепак, во споредба со Пацифик Азија, Европа е во многу поповолна ситуација.

Безбедноста во рамките на Европа е сеопфатна, а географскиот опсег на оваа безбедносна заедница се проширува. Исто така има значаен придонес за безбедноста надвор од европската безбедносна заедница, особено во Источна и Југоисточна Европа, вклучувајќи ја и Турција, но исто така и во Африка¹².

Во Пацифик Азија, за споредба, регионалната безбедносна соработка се разви дури и побрзо, со особено важни дополнувања на мултилатералните елементи, особено во Кореја. Сепак, проблемите на безбедноста во Пацифик Азија се многу посериозни отколку оние во Европа.

Евиденцијата покажува дека новите, мултилатерални регионални институции не одиграа значајна улога во управувањето со кризи и намалување на ризици, додека традиционалната билатерална безбедносна соработка продолжува да го носи товарот на обезбедување мир и стабилност во Пацифик-Азија. Покрај тоа, билатералната безбедносна соработка сè повеќе се истакнува како неадекватна да се справи со глобалните безбедносни предизвици на 21-от век¹³.

¹¹ Hughes Christopher W, Japan's Re-emergence as a 'Normal' Military Power, London-Oxford, 2004, paper 368-9.

¹² Giegerich Bastian, Wallace William. Not Such a Soft power: The External Deployment of European Forces in: Survival, 2004, pp.163-181.

¹³ Bisley, Nick. 'Asian security architectures', in Ashley Tellis and Michael Wills (eds), Strategic Asia 2007-2008: Domestic political change and grand strategy, National Bureau of Asian Research, Seattle and Washington, 2007, pp. 341-69.

ЛИТЕРАТУРА

1. Buzan Barry, Segal Gerald, Rethinking East Asian Security in: *Survival*, vol.36, No.2, 1994, pp. 3-21.
2. Baker, 'America in Asia: Emerging Architecture for a Pacific Community', *Foreign Affairs*, 70,1991/92, pp. 1-18.
3. Bisley, Nick. 'Asian security architectures', in Ashley Tellis and Michael Wills (eds), *Strategic Asia 2007-2008: Domestic political change and grand strategy*, National Bureau of Asian Research, Seattle and Washington, 2007, pp. 341-69.
4. Hanrieder Wolfram F, Germany, America, Europe, Forty Years of German Foreign Policy, Newhaven, Ct: Yale UP,1989. pp.23-27.
5. Van der Wee, Hermann, Der gebremste Wohlstand, Wiederaufbau, Wachstum und Strukturwandel der Weltwirtschaft seit 1945, München, 1984, pp.20-24.
6. Yahuda Michael, The International Politics of the Asia-Pacific, 2nd ed,London, 2004, p.68.
7. Michael Leifer, The ASEAN Regional Forum, Extending ASEAN's Model of Regional Security, Oxford, 1996, p. 302.
8. Mattli Walter, Sovereignty Bargains in Regional Integration, in: *International Studies Reviews*, 2000, pp.149-180.
9. Funabashi Yoichi, Asia Pacific Fusion, Japan's Role in APEC, Washington, 1995.
10. Narine Shaun, State sovereignty, political legitimacy and regional institutionalism in the Asia-Pacific, *Pacific Review*, 2004, pp. 423-440.
11. Hughes Christopher W, Japan's Re-emergence as a 'Normal' Military Power, London-Oxford, 2004, paper 368-9.
12. Giegerich Bastian,Wallace William. Not Such a Soft power: The External Deployment of European Forces in: *Survival*, 2004, pp.163-181.
13. Stubbs Richard, ASEAN Plus Three: emerging East Asian regionalism?, in: *Asian Survey*, 2002, pp. 440-455.
14. http://www.bbc.co.uk/news/world/asia_pacific,pp.1-3.

ТРЕТМАНОТ НА ТЕРОРИЗМОТ ВО РАМКИТЕ НА СОВРЕМЕНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ СТРАТЕГИИ

Жанет РИСТОСКА

Министерство за одбрана

Апстракт: Целта на овој труд е да се даде кус осврт на третманот на тероризмот при креирањето на современите национални безбедносни стратегии. Во трудот во куси црти е предаден пристапот кон тероризмот како безбедносна закана во рамките на безбедносните стратегии на САД од времето на претседателот Буш и безбедносната стратегија донесена од страна на претседателот Обама. Во овој случај нагласени се промените коишто претседателот Обама ги најави во однос на значењето на тероризмот како национална и глобална безбедносна закана со која се загрозуваат интересите на САД, но и промените во однос на пристапот и начинот на справувањето со глобалниот тероризам.

Исто така, во овој труд направен е и кус пресек на определбите на Република Македонија во врска со овој проблем во рамките на двете македонски стратегии за одбрана и безбедност на Република Македонија, при што повторно, по пат на кратка компаративна анализа се посочени разликите во однос на пристапот на државата при решавањето на овој безбедносен проблем.

Заклучните согледувања од оваа кратка елаборација се во насока на тоа дека третманот на тероризмот во рамките на современите безбедносни стратегии не е прашање коешто може да се определи со конкретни мерки и активности за подолгорочен период. Како што се видоизменуваат атрибутите на современиот тероризам како безбедносна закана во национални, но и во глобални рамки, така и мерките и активностите за елиминирање и справување со оваа безбедносна закана треба да бидат соодветни на димензиите и аспектите на проблемот.

Креаторите на националната безбедносна политика во врска со тероризмот како современа безбедносна закана треба постојано да бидат будни и постојано да даваат насоки за дополнување на стратегијата со конкретни мерки и активности за справување со овој проблем, со цел стабилноста и безбедноста на државата да бидат постојано на високо ниво.

Клучни зборови: тероризам, безбедност, стратегија

THE TREATMENT OF TERRORISM WITHIN THE MODERN SECURITY STRATEGIES

Abstract: *The main goal of this paper is to give a short elaboration of the treatment of the terrorism within modern national security strategies.*

This paper has made a short comparative analysis of the treatment of the terrorism as a new kind of security threat within National Security Strategy created in the period of the President Bush and National Security Strategy that was created nowadays by President Obama. In this case we have put notice of the changes that happened about the activities about dealing with global terrorism. On the other hand, we have made a short elaboration of the situation of that kind of problems within National Security Strategy of RM from 1998 and changes that have been involved in the new National Security Strategy from 2010.

The main conclusion from this elaboration is that treatment of the terrorism within modern security strategies is not a question which can be solve with same measures and activities for long period.

As terrorism as a new kind of security threat change its face and attributes every day, so the activities for dealing with terrorism within national, regional and global field of action have to be relevant of each aspect of the problem.

The creators of the national security politics about the problem of the new kind of security threats as the terrorism is, have to be constant awake and make objective efforts that will be involve within National Security Strategy as relevant measures and activities in aim national security and stability of the country to be always on high level of preparedness.

Key words: *terrorism, security, strategy*

Вовед

Тероризмот како безбедносна закана со врвен приоритет секако дека е третиран во рамките на безбедносните стратегии на сите современи држави. Секоја современо конципирана безбедносна стратегија мора да ги определи потенцијалните извори на загрозување и безбедносните закани, што опфаќа конкретни мерки и активности за идентификација, но и конкретни мерки за справување со овој вид закана. Безбедносната политика и стратегиите за справување со сите видови безбедносни закани можат да бидат исклучително флексибилни, но и мошне ригидни при определувањето на мерките и активностите.

Во однос на креирањето ефикасна стратегија за одговор на тероризмот постојат различни аспекти на согледување на проблемот во зависност од официјалната политика на државата во дадениот момент и од ставовите произлезени од определбите на надлежните институции.

Во поглед на теоријата во врска со овој проблем, голем број проучувачи на овој феномен се обидуваат да дадат своевидување на иднината на тероризмот и насоки за креирање на ефикасна стратегија за негово елиминирање.

Грент Вордло смета дека доколку националниот пристап кон тероризмот не се дефинира прецизно и јасно дека и стратегијата за борба против тероризмот губи од ефективноста и може да се претвори во еден вид идеолошка догма.¹

¹ Dzonatan Vajt, Terorizam, Aleksandrija press, Beograd, 2004, str 334

Неопходно е да се потенцира дека тероризмот сè уште не е концепциски јасно дефиниран и прецизиран за да може да се воопшти стратегијата за негово елиминирање.

Извесни терористички акции бараат моментален и одлучен политички одговор, што значи дека креаторите на политиката и стратегијата за одговор на тероризмот, пред сè треба да истражат за каков вид терористички инцидент станува збор и колкави се димензиите и импликациите кои се закануваат од некоја терористичка организација и слично.

Тоа значи дека за креирање ефективен одговор на тероризмот постојано мора да се истражува и еволуира во поглед на конципирањето мерки и активности за спречување и елиминирање на оваа безбедносна закана.

Волтер Лакер, во врска со иднината на тероризмот смета дека постои можност за појава на т.н. „сараевски ефект“, односно терористички инцидент да предизвика голема војна, за која ќе треба да се создадат сосема нови пристапи и начини на справување.

Пол Вилкинсон, пак, смета дека е апсурдно да се надеваме дека тероризмот може целосно да се порази и дека западните демократии ќе бидат принудени да ги прифатат минималните облици на тероризам.

Во таа насока е и констатацијата на Брајан Ценикс, кој предвидува дека тероризмот како вид судир ќе продолжи да опстојува и понатака.²

Во поглед на американската стратегија за одговор на тероризмот има повеќе гледишта каков да биде овој пристап. На пример пензионираниот адмирал на американската морнарица и некогашен директор на ЦИА Стенсфилд Тарнер има свои автентични согледувања во однос на креирањето ефикасна антитерористичка политика и стратегија. Според него неопходни се промени во флексибилноста на антитерористичката стратегија. Тој се залага и за тактика која е легалистичка и во која ги вклучува „економскиот притисок, одбранбената безбедност, преговорите и правната заштита, за разлика од неговите неистомисленици кои во однос на ефикасноста на стратегијата ги предлагаат следните тактички активности: да се укине забраната за извршување атентати, да се преземат казни воени кампањи, да се преземаат тајни акции, да се подобри работата на разузнавачките служби, да се спроведе цензура на медиумите... Овие мерки може да бидат ефикасни но се косат со правните норми во повеќето држави.

Во врска со иднината на тероризмот аналитичарите најмногу се загрижени од опасноста за употребата на оружјето за масовно уништување, за што, исто така се потребни посебни планови и стратегија за дејствување.³

Сите сме свесни дека за ефикасна борба против оваа специфична и неконвенционална безбедносна закана мора постојано да се иновираат постојните и да се креираат нови стратегии со цел да биде поефикасно справувањето со овој проблем кој ги засега индивидуалните држави во нивните национални рамки, но најчесто со секој извршен акт има импликации и врз мирот и безбедноста во глобални рамки.

Креирањето на одбранбено-безбедносната политика на една држава во поглед на сите можни извори на безбедносно нарушување и загрозување на државата е проблем кој го решава државниот врв, на чело со претседателот, политичарите и разузнавачките служби на државата. Академското видување на проблемите секако дека може да даде свој придонес во таа насока. Секако дека добрата елаборација и анализа на определена безбедносна состојба

² Jonatan Vajt, Terorizam, Aleksandrija Press, Beograd, 2004, str 339

³ Ibid

или информација за некој безбедносен феномен мора да се земе предвид доколку сакаме да создадеме стратегија за одбрана и безбедност на државата која ќе биде во функција и соодветна на моменталните состојби на полето на безбедноста и одбраната на државата.

Во делот што следи направена е кратка компаративна анализа во врска со пристапот кон тероризмот како безбедносна закана во рамките на Стратегијата донесена од страна на претседателот Буш и Стратегијата на Обама со цел да се согледаат нужните еволутивни промени во поглед на третманот на тероризмот во времето на претседателот Буш и неговата војна со тероризмот и насоките кои ги определува Стратегијата на претседателот Обама во врска со можноста за употреба на оружје за масовно уништување и сл.

Кратката компаративна анализа на Стратегијата за одбрана на Република Македонија од 1998 и новата Стратегија за одбрана донесена од претседателот Иванов во 2010 година е направена со цел да се согледаат пропустите во врска со третманот на тероризмот и другиот вид безбедносни закани и потребата од постојано иновирање и надополнување на виталните стратегиски документи на една држава.

Краток осврт на американската безбедносна стратегија во поглед на справувањето со тероризмот од времето на претседателот Буш и стратегијата на претседателот Обама

Во овој контекст ќе направиме кус осврт и компарација во однос на двете мошне значајни стратегии-Стратегијата на САД за уништување на тероризмот (National Strategy for Combating Terrorism)⁴, создадена како одговор на САД и на претседателот Буш на терористичките напади од 11 септември, која беше донесена во февруари 2003 година и уште беше наречена и 4Д Стратегија и најновата Стратегија донесена од претседателот Барак Обама.

Стратегијата донесена од страна на претседателот Буш, како и претходните стратегии, беше конципирана за одбрана на виталните вредности на Американците и дома и во странство. Стратегијата е наречена 4D, што е збир од „уништи, оневозможни, намали и одбрани.“

Оваа стратегија се базира врз претпоставките дека нападите од 11 септември се воени акти и дека тероризмот е непријател, а неговото поразување е прв и неодложен приоритет на американската влада. Целта на оваа стратегија е да се идентификува и дифузира заканата пред таа да се материјализира во напади на американската територија и интереси. Таа им наложува на САД, доколку затреба, да дејствуваат унилатерално и превентивно да напаѓаат во име на самозаштита. САД нема да чекаат терористите да дејствуваат, напротив, тие ќе ангажираат офанзивна агресивна стратегија заснована врз законодавството и разубувањето, воената сила и меѓународната соработка за да се блокира финансирањето на тероризмот.⁵

⁴ The White House, “The national Security Strategy of the United States of America”, Washington DC, September 2002

⁵ Одри Кронин и Џејмс Лудс: Напад на тероризмот-елементи на грандиозна стратегија“, НАМПРЕС, 2009, стр 86

Значи, оваа американска стратегија застапува доста агресивен пристап, особено кон законите од асиметричен вид. Според степенот на приоритет при справување со безбедносните закани, оваа стратегија акцентот го става врз безбедносните закани кои доаѓаат од земјите-отпаднички. Како помала опасност се претставени регионалните закани и државите со освојувачки претензии. Според Стратегијата, во иднина сè помалку ќе бидат присутни законите од армиите и флотите на класичните армии, а загрозувањето на националната безбедност, како и на светскиот мир, пред сè ќе биде од тероризмот во сите негови пројавни облици и од можноста оружјето за масовно уништување да се злоупотреби од овие организации, групи и поединци.⁶

Затоа во името на одбраната на националните интереси на САД тие започнаа војна со тероризмот, притоа активирајќи го принципот на „преемтивна одбрана“ и започнаа воена кампања во Ирак и во Авганистан користејќи огромни воени и економски средства за таа цел.

Стратегијата за национална безбедност на САД, донесена во 2010 година од страна на претседателот Барак Обама доста се разликува од оваа на претседателот Буш и тоа токму во однос на пристапот кон тероризмот како национално-безбедносна закана.

Во оваа стратегија се потврдува дека САД и понатака остануваат во војна со терористите и нивните организации, но приоритетот сепак го има економијата и се заклучува дека водењето на повеќе од една војна е економски проблем кој треба што поскоро да се надмине. Во оваа стратегија се напушта политиката на унилатеризам и употреба на воени сили за решавање на безбедносните закани, односно правото на предвремена самоодбрана.

Исто така, за разлика од Буш, кој и во двете донесени стратегии приматот го ставаше на борбата со тероризмот, претседателот Обама смета дека борбата против тероризмот е само еден од елементите на водење безбедносна политика. Тој повеќе се фокусира на останатите безбедносни предизвици, какви што се оружјето за масовно уништување, насилниот екстремизам, климатските промени, компјутерскиот криминал, и зависноста на САД од енергетски суровини.

Генерално кажано, во однос на тероризмот во новата Стратегија за национална безбедност на САД, се кажува дека тие и понатака ќе ја продолжат борбата против терористичката организација „Ал каеда“ и нивните поддржувачи во Авганистан и во Пакистан, но и дека е потребно за таа цел сите релевантни фактори во рамките на меѓународната заедница да ја преземат својата одговорност во тој поглед. Во Стратегијата посебно е нагласена потребата од поинтензивна соработка со ООН, ЕУ, ОБСЕ и други организации и сојузниците од НАТО.

Во однос на внатрешната безбедност на државата во поглед на можни терористички загрозувања и напади, предвидени се повеќе безбедносни мерки и активности.

⁶ Митко Котовчевски: Борба против тероризмот, Македонска цивилизација, Скопје, 2004;

Сепак, главен приоритет на новата стратегија е безбедноста и заштитата на американските граѓани и САД од ширењето и употребата на оружјето за масовно уништување., кое секако дека може да биде злоупотребено и од страна на терористичките организации. Затоа САД ќе преземат превентивни мерки и активности за спречување на какви и да било терористички напади со употреба на нуклеарно оружје.⁷

Краток осврт во поглед на справувањето со тероризмот во рамките на Стратегијата за одбрана на РМ од 1998 и најновата Стратегија за безбедност и одбрана од 2010

Првата стратегија за одбрана на Република Македонија е донесена во 1998 година како базичен документ во кој беа претставени темелните национални вредности и интереси и беа идентификувани заканите и ризиците по националната безбедност. Во рамките на оваа стратегија во делот кој се однесува на опасностите (загрозувањата на РМ), тероризмот е определен „како опасност која ја загрозува независноста и територијалниот интегритет на Република Македонија“. Во Стратегијата е истакнато дека:

– во Европа сè уште има ризици од војна, нечовечност, репресии и непожелен развој на настани што го загрозуваат мирот на одделни земји, а како резултат на националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација, кои во комбинација со економските, политичките и со социјалните транзициони проблеми на државите од поранешниот социјализам и во новиот милениум во Европа можат да пренесат дел од злото, војни и неправди едни против други;

– ризикот за поголема војна во Европа не постои, но затоа постојат многу нестабилни региони во кои има желба проблемите да се решаваат со оружје и

– во овој период се појавија бројни нови извори на загрозување на националниот и на глобалниот мир и безбедност.⁸

Иако не е обрнато доволно простор и внимание на тероризмот како на неконвенционална закана која бара поинаков пристап при справувањето, сепак во оваа стратегија на Република Македонија се идентификувани некои карактеристики на современиот тероризам и се дадени можните пристапи во борбата со него.

Така во Стратегијата стои дека „тероризмот како појава ги надминува националните граници на една земја, за што е потребна широка и координирана акција на меѓународната заедница за нејзино искоренување, а Република Македонија како членка на меѓународната заедница на својата територија ќе ги почитува и ќе помага во спроведувањето на сите меѓународни конвенции и договори за борба против терористите и со сите свои моќности ќе се бори против него.“⁹

Евидентно е дека во Стратегијата се укажува на потребата од реформирање на системот за безбедност и одбрана на државата, но во тој период како да не е пронајден

⁷ “National Defense Strategy”, <http://www.whitehouse.gov>

⁸ Стратегија за одбраната на Република Македонија, „Сл весник на РМ“ бр. 45/98

⁹ Ибид

најсоодветниот модел за трансформација на Армијата, а не се преземаа и активности и одговорности за изработка на соодветни документи со кои конкретно (доктрина) ќе се преземаат активности во рамките на законот за борба со тероризмот и терористите. Тоа, впрочем, и се виде во настаните што следуваа.

По 2001 година се увиде дека политичката рамка на Стратегијата од 1998 година треба да биде надмината и дека не соодветствува на конкретните настани и состојби на безбедносен план. Ако дотогаш Армијата на РМ се развиваше како сила за конвенционални дејства, по настаните од 2001 година, беше јасно дека соодветно на случувањата и безбедносните анализи во национални и во глобални рамки, таа неминовно мора да се реструктурира за да може да одговори и на зголемените асиметрични закани.

Во 2003 година е донесена *Концепцијата за национална безбедност*, како и *Политичката рамка на новиот Стратешки одбранбен преглед*, а подоцна се доработени и втората и третата фаза од *Стратешкиот одбранбен преглед* (СОП), како и Законот за управување со кризи. Република Македонија подолг период немаше усвоено нова одбранбено-безбедносна стратегија.

Со новата Стратегија за одбрана поконцизно се определени насоките за воените цели и задачи во услови на мир, вооружен конфликт и војна. Ова е неопходно за да може непречено да функционира системот за одбрана и безбедност на Република Македонија. Тоа, пред сè значи дека Стратегијата е така конципирана да може да им послужи на надлежните државни институции како општа и концизна рамка за развој на капацитетите, инструментите, воените способности, како и ресурсите кои ќе бидат ангажирани за постигнување на стратешките одбранбени цели. Значајно е што новата Стратегија за одбрана на Република Македонија при определувањето на безбедносното окружување на РМ, односно при дефинирањето на безбедносните закани за Република Македонија на прво место го става тероризмот како безбедносна закана, па потоа ги набројува организираниот криминал, регионалните конфликти и кризи, разузнавачките активности на странски земји итн. Дефинирајќи ги безбедносните закани Стратегијата ги определува и насоките за справување со овие закани, а во тој поглед евидентно е нагласена потребата од зачленувањето на Република Македонија во колективните системи и нивните институции и инструменти за борба со сите видови современи безбедносни закани, но и на потребата од постојано доизградување на сопствените сили и капацитети за справувањето со сите видови неконвенционални безбедносни закани. Исто така, во Стратегијата се укажува и на значењето на учеството на Република Македонија во меѓународните мисии за поддршка на меѓународната безбедност и стабилност. А, во поглед на глобалната борба со тероризмот нагласена е потребата од понатамошно негување на стратешкото партнерство со САД и развивање на силите и капацитетите на АРМ за борба со тероризмот.¹⁰

¹⁰ Стратегија за одбрана на РМ, „Службен весник“ бр 30, март 2010

Заклучок

Во однос на третманот на тероризмот во современите безбедносно-одбранбени стратегии би заклучиле дека при конципирањето на овие стратегии мора да се земат предвид сите аспекти на модерниот тероризам и борбата против него. А, борбата против тероризмот претставува комплексен, тежок и неизвесен процес. Таа во себе мора да вклучува два основни вида акции: антитерористички и контратерористички.

Антитерористичката борба вклучува многубројни акции преку кои ќе се слабее ефикасноста на терористите и нивните организации. Крајна цел на антитерористичката борба е да се создаде доволно безбедна средина во која ќе биде оневозможен потенцијален терористички напад.

Контратерористичката борба опфаќа малку поинакви мерки и активности, тие повеќе се вид предупредувачки акции, акции на застрашување и одговор на планираните терористички акции.

Значи секоја современа држава во своите национални стратегии не само што треба да определи одбранбени мерки за справување со тероризмот, таа мора да предвиди и мерки и активности кои ќе се однесуваат и на неутрализирањето на можните терористички закани. Значи, целите на антитерористичката борба се определуваат и како превенција од терористички напади.

Аналогно на тоа, современите национални антитерористички стратегии треба да вклучуваат повеќе видови мерки и активности за спречување и борба со модерниот тероризам, а тоа значи постојано следење на состојбите во врска со безбедносните закани, ефективна работа на разузнавачките служби и добра соработка и координација на сите елементи вклучени во системот за безбедност и одбрана на државата, како и плодотворна и ефикасна меѓународна соработка на РМ по однос на ова исклучително важно безбедносно прашања.

ЛИТЕРАТУРА

- Vajt Jonatan, Terorizam, Aleksandrija Press, Beograd, 2004
 Wilkinson Paul, Terrorism versus Democracy: The Liberate State Response, Routledge, London, 2006.
 Концепција за национална безбедност и одбрана,МО,2003
 Котовчевски Митко, Борба против тероризмот, Македонска цивилизација 2004, Скопје;
 Котовчевски Митко, Современ тероризам, македонска цивилизација, Скопје, 2003;
 Котовчевски Митко, Извори на загрозување на мирот и националната безбедност, Балкански центар за мир, Скопје 1999
 Кронин Одри и Лудс М. Џејмс, Напад на тероризмот-елементи на грандиозна стратегија, НАМПРЕС, 2009
 Стратегија за одбрана на Република Македонија, Сл. Весник на РМ бр. 45/98
 Стратегија за одбрана на РМ, „Службен весник“ бр 30, март 2010
 Стратегиски одбранбен преглед(политичка рамка)МО, 2003
 “National Defense Strategy”,<http://www.whitehouse.gov>

ЕВРОПСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА МОСТ ЗА ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН НА ПАТОТ КОН ЕВРОПА

Билјана АВРАМОСКА, Игор ГОРЕСКИ
Министерство за одбрана

Апстракт: *Кон крајот на 20 век балканското прашање стана уште еднаш актуелно за САД и европската дипломатија. Судејќи според литературата на оваа тема, јасно е дека не постои општо прифатено мислење за тоа каде е и што е Балканот. Во зависност од контекстот и авторот, очигледно е дека географските граници на Балканот не се општо прифатени од сите актери, односно дека на Балканот треба да се разликуваат повеќе граници и тоа: историски граници (кои се менуваат во различни периоди на време), границите меѓу религиите, цивилизациите, народите, азбуките, менталитети, идеологии итн.*

Клучни зборови: *Западен Балкан, ЕУ, НАТО, безбедност, интеграција.*

THE EUROPEAN INTEGRATION – BRIDGE FOR WESTERN BALKAN'S COUNTRIES ON THE ROAD TO EUROPE

Abstract: *At the end of 20th century the Balkan question once again became popular for U.S. and European diplomacy. Judging by the literature on this topic, it is clear that there is no generally accepted opinion about where and what are the Balkans. Depending on the context and the author, it is obvious that geographical borders in the Balkans are not generally accepted by all actors, that the Balkans should not vary more borders, including: historical boundaries (which change in different periods of time), the boundaries between religions, civilizations, peoples, alphabet, mentalities, ideologies, etc.*

Keywords: *Western Balkans, EU, NATO, security, integration.*

Вовед

Границите на Балканот најчесто се поврзани со територијата која припаѓала на Отоманската Империја или претходно. Поради нивната променливост, поимот за Балканот не е прецизен и токму поради тоа треба да се пристапува со голема претпазливост.

По завршувањето на Првата светска војна се направи еден обид на просторите на Балканот да се реши ова прашање еднаш за секогаш. Но тој обид не успеа и беше повторен со формирањето на Титова Југославија по Втората светска војна. Меѓутоа со распаѓот на реал социјализмот дојде до распаѓ и на СФРЈ со што повторно оживеаја старите идеи и аспирации за прекројување на границите и зголемување на својата територија за сметка на другите федерални единици.

Многумина аналитичари и државници сметаат дека еден од процесите кои има позитивно влијание врз разрешувањето на „балканскиот историски јазол“ е интеграцијата во евроатлантските структури безусловно на сите земји од Балканот.

Интеграцијата во евроатлантските организации е од пресудно значење - за стабилизација и развој на регионот, политичката метафора на Балканот, која, исто така, историски и политички се менувала во текот на минатото. Меѓутоа она што е карактеристично за овој регион е тоа што не постои константност на национализмот и насилството, иако тоа е неговата примарна содржина. Метафората е во согласност со политичкиот и историскиот контекст кој се менувал, онака како што се менувала и неговата содржина како што се менувала содржината на Евро-атлантската заедница. Од една страна, ЕУ и НАТО имаат инвестирано значителни ресурси во регионот и понатаму ги потврдуваат заложбите за проширување. Од друга страна, не-интеграцијата вклучува значителни негативни политички, економски и психолошки последици врз засегнатите земји, а моментално има и се очекува во иднина да има и поголемо негативно влијание врз европската безбедност.

Во принцип, проблемите на етничка нетолеранција, организираниот криминал и широко распространетата корупција, заедно со општата неразвиеност и ограничениот капацитет, продолжуваат да ги попречуваат реформските процеси во Западен Балкан. Токму од тие причини, таа двојна интеграција се смета за неопходност, со цел да се намалат стравувањата и безбедносните дилеми.

Влијанието на евроатлантските интеграции врз безбедноста на земјите од Западен Балкан

Евроатлантската интеграција позитивно влијаеше врз демократските движења во земјите од Западен Балкан и врз понатамошно намалување на ризикот на регресија на авторитарното владеење.¹ Во моментов, демократски влади се на власт во сите земји од Западен Балкан. Сепак, ова не ја исклучува можноста од појава на внатрешно-политички тензии и спорови, а историјата покажала дека ваквите појави во овие земји не се исклучок.

Евроатлантските институции одиграа клучна улога во реформата на безбедносниот сектор во регионот по крајот на војните на просторот на поранешна Југославија во 1990-тите. Тие развија голем број на алатки за да се обезбеди помош за безбедносниот сектор со тоа што обврските во реформите премолчно ги поделија помеѓу

¹ „Western Balkans: Enhancing the European perspective“, (http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/e50028_en.htm)

себе. НАТО главно, се ангажира во реформите во одбраната, додека ЕУ е активна во реформата на правосудството и внатрешните работи.

Целта на реформата во безбедносниот сектор е да се постигне широка преобразба на целиот спектрум на безбедноста во сродните агенции, а актерите имаа обврска да ги координираат своите активности во согласност со принципите на добро владеење и демократска цивилна контрола.

Она што е карактеристично за ова подрачје е тоа што ситуацијата на теренот на Балканот варира еноормно од земја до земја. Но, ова не значи дека во реформата на безбедносниот сектор се има единствен пристап кон сите земји. Поради тоа со реформата на безбедносниот сектор се прави напори плановите и стандардите да се прилагодат и да одговараат на околностите во секоја земја.

Односите на ЕУ со државите од Западен Балкан беа зајакнати на самитот во Загреб во 2000 година, односно на состанокот на Европскиот совет во Солун кога ЕУ даде и формално ветување за државите од Западен Балкан дека во иднина и членството во ЕУ е можност, а не само желба. Со донесувањето на т. н. Солунска агенда земјите-членки го отворија патот за подобри односи со Западен Балкан, а од друга страна тоа за Западен Балкан претставува еден значаен чекор напред. Со Декларацијата на Советот утврдени се ветувањата кон Западен Балкан, дека „Иднината на Балканот е во Европската унија. Подготвеноста за интеграција во европските структури и членство во ЕУ, преку усвојување на европските стандарди, сега е голем предизвик. Брзината на движењето напред лежи во рацете на земјите од регионот“.²

Со еден краток поглед на картата може да се види фактот колку се мали балканските држави и да се разбере зошто поттикнувањето на регионалната соработка е издвоено како суштинска карактеристика во надминувањето на поделбата на Балканот (Дејтонскиот договор).

Во ноември 2005 година Европската комисија ја донесе Стратегијата за проширување и за продолжување на своите обврски кон Западен Балкан, која се гради врз оние договорени во Солун од 2003 година. Европската комисија призна дека Стратегија на ЕУ за Западен Балкан содржи голем број клучни елементи, кои го диктираат работењето со земјите потенцијални кандидати. Елементите опфатени во оваа Стратегија на кои треба земјите на Западен Балкан посебно да внимаваат, но и да ги почитуваат се подготвеноста за регионална соработка и условеноста.³

Регионалната соработка на земјите од Западен Балкан

Поставените цели на регионалната соработка вклучуваат борба против национализмот, негување на добрососедските односи, зголемување на просперитетот, раз-

² EU-Western Balkans Summit – Declaration, Thessaloniki, 21 June 2003, 10229/03

³ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 5 March 2008 - Western Balkans: enhancing the European perspective [COM(2008) 127 – Not published in the Official Journal].

војот на повеќе функционално ниво на интегрирање на фрагментираниот транспортен систем, подобрување на безбедноста во регионот и борбата против организираниот криминал, корупцијата и нелегалната трговија.

Ако балканските држави сакаат да станат членки на ЕУ, на подолг рок, тие ќе треба да имаат многу поголемо разбирање меѓу себе со цел да ги добијат сите бенефиции кои произлегуваат од членството, да преговараат за заедничките позиции со цел да ги усогласат заедничките интереси со другите земји-членки. На краток рок исто така, регионалната соработка преку мултилатералните тела и иницијативи може да помогне регионот да не се дестабилизира.

Карактеристично за регионалната соработка во Западен Балкан е тоа што таа е:

- клучен елемент на стабилноста;
- катализатор за помирување, добрососедство и добри политички односи;
- помага да се надминат национализмот и нетолеранцијата и промовирањето на меѓусебното разбирање и политичкиот дијалог во регионот.

Во 2005 година, во Стратегијата за проширување, Комисијата ја нагласи важноста на условеност и во неа се наведува дека "политиката на проширување треба да ја покаже својата моќ за трансформација во регионот каде што државите се слаби, а општествата поделени. Убедливо, политичката перспектива за евентуалната интеграција во ЕУ е од клучно значење за земјите и потребно е тие да ги задржат своите реформи на вистинскиот пат. Но, тоа е јасно дека овие земји може да се приклучат кон ЕУ само откако тие ќе ги исполнат критериумите во целост."⁴

Европската унија преку Пактот за стабилност спроведува програми како инструменти за долгорочниот процес на интеграција, за стабилизација и асоцијација кој има за цел долгорочно да го промовира политичкиот дијалог, економската помош и соработка, јакнењето на националната и регионалната безбедност на земјите од Западен Балкан.

Централен дел на Пактот за стабилност е заклучокот од договорот за стабилизација и асоцијација (ДСА), кој претставува договорен однос меѓу ЕУ и секоја земја од Западен Балкан, наметнувајќи меѓусебните права и обврски.

Со Пактот за стабилност се обезбедува рамка за донесување и спроведување на конкретни мерки од страна на Европската унија, чија цел е стабилност, политички и економски просперитет на Балканот. Економските аспекти на Пактот за стабилност се креирани со цел да се создаде отворен економски пазар кој ќе се прошири со странските инвестиции и трговија, како и со проширување на трговијата меѓу регионот и ЕУ.

Во однос на 1990-тите, денес државите на Западен Балкан имаат постигнато вистински напредок и Балканот денес има друг лик. Словенија е веќе етаблирана членка на ЕУ, од Загреб во Брисел барањето за полноправно членство е испратено

⁴ Enlargement strategy 2005: roadmap for the Western Balkans, (http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/e50021_en.htm).

уште на 21 февруари 2003 година. Официјален статус за кандидат Хрватска доби на 18 јуни 2004 година кога беше договорено преговорите да почнат во март идната 2005 година. Меѓутоа, тие беа одложени поради недоволна соработка со Хашкиот суд до почетокот на октомври истата година. Во моментот, Хрватска очекува до крајот на годината да го потпише договорот за пристапување кон ЕУ со тоа што полноправното членство ќе следува на 1 јули 2013 година. Во духот на напредокот, Европскиот парламент смета дека е потребно оваа држава да продолжи со напорите за соработка со Меѓународниот кривичен трибунал за поранешна Југославија (МКТЈ) и реформите во судската област и во транзицијата кон пазарната економија. Покрај тоа, во 2008 година, Словенија го блокираше отворањето на новите преговарачки поглавја, поради спорот на нивната заедничка граница.

Уште една балканска држава, која јасно се развива кон европската интеграција, е Република Македонија, која постигна статус на земја-кандидат во 2001 година. Претходно, Република Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА). За потоа да помине низ период на релативна стабилност и значителен демократски и економски напредок. Од друга страна, односите со соседите, во овој случај, се пример како спорите можат да го одложат патот на државата кон ЕУ (спорот со името меѓу Република Македонија и Грција). Албанија го започна процесот на пристапување во 2003 година, станувајќи прва од потенцијалните земји-кандидатки која ги започна преговорите во рамките на Спогодбата за стабилизација и асоцијација. Спогодбата беше потпишана во 2006 година и беше целосно ратификувана, откако беше потпишана од страна на Грција, на почетокот на 2009 година, со што овој настан беше последен чекор во однос на официјалната апликација на Албанија за членство во ЕУ. Сепак, и покрај напредокот во усогласувањето на законодавството и политиките по европските стандарди, борбата против корупцијата и организираниот криминал остануваат едни од главните прашања со кои оваа земја треба да се справи.

Од друга страна, Србија, се соочува со тешкотии во напредокот кон европската интеграција. Во 2008 година го потпишаа САА и неговото влегување во сила е условено со соработката со МКТЈ. Сепак, новата влада во Белград го има поставено како клучна цел влезот на Србија во Европската унија и може да се случи да добие кандидатски статус.

Ќе биде ли Косово услов за европската интеграција на Србија? Тоа се очекува. Тоа сигурно ќе биде услов. На патот кон ЕУ, Србија дополнително ќе има проблеми и ќе мора да ги консолидира односите со Косово и да ги постигнува европските стандарди. Претседателот Тадик нема да може да ги спроведува законите на Косово и Канцеларот Меркел при неодамнешната посета на Србија укажа дека треба да се однесува како Хрватска.

Црна Гора ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација во 2007 година и аплицираше за полноправно членство во декември 2008 година. ЕУ Советот ја покани Комисијата да изготви мислење за оваа апликација, која беше издадена во

2010 година. Црна Гора со крупни чекори напредува во исполнувањето на политичките критериуми за прием, но сепак на краток рок таа мора да го подобри својот административен капацитет.

Во случајот на Босна и Херцеговина првиот чекор кон ЕУ беше направен со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација во 2005 година. Но оваа државата продолжува да биде многу етнички поделена, нестабилна од економски и политички аспект, без напредок во нејзиниот капацитет на локалната самоуправа. Уставните елементи содржани во Дејтонскиот мировен договор и реформите барани од страна на ЕУ немаат оптимална имплементација поради несогласувањата меѓу политичките лидери на двата ентитета на оваа федерална држава - босанско-хрватски ентитет и Српскиот од друга страна. Може да се констатира дека на Босна и Херцеговина и понатаму и претстои долг пат во насока на нејзиното прифаќање во Европската унија.

Косово е интегрален дел од ЕУ и стратегијата за Западен Балкан. За ЕУ е јасно дека иднината на Косово е европска. ЕУ продолжува да ја потврдува својата јасна перспектива за постигнување на полноправно членство на Косово. Покрај тоа, ЕУ продолжува да биде главен снабдувач на безбедноста и стабилноста во оваа област, преку мисиите развиени во рамките на европската одбранбена и безбедносна политика (ЕБОП) и нејзиниот специјален претставник.

ЕУ е решена дека иднината на целиот регион лежи во евентуалното пристапување кон ЕУ. Но Земјите од Западен Балкан се уште се соочуваат со значајни предизвици како добро владеење, владеење на правото и почитувањето на човековите права.⁵

Заедно со локалните лидери, како и граѓанското општество, ЕУ треба да ја зајакне способноста на земјите од Западен Балкан и да го објасни она што ЕУ значи, денес и утре. Отворените билатерални прашања, вклучувајќи ги и граничните спорови, треба да бидат решени од страна на засегнатите страни, во духот на добрососедските односи и земајќи ги предвид севкупните интереси на ЕУ.

Настани кои можат да го попречат процесот на интеграција на земјите од Западен Балкан

Во изминатиов период неколку настани ставија обележје и кои се закануваат и можат евентуално да го попречат процесот на интеграција на земјите од Западен Балкан (особено на оние во Косово).

Меѓународниот суд на правдата (МСП) донесе одлука за прогласување независност на Косово во јули 2010 година, изразувајќи мислење дека овој потег не е против меѓународното право, поранешниот премиер на Хрватска Иво Санадер, беше обвинет за корупција; сегашниот премиер на Косово, Хашим Тачи, е вмешан во нелегален шверц на човечки органи, додека Косово ги одржуваше своите први избори од независноста, премиерот на Црна Гора, Мило Ѓукановиќ, поднесе оставка. Владата на Србија официјално се одговори на барањата на ИНТЕРПОЛ и во 2011

⁵ Herman Van Rompuy - EU's Doors Open For Western Balkans, JANUARY 2011

година им ги испорача двајцата преостанати осомничени за воени злосторства, Ратко Младиќ и Горан Хаџиќ.

Настаните од 2010 година укажуваат на промени во регионот и се почнува да се одвива многу побрзо отколку што сме навикнати. Посветеноста и подготвеноста на Хрватска и Србија да се справат со корупцијата е силен индикатор дека политиката во двете земји конечно созрева и се приближува кон нешто што можеме да го очекуваме во стабилна, европска демократија. Со децении, корупцијата низ Балканот е ендемична, достигнувајќи до највисоките ешалони на власта. Ненадејната серијата на активности во борбата против корупцијата во регионот, покажа дека земјите се совршено способни за заедничка работа во решавањето на главните пречки за интеграцијата во ЕУ. Соработката меѓу државите значително се подобри, како и политичката волја да се справат со корупцијата. Иако патот до членството во ЕУ е долг и не изгледа дека ќе заврши во скоро време, изгледите за кандидатура се поттикнати од некои реални промени во регионот во 2010 година, кои покажуваат дека кога политичката елита е зрела и ја разбира важноста на промени, огромни скокови може да се направат во соработката и подобрувањето на односите во релативно кратко време.⁶

Случајот на Хашим Тачи ќе продолжи да ја трасира регионална политика, додека конечно не се реши, но ако Косово покажува вистинска посветеност за случајот и го земе сериозно, како што Хрватска го има случајот Санадер, тогаш изгледите се позитивни, покажувајќи дека Косово е на добар пат да стане сериозен играч во регионалната политика. Дали тоа значи дека нешто се менува во Балканот? Тука логично можеме да се запрашаме каде е местото и улогата на руските интереси на Балканот, Дали тоа значи дека Русија ќе ги напушти своите традиционални сојузници од Западен Балкан (Србија) или не?⁷

Добро ни е познато дека Русија секогаш се бори да биде играч на Балканот, но нејзиниот интерес во регионот значително се зголеми во 2007 година и на почетокот на 2008 година. Желбата на различни балкански држави да развиваат поблиски врски со ЕУ и НАТО значи дека Русија се гледа себеси ангажирана во борба за влијание во овие две организации во регионот. Но, значењето на Русија како енергетски снабдувач на Европа како целина сигурно оди во насока на counterbalancing на сите можни промени кон атлантизмот:

"Ние се вративме!"

"Сите знаат дека Балканот и регионот на Црното Море отсекогаш биле во сферата на нашите интереси. Русија, со зголемени потенцијали, се враќа во овој крај... тоа е во интерес на Русија, но и од нашите партнери " изјави рускиот премиер ПУТИН во 2009 година.

Додека на ваквиот став на Путин, високиот претставник на Унијата за надворешни работи и безбедносна политика, Кетрин Ештон одговори дека "ЕУ е со вас,

⁶ Jelena Obradovic-Wochnik "The Western Balkans in 2010 – small improvements, big scandals"

⁷ Ibid

додека не сте во ЕУ". Во поддршката на Кетрин Ештон за земјите од Западен Балкан се приклучи и претседателот на Европскиот совет, Херман Ван Ромпуј кој истакна дека "Европа е најдобар гарант за мир, а тоа е зошто јас силно ја поддржувам европската перспектива на Западен Балкан, последниот остаток од студената војна и на последното место каде што се случи војна. Европа мора да биде татковина на мирот, сите сме должници на нашата историја".⁸ Комесарот за проширување на ЕУ Стефан Фуле истакна дека "Интеграцијата во ЕУ на земјите од Западен Балкан е во интерес на Унијата, а тоа ќе помогне за зајакнување на регионалната стабилност".⁹

Заклучок

Како заклучок можеме да посочиме дека актуелниот политички момент, исто така, претставува еден многу редок историски момент. За прв пат во вековите на регионот, Балканот не е поделен меѓу ривалски блока, империи или моќ и сите балкански држави ги делат истите домашни и странски политички цели, внатрешно - политичка демократизација и создавање на пазарната економија и надворешно интегрирање во НАТО и ЕУ. Она што е јасно е дека сепак ова е редок политички момент, кога историските промени може да се остварат на Балканот за релативно скромна цена.

Идејата на Европската интеграција се чини дека е единственото нешто што ги поврзува земјите од Западен Балкан и прави можност да се развиваат кон демократскиот развој и асимилација на демократските принципи. ЕУ во најкраток временски рок треба да го интегрира Балканот, со цел да се обезбеди нејзината безбедност. Европската унија нема да стане значаен субјект на меѓународната сцена во отсуство на овие држави.

ЛИТЕРАТУРА

1. Western Balkans: „Enhancing the European perspective“, (http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/e50028_en.htm)
2. „EU-Western Balkans Summit – Declaration,, Thessaloniki, 21 June 2003, 10229/03
3. „Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 5 March 2008 - Western Balkans: enhancing the European perspective“ [COM(2008) 127 – Not published in the Official Journal].
4. „Enlargement strategy 2005: roadmap for the Western Balkans“, (http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/ongoing_enlargement/e50021_en.htm).
5. Herman Van Rompuy – „EU's Doors Open For Western Balkans“, JANUARY 2011
6. Jelena Obradovic-Wochnik “The Western Balkans in 2010 – small improvements, big scandals”
7. „EU foreign ministers reaffirm European perspective of Western Balkans“, (http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2010/10/26/nb-01).
8. “Fuele reaffirms Western Balkans' EU perspective“ (WAZ.EUobserver.com - 17/11/10; Klan, Ora News, Top News, Tvsh, Tanjug, Blic, Beta - 16/11/10).

⁸ „EU foreign ministers reaffirm European perspective of Western Balkans“,

(http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2010/10/26/nb-01).

⁹ Fuele reaffirms Western Balkans' EU perspective (WAZ.EUobserver.com - 17/11/10; Klan, Ora News, Top News, Tvsh, Tanjug, Blic, Beta - 16/11/10).

ПРИМЕНА НА СИМУЛАЦИИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПЛАНИРАЊЕ И ПОДГОТОВКА НА ВОЕНИ ЕДИНИЦИ ЗА МИСИЈА

Славко АНГЕЛЕВСКИ, Зоран МИЛЕНКОВСКИ
Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје
Генералаштаб на Армијата на Република Македонија

Апстракт: Во трудот е согледана важноста од користењето на современи софтверски пакети за симулациска поддршка на процесот за планирање и подготовки на воените единици што се испраќаат во меѓународни мисии во странство. Презентирана е симулација на процесот на распоредување на воени единици со користење на симулацискиот софтверски пакет Logistics Functional Area Services – LOGFAS, односно неговата компонента Allie Deployment and Movement System - ADAMS. Најнапред, врз база на претпоставено сценарио, се изготвени базите на податоци за реализација на симулацијата. Потоа е изведена симулацијата заедно со изработка на детален план за распоредување и автоматска детаљна синхронизација на распоредот за превезување. На крајот е извршена анализа на добиените резултати од симулацијата.

Клучни зборови: симулација, бази на податоци, планирање, движење, распоредување, воени единици.

APPLICATION OF SIMULATIONS IN THE PROCESS FOR PLANNING AND PREPARATION OF MILITARY UNITS FOR MISSION

Abstract: In this paper the importance of using modern software for simulation support of the process for planning and preparation of military units for deployment in missions abroad is considered. Simulation of the process for deployment of military units using simulation software Logistics Functional Area Services – LOGFAS, and especially his component Allie Deployment and Movement System – ADAMS, is presented. At the beginning, based on the proposed scenario databases for execution of the simulation are prepared. After that, simulation is executed together with the preparation of the detail deployment plan and automated detail synchronization of the schedule for the transport. At the end, analysis of the simulation results are done.

Key words: simulation, databases, planning, movement, deployment, military units.

Вовед

Воените операции во текот на последните четириесет години се трансформираа од конвенционални модели за изведување борбени дејства со релативно добро познавање на начинот на кој ќе дејствува противникот во борбени активности за кои времето за подготвување на адекватен одговор на сложените кризни ситуации е драстично намалено при што се зголемени неизвесноста и барањата за прецизно планирање и егзекуција на воените акции во ограничен временски период. Истовремено, драматичниот технолошки развој и иновации значително ги зголемија можностите за процесирање на мноштвото различни информации, при што критична и често ранлива компонента во процесот на раководење и команднување и контрола со борбените дејства останува човекот кој е во функција да ги донесува одлуките за превземање на сложени акции¹.

Со оглед на фактот дека напредните технологии што овозможуваат поддршка на процесот за донесување одлуки сè повеќе наоѓаат место во инвентарот на современите оперативни единици, вооружените сили во денешно време сè почесто се соочуваат со предизвикот за симултано развивање на ефективен организациски процес што вклучува образование и обука, оперативно планирање и поддршка на процесот на донесување одлуки со примена на современи информатички технологии. Во рамките на овие технологии е и примената на моделирањето и симулациите на борбени дејства.

Компјутерските симулациски софтвери овозможуваат побрзо и поекономично планирање, евалуација и обука за извршување на каков било вид борбени, или друг вид сложени операции. По правило, ваквите активности вклучуваат голем број луѓе, различни организации (агенции) и сложена техника, при што, за постигнување на заедничката цел, потребно е содејство и синхронизација на нивната заедничка работа. Симулациите можат да помогнат при распоредување на ресурсите, во кординацијата на различните носители, при менаџирање на процесот за донесување одлуки, планирање на набавките и дефинирање на насоките за дејство.

Современите софтвери за симулација не се наменети само за обука на индивидуални учесници, туку пред сè за обука на лидерите и нивните штабови. Преку егзекуција на најразлични сценарија со помош на симулацискиот софтвер, лидерите учат и ги усовршуваат вештините за реакција во најразлични, често критични ситуации.

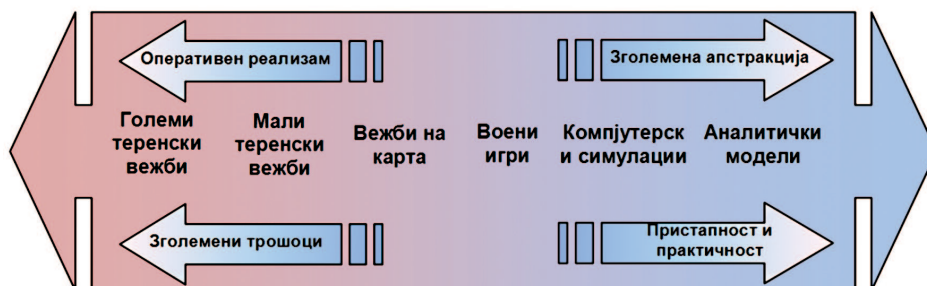
Со примена на моделирањето и симулациите можат да се покријат најразлични области од доменот на подготовките за изведување најразлични борбени мисии. Најзначајна е примената на моделирањето и симулациите во областите на: (1) военото образование, обука и извежување; (2) планирање на одбраната; (3) развој и воведување во оперативна употреба на нови борбени средства и системи на вооружување; и (4) поддршка во планирањето операции².

Воените симулации покриваат широк спектар активности, почнувајќи од живи симулации - теренски вежби со полн спектар на активности, преку виртуелни симулации, па сè до апстрактни конструктивни компјутерски модели кои вклучуваат малку или воопшто не вклучуваат жива сила и вооружување (Слика бр.1)³.

¹ Ehrhart, L.S., Bigbee, A.J. (1999), "Co-Evolving C2 Organizational Processes, Decision Support Technology and Education/Training: The Role Of Evaluation and Cognitive Systems Engineering", Paper presented at the RTO SAS Symposium on "Modelling and Analysis of Command and Control", held at Issy les Moulineaux, France, 12-14 January 1999, and published in RTO MP-38.

² Orbic, J., Lockart, J. (2001), Role-players and Role-playing in Constructive Simulations, AECT Conference 2001, Presentation Number 3405-A.

³ Introduction to military training simulation: Guide for discrete event simulationists, <http://www.modelbenders.com/papers/mil4des.html>

Слика бр. 1 - Спектарот на воените симулации

Софтверски пакети за симулација на воени логистички функции

Денес во светот се развиени софтверски пакети и алатки кои се користат во процесот на планирањето на логистичката поддршка на воените единици. Во рамките на NATO се користи софтверскиот пакет **Сервиси од областа на логистичките функции** (Logistics Functional Area Services – LOGFAS), понатака во трудот ќе го користиме англискиот акроним за софтверскиот пакет – „LOGFAS“. Овој софтверски пакет ги обединува следните примарни автоматизирани логистички системи во NATO⁴:

- База со логистички податоци (Logistics Database – LOGBASE);
- Систем за сојузничко распоредување и движење (Allied Deployment and Movement System – ADAMS);
- Софтверски систем за оптимизација на ресурсите на здружените команди (Allied Command Resource Optimisation Software System – ACROSS) и
- Систем за логистичко известување (Logistic Reporting System – LOGREP).

LOGFAS претставува пакет од повеќе софтвери (компјутерски програми) за поддршка на процесите во областа на логистичките функции, а истиот е развиен за потребите на NATO и се наоѓа под контрола на Автоматскиот информациона систем за командување и контрола (Automated Command and Control Information System – ACCIS). Тимовите за развој од Агенцијата за КЗ во NATO (NATO C3 Agency – NC3A) и Агенцијата за комуникациски и информациски системи во NATO (NATO CIS Services Agency – NCSA) постојано вршат надополнување и подобрување на софтверите во пакетот со цел добивање на веродостојни податоци и постигнување на компатибилност со останатите системи, а самиот LOGFAS е програмиран во програмскиот јазик SQL. Во рамките на трудов LOGFAS/ADAMS ќе биде користен за изведување на симулација на планирањето за распоредување на воени единици.

⁴ NATO Publication. Allied Joint Logistic Doctrine AJP-4 (A). December 2003.

Базата на податоци LOGBASE ја користат сите апликации и модули од LOGFAS, притоа информациите се интерпретираат преку три модули и тоа [4]:

– *Модул за управување со географски податоци* (Geographical Data Management Module – GeoMan;

– *Модул за управување со податоци за LOGFAS* (LOGFAS Data Management Module – LDM);

– *Модул за планирање на опстојувањето на силите* (Sustainment Planning Module – SPM).

GeoMan претставува визуелен приказ на географските податоци од Светот – географска карта која понатаму може да се надополнува со географски податоци за локацијата на силите, инфраструктурни податоци за овие локации, мрежата на патишта (копнени, воздушни и поморски) и кои патишта ќе се користат во конкретен случај, како и најразлични изведени прикази на основните податоци, кои понатаму може да се користат и за вметнување и во други апликации⁵.

LDM претставува модул за управување со потребните податоци (информации) во LOGFAS, првенствено со внесување на податоци за силите (единиците), средствата кои ги поседуваат единиците и транспортните средства⁶.

SPM претставува модул за планирање на опстојувањето на силите, односно утврдување на потрошувачката на средствата и планирање на реснабдувањето. Во суштина претставува калкулатор чија работа е базирана на бројот на потрошувачите, нивото на потрошувачка и фактори за модифицирање⁷.

Сценарио и база на податоци за симулацијата

Со цел да се спроведе симулација со помош на софтверските модули во LOGFAS, најнапред ќе биде креирано кратко сценарио и ќе се изработи база на податоци во вообичаен пишан формат, во која ќе биде претставена структурата на силите (единиците, личниот состав на единицата, како и персоналната и материјалната формација).

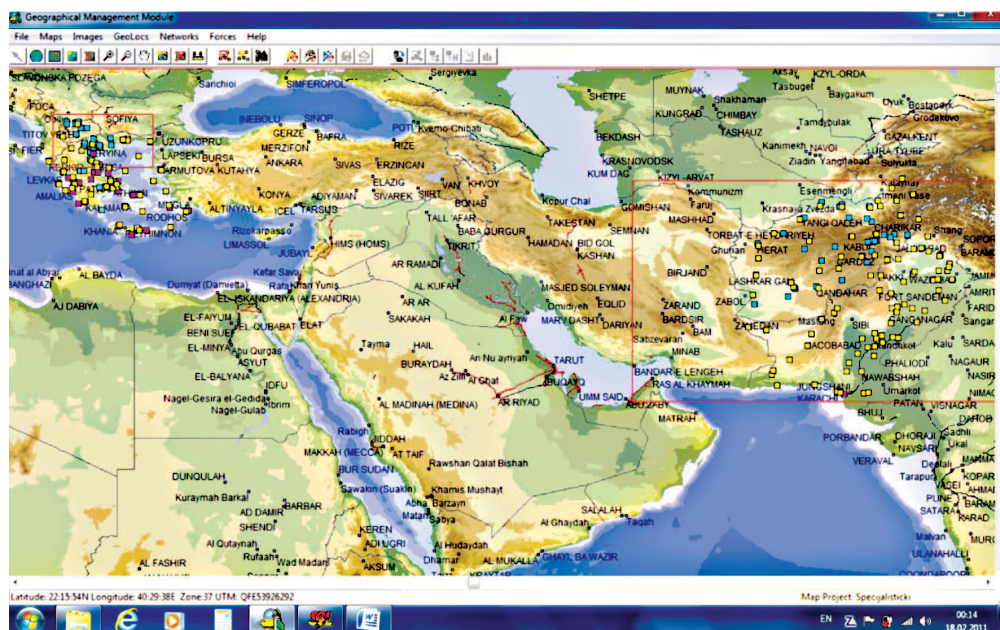
Сценариото претпоставува дека Владата на Република Македонија донела одлука за учество на еден пешадиски баталјон од Армијата на Република Македонија, во меѓународна мисија - операција предводена од НАТО во Авганистан. Во согласност со потребите на командантот на операцијата, пешадиските баталјони треба да имаат приближно 600 лица, способни за распоредување (готовност) за 30 дена, со пополнетост од минимални 90% на материјални средства и персонал, а би бил лоциран во воздушната база во **Кабул** (Авганистан). Согледувајќи ја моменталната состојба, Генералштабот на Армијата на Република Македонија, одлучил дека потребниот профил на силите може да се креира од единиците лоцирани во **Штип** (Република Македонија) и дека истите може да ја постигнат бараната готовност.

⁶ NATO Publication. Allied Deployment and Movement System (ADAMS) – Tutorial. June 2008.

⁷ NATO Publication. Logistics Reporting (LogRep) – Tutorial. June 2007.

⁸ NATO Publication. Sustainment Planning Module (SPM) – Tutorial. June 2007.

Базата на податоци е креирана на следниот начин. Најпрво се обработени податоците од географски аспект во GeoMan и е креиран проект „Основна мапа“ која го опфаќа просторот од домашната база (Штип) до конечната дестинација (Кабул), како и две дополнителни мапи „Македонија“ и „Авганистан“ за пошироките реони на овие локации (Слика бр. 2).

Слика бр. 2 – Локации и мапи во симулацијата

Согледувајќи ја географската ситуацијата, во GeoMan се одредени главните локации кои ќе се користат во симулацијата и распоредувањето на силите и тоа:

- домашна база на единиците (Home Base) – Штип;
- аеродром за товаране (Airport of Embarkation - APOE) – аеродромот Петровец;
- пристаниште за товаране (Seaport of Embarkation – SPOE) – пристаништето во Солун;
- аеродром за растоварање (Airport of Debarkation – APOD) – воздушната база во Кабул и аеродромот во Карачи;
- пристаниште за растоварање (Seaport of Debarkation – SPOD) – пристаништето во Карачи;
- конечна дестинација (Final Destination) – воздушната база во Кабул;
- железничка станица – Штип;
- железничка станица – Карачи;
- железничка станица – Пешавар.

Дел од наведените локации не постојеа во базата на податоци (постојат само како географски поими) и за нив се креирани наменски локации со потребните карактеристики и параметри.

Од аспект на мрежите патишта, за спроведување на симулацијата се искористени (внесени) во проектот веќе постојните и предефинираните мрежи во воздушниот и поморскиот сообраќај, а за копнениот транспорт се креирани наменски мрежи за патниот (Macedonia Road и Afghanistan Road) и железничкиот сообраќај (Macedonia Rail и Afghanistan Rail) кои ќе се користат во процесот на распоредување на единиците.

Врз основа на предвидената материјална формација на воената единица – пешадискиот баталјон, во LDM се внесени податоците за материјалните средства со кои располага. Во самиот процес, за моторните и борбените возила, како и контејнерите за транспорт на останата опрема, внесени се основните габарити и тежини, кои понатаму системот ги користи за вршење на калкулации при определувањето на транспортните потреби за единицата.

Врз основа на структурата на единицата и личната формација (пополнетоста со луѓе), кои за потребите на симулацијата се детално разработени, во LDM е креиран профил на силите - Пешадиски баталјон Кабул, а од претходно внесените материјални средства е извршено „пополнување“ на единиците со средствата кои ги поседуваат. Исто така, во профилот на силите и средствата се прикажани и средствата за интегрален транспорт (ISO контејнери од 20 стапки), во кои ќе биде сместена опремата, додека возилата ќе се транспортираат како засебни транспортни единици (нема да бидат ставени во контејнер) (Слика бр 3).

The screenshot displays the LDM (Force Profile and Holdings) software interface. The main window shows the force profile for the Macedonian (FYROM) Infantry Battalion (FY) in Kabul. The interface includes a tree view on the left, a main table of force units, and a detailed table of equipment holdings.

Force List Table:

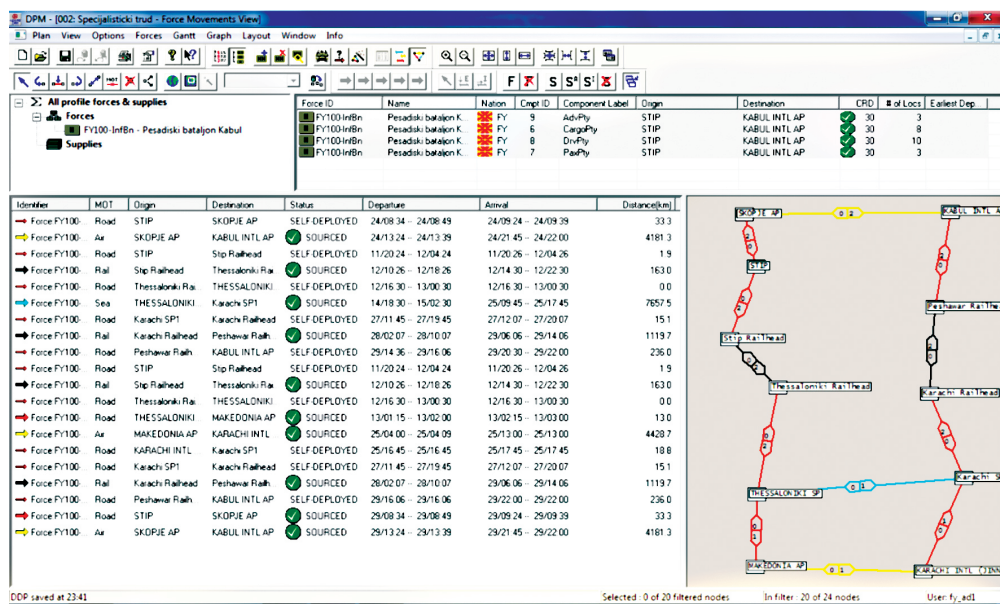
Force ID	Owner Nation	Short Name	Name	English Name	Service	Level	Home St.
FY100	Macedonia	InfBn	Pesadiski bataljon Kabul	Infantry Battalion	Army	Battalion	STIP
FY200	Macedonia	HQ Coy	Komandna ceta	Headquarters Company	Army	Company	STIP
FY210	Macedonia	SB/TRI	Vod za snabid. i trans.	Supp. & Trans. Platoon	Army	Platoon	STIP
FY211	Macedonia	SupSec	Oddelenie za snabduvanje	Supply Section	Army	Section	STIP
FY212	Macedonia	1.TrSec	1. Oddelenie za transport	1. Transport Section	Army	Section	STIP
FY213	Macedonia	2.TrSec	2. Oddelenie za transport	2. Transport Section	Army	Section	STIP

Item List Table:

NIC	RIC	NATO Stock Nr.	Name	English Name	Service	Nation	Type
FY1007000	BA16ZZ		Pistol 9 mm	INF-SMA-PS7-9	Army	FY	Other
FY1009102	BD11ZZ		Pistol signalen 26	INF-PVR-SIG-26	Army	FY	Other
FY1013000	BA36ZZ		Avtomatska puška 7.62 ...	INF-SMA-RIF-7.62 - GL40	Army	FY	Other
FY1013000	BA39ZZ		Dalekometen snager 12.7	INF-SMA-RIF-12.7	Army	FY	Other
FY1013108	BA37ZZ		Puška snapperska 7.9 mm	INF-SMA-RIF-7.62/67	Army	FY	Other
FY1013108	BA37ZZ		Puška snapperska 7.9 mm	INF-SMA-RIF-7.92	Army	FY	Other
FY1015000	BA54ZZ		Puskomitalce 7.62/63 mm	INF-SMA-MG-7.62/63	Army	FY	Other
FY1020102	BB11ZZ		RIF 90 mm M79 - OSA	INF-AT-NGUID-RLNCH.9.	Army	FY	Other
FY1020108	BB11ZZ		RIF 64mm M80	INF-AT-NGUID-RLNCH.6.	Army	FY	Other
FY1023000	BC23ZZ		Minofrica 120mm M75	INF-MOR-MED-120	Army	FY	Other
FY1023108	BC17ZZ		Minofrica 82mm M69	INF-MOR-LGHT-82	Army	FY	Other
FY1081000	EL13ZZ		KCI za pesadiski voobru...	Maintenance Kit for Infant...	Army	FY	Other
FY1205000	BE61AZ		Busola racna M57	INF-ANC-InfEq-Comp-...	Army	FY	Other
FY1205123	BE22ZZ		Kurumeta M59	INF-ANC-Curve Measure	Army	FY	Other

Слика бр. 3 – Профил и пополнетост на силите

За да се премине на самиот процес на симулација во **Модулот за приказ на распоредувањето** – DPM (кој претставува модул за визуелно прикажување на распоредувањето и движењето на единиците на електронска карта, овозможувајќи притоа следење на движењето во вистинско време или според референтни денови, како и добивање на низа извештаи за единиците, локациите и средствата во текстуална и графичка форма), аналогно на реалните процеси е креиран план на операцијата за испраќање сили во мировна мисија – ангажирање на пешадиски баталјон, со приближно 600 лица и готовност за распоредување до 30 дена во реонот на воздушната база во Кабул.

Слика бр. 4 – Детален план за распоредување – DDP

Изведување на симулацијата

Постапката за планирање на распоредувањето продолжува во ADAMS со креирање на документот за **Детален план за распоредување** – DDP (Слика бр. 4).

Прва операција во креирањето на DDP е делење на силите/единиците (Splitting Components) на транспортни компоненти, после што се одредуваат и превозните патишта (LOC) и начините на транспорт на единиците (MOT), како и генералните временски рамки (Timings) за секоја транспортна компонента која ќе овозможи пристигнување на единиците на конечната дестинација во посакуваниот термин. За таа цел одлучено е да се креираат подолу наведените транспортни компоненти кои ќе се распоредат на следниов начин:

– компонента „претходница“ – (Advanced Party – AdvPty), составена од 37 лица, лично вооружување и опрема и 6 теренски моторни возила, кои се превезуваат

со сопствени сили од Штип до аеродромот во Скопје, па потоа со воздушен транспорт треба да пристигнат први во воздушната база во Кабул, најдоцна до 25 ден, и да воспостават услови за прифат на главните сили;

– компонента „возачи“ (Driver Party – DrvPty), составена од 127 лица со лично вооружување и опрема кои вршат товарање на моторните возила на воз во Штип и го следат главниот товар до пристаништето во Солун, каде вршат товарање на моторните возила во бродот. Потоа со воздушен транспорт од аеродромот „Македонија“ се упатуваат до пристаништето во Карачи, вршат растоварување на моторните возила од бродот и товарање на истите на воз, го следат товарот до железничката станица во Пешавар, од каде со сопствени сили и средства се превезуваат до воздушната база во Кабул. Истите треба да пристигнат најдоцна до 30-от ден;

– компонента „товар“ (Cargo Party), составена од заедничката опрема и моторните возила, се упатува со железнички транспорт од Штип до Солун, со поморски транспорт од Солун до Карачи, со железнички транспорт од Карачи до Пешавар и со сопствен транспорт до воздушната база во Кабул. Товарот треба да пристигне најдоцна до 30-от ден;

– компонента „патници“ (Pass Party), составена од останатиот персонал од главните сили (434 лица) и нивната лична опрема, се упатува со автобуски превоз до аеродромот во Скопје и со воздушен транспорт од аеродромот во Скопје до воздушната база во Кабул, каде треба да пристигне најдоцна до 30-от ден.

Во следната етапа од креирањето на DDP е извршена анализа на транспортните потреби, каде во согласност со зададените параметри и профилот на силите и средствата, се извршени калкулации колку транспортни средства за стратегиски транспорт од поедини видови ќе бидат потребни за да се изврши распоредувањето и во која мера истите ќе бидат искористени. Од анализата е заклучено дека поекономична варијанта за распоредувањето би била со употреба на:

– еден авион од моделот C141 за превоз на персоналот и опремата од компонентата „Претходница“ со искористеност од 84%;

– еден авион од моделот FOC130 за превоз на персоналот и опремата од компонентата „Возачи“ со искористеност од 85%;

– три авиони од моделот A320 за превоз на персоналот од главните сили од Скопје до воздушната база во Кабул, со искористеност на третиот од 89%;

– осум стандардни автобуси за превоз на персоналот од главните сили од Штип до Скопје, со искористеност на осмиот од 89%;

– еден брод од моделот Ro-Ro-medium за транспорт на опремата од компонентата „Товар“ од Солун до Карачи, со искористеност од 85%;

– осум железнички композиции од моделот MIX TRAIN за транспорт на опремата од компонентата „Товар“ од Штип до Солун и исто толку од Карачи до Пешавар, со искористеност на осмата од 86%;

Откако е завршено со процесот на алокација на превозните средства за стратегиски транспорт се врши автоматска и детаљна синхронизација на распоредот за превезување, односно според дефинираните карактеристики на превозните средства

и оддалеченоста помеѓу локациите, системот врши калкулација на потребните времиња за превезување и тоа по обратен редослед за да се овозможи оптимално време на пристигнување на конечната дестинација. На Слика бр. 5 е даден распоредот на движење за конкретната ситуација.

Origin	Destination	MOT	Readiness F...	Readiness L...	Dep. First	Dep. Last	Arr. First	Arr. Last
FY100-InBn	Infantry Battalion	001						
Component 6	CargoPty							
STIP	Stip Railhead	Road	11/18 24	12/02 24	11/20 24	12/04 24	11/20 26	12/04 26
Stip Railhead	Thessaloniki Railhead	Rail	11/22 26	12/06 26	12/10 26	12/18 26	12/14 30	12/22 30
Thessaloniki Railhead	THESSALONIKI SP	Road	12/14 30	12/22 30	12/16 30	13/00 30	12/16 30	13/00 30
THESSALONIKI SP	Karachi SP1	Sea	12/18 30	13/02 30	14/18 30	15/02 30	25/09 45	25/17 45
Karachi SP1	Karachi Railhead	Road	27/09 45	27/17 45	27/11 45	27/19 45	27/12 07	27/20 07
Karachi Railhead	Peshawar Railhead	Rail	27/14 07	27/22 07	28/02 07	28/10 07	29/06 06	29/14 06
Peshawar Railhead	KABUL INTL AP	Road	29/12 36	29/14 06	29/14 36	29/16 06	29/20 30	29/22 00
KABUL INTL AP			30/00 00	30/00 00				
Component 7	PaxPty							
STIP	SKOPJE AP	Road	29/06 34	29/06 49	29/08 34	29/08 49	29/09 24	29/09 39
SKOPJE AP	KABUL INTL AP	Air	29/11 24	29/11 39	29/13 24	29/13 39	29/21 45	29/22 00
KABUL INTL AP			30/00 00	30/00 00				
Component 8	DrvPty							
STIP	Stip Railhead	Road	11/18 24	12/02 24	11/20 24	12/04 24	11/20 26	12/04 26
Stip Railhead	Thessaloniki Railhead	Rail	11/22 26	12/06 26	12/10 26	12/18 26	12/14 30	12/22 30
Thessaloniki Railhead	THESSALONIKI SP	Road	12/14 30	12/22 30	12/16 30	13/00 30	12/16 30	13/00 30
THESSALONIKI SP	MAKEDONIA AP	Road	13/01 00	13/01 45	13/01 15	13/02 00	13/02 15	13/03 00
MAKEDONIA AP	KARACHI INTL (JINNAH...	Air	25/03 00	25/03 00	25/04 00	25/04 09	25/13 00	25/13 00
KARACHI INTL (JINN...	Karachi SP1	Road	25/16 00	25/16 00	25/16 45	25/16 45	25/17 45	25/17 45
Karachi SP1	Karachi Railhead	Road	27/09 45	27/17 45	27/11 45	27/19 45	27/12 07	27/20 07
Karachi Railhead	Peshawar Railhead	Rail	27/14 07	27/22 07	28/02 07	28/10 07	29/06 06	29/14 06
Peshawar Railhead	KABUL INTL AP	Road	29/14 06	29/14 06	29/16 06	29/16 06	29/22 00	29/22 00
KABUL INTL AP			30/00 00	30/00 00				
Component 9	AdvPty							
STIP	SKOPJE AP	Road	24/06 34	24/06 49	24/08 34	24/08 49	24/09 24	24/09 39
SKOPJE AP	KABUL INTL AP	Air	24/11 24	24/11 39	24/13 24	24/13 39	24/21 45	24/22 00
KABUL INTL AP			25/00 00	25/00 00				

Слика бр. 5 – Планирање на распоредот за движење

Анализа на резултатите од симулацијата

Во следниот чекор, во DDM се внесени податоците од DDP со што се овозможува системот да ги добие потребните информации за да се направат сите калкулации за добивање на потребните извештаи и прикази на екранот.

Во овој модул најпрво е добиена визуелна симулација на движењето/распоредувањето на единиците по транспортни компоненти, со што на едноставен начин е утврдено дека единиците синхронизирано пристигнуваат на дефинираните локации (Слика бр. 6).

Од аспект на останатите информации за распоредувањето добиени од спроведената симулација во LOGFAS, се заклучи следното:

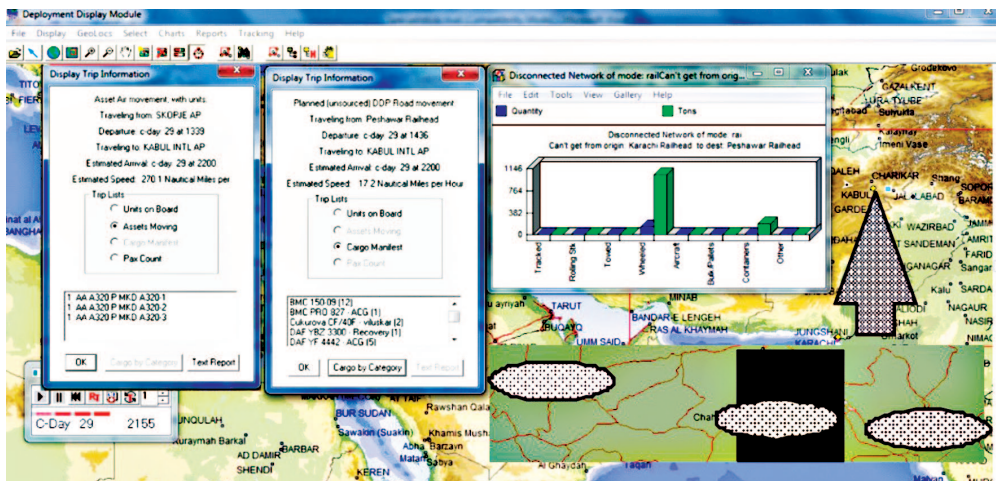
– Вкупното време потребно за комплетно распоредување на единицата изнесува 19 денови, 5 часови и 36 минути.

– Компонентата „претходница“ може да се распореди за 17 часови и 26 минути.

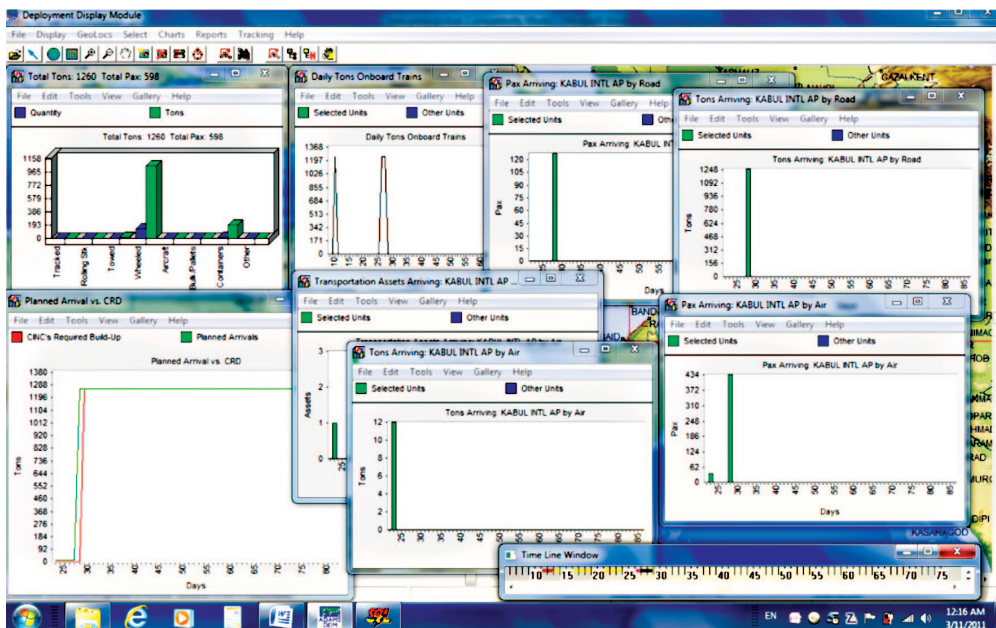
– Компонентата „персонал“ може, исто така, да се распореди за 17 часови и 26 минути.

– Компонентите „товар“ и „возачи“, кои вообичаено патуваат синхронизирано, може да се распоредат за 19 денови, 5 часови и 36 минути.

– Персоналот од компонентата „возачи“ треба да престојува 12 денови во реонот на аеродромот „Македонија“ во Грција, со цел да се синхронизира со компонентата „товар“ која патува повеќе време со поморски транспорт.

Слика бр. 6 – Синхронизирано пристигнување

Слика бр. 7 – Графиони во DPM

На крајот, исто така во DDM, се обработени достапните графикони од кои на лесен и едноставен начин, познавајќи ги поставените ограничувања во GeoMap и LDM, се доаѓа до визуелни податоци за оптовареноста и искористеноста на капацитетите на клучните локации од аспект на распоредувањето, преку кои се врши и разрешување на конфликтите доколку се појави таква потреба (Слика бр. 7).

Во контекст на направената анализа во DDM се обработени најчесто користените извештаи, и тоа:

- распоред на движење на единиците и средствата по транспортни компоненти;
- распоред на поаѓања на единиците/компонентите од домашните бази и пристигнувања на конечните дестинации;
- распоред на поаѓање и пристигнување на единиците/компонентите по локации;
- распоред на движење на транспортните средства по видови транспорт;
- транспортен манифест по превозни средства и локации на поаѓање и пристигнување.

Заклучок

Војската отсекогаш ги користела симулациите за обука, тактички анализи и подготовка на воени мисии. Примената на компјутерски поддржаните воени симулации овозможува да се унапреди општото ниво на квалитет и релевантноста на добиените резултати потребни за планирање на сложени процеси.

Генерално, постојат три начини за да се обезбедат потребните информации за планирање на распоредувањето на воени единици, кои се разликуваат во потребното време и трошоците, а во основа ќе обезбедат слични резултати:

- Да се спроведе реално распоредување на силите во повеќе наврати и да се анализираат реално добиените информации од теренот.
- Да се изврши огромен број на мануелни пресметки, со што ќе се добијат корисни резултати, притоа незаборавајќи го човечкиот фактор од аспект на евентуални грешки.
- Да се употреби симулациски софтвер кој автоматски би ги извршил сите потребни калкулации и би презентирал резултати за кратко време и за неограничен број повторувања и варијанти.

Од материјалот презентирани во трудот, сметаме дека јасно се согледува потребата и придобивките од употребата на софтверските пакети за спроведување на симулации во одбранбениот сектор, посебно во делот на планирањето на логистичките функции.

Од овие причини, може да се заклучи дека Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија треба и понатаму треба да вложуваат во набавката и употребата на симулациските софтвери, како и оформување на бази на податоци и современи комуникациски системи за размена на информации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ehrhart, L.S., Bigbee, A.J. (1999), "Co-Evolving C2 Organizational Processes, Decision Support Technology and Education/Training: The Role Of Evaluation and Cognitive Systems Engineering", Paper presented at the RTO SAS Symposium on "Modelling and Analysis of Command and Control", held at Issy les Moulineaux, France, 12-14 January 1999, and published in RTO MP-38.
2. Orbic, J., Lockart, J. (2001), Role-players and Role-playing in Constructive Simulations, AECT Conference 2001, Presentation Number 3405-A.
3. Introduction to military training simulation: Guide for discrete event simulationists, <http://www.modelbenders.com/papers/mil4des.html>
4. NATO Publication. Allied Joint Logistic Doctrine AJP-4 (A). December 2003.
5. NATO Publication. Allied Deployment and Movement System (ADAMS) – Tutorial. June 2008.
6. NATO Publication. Logistics Reporting (LogRep) – Tutorial. June 2007.
7. NATO Publication. Effective Visible Execution (EVE) – Tutorial. June 2007.
8. NATO Publication. Sustainment Planning Module (SPM) – Tutorial. June 2007.
9. Farmer, E., J. van Rooij, Riemersman, J., Jorna, P., Morral, J. (1999), Handbook of Simulator-Based Training, Ashgate Publishing Ltd., Vermont, USA
10. James F. Dunningan (2000), Wargames Handbook – How to Play and Design Commercial and Professional Wargames, Writers Club Press, New York, USA
11. Bernard, P. Z., Herbert, P., Tag Gon Kim (2000), Theory of Modeling and Simulation – Integrating Discrete Event and Continuous Complex Dynamic Systems, Second Edition, Academic Pres, San Diego, CA, USA.

КОМПЈУТЕРСКИ ДИЗАЈН НА КЛИПОВИ СО МАЛА ТЕЖИНА СО ПРИМЕНА НА АЛГОР – ФЕА СИСТЕМ

Елениор НИКОЛОВ, Драге ПЕТРЕСКИ, Даме ДИМИТРОВСКИ
Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ Скопје, Машински факултет Скопје

Апстракт: *Содржината на овој труд го покажува прегледот на развојните тенденции на лесните клипови, современите клипни дизајни засновани врз својствата на материјалот. Развојните активности вклучуваат лаборатории за тестирање на мотори и резултати од изведените истражувања. Предвиденото користење на квалитетни методи за мерење како што е FMEA (Краен модалитет и анализа на ефектите) се применува на таков начин за да се претпостави однесувањето на идните клипови, како комплетен процес, со единствена цел да се избегнат детонантните појави кај бензинските мотори. Финалната конструкција на клипот зависи од неговата тежина, компресивна висина и главните димензии. Исто така, направен е преглед на примената на програмскиот пакет Algor-FEA за моделирање на клипниот дизајн, како и за анализа на напрегањата и деформациите на дадениот модел.*

Клучни зборови: *согорување, моделирање, простор за согорување, детонација, бензински мотори, лесни клипови, Algor-FEA-систем.*

THE COMPUTER ASSISTED DESIGN OF LIGHT-WEIGHT PISTONS WITH APPLICATION OF ALGOR DESIGN AND FEA SISTEM

Abstract: *The contents of this article provides a survey of the development tendencies on light - weight pistons, the contemporary piston designs based on the material properties. The developments activities involved engine test laboratory and results of resurching. The provided using quality assuring methods such as FMEA (Failure Mode and Effects Analysis) are applied in order to predict the running behavior on the future piston as completely process. The final construction of the piston depends of piston weight, compression height and main dimensions. Also, a survey is provided application of programmed packet ALGOR -FEA for modeling piston design and its further analysis of strenght.*

Key words: *combustion, modeling, combustion chamber, detonation in combustion, light – weight pistons, ALGOR design and FEA sistem.*

Вовед

Во изминатите 20 години перформансите на компјутерите, екраните и диск-мемориите достигнале значаен напредок, додека цените им се намалуваат. Значењето на персоналните компјутери е особено зголемено поради нивните големи можности, со што станаа многу важни во нашиот живот, посебно со нивното поврзување во мрежа, технички постигнато, стандардизирано и изведено во практична смисла¹.

Дизајнот на моторот и неговиот развој станаа значително зависни од користењето на напредни методи на анализа со една единствена цел, да се добијат што пооптимални дизајни.

Од сите компоненти на моторот, клиповите се најчесто анализирани и добивањето на точни резултати од нивна анализа претставува главна цел. Типичните анализи можат да се поделат во три фази: Одредување на оптоварувањата врз клиповите, геометриското моделирање, со цел последователно да се прикажат деформациите и оптоварувањата и конечно, проценка на резултатите. Овој труд е насочен кон фазата на моделирање на геометријата на два типа дизајн на клипот, симулација на оптоварувањата за преку добиените резултати да се дојде до оптималното решение на дизајн. Поставената цел секако може да се достигне со апликативна примена на ALGOR-дизајнот и FEA-анализата, што ќе биде и прикажано².

Во овој труд е направен преглед на извршените анализи на подобрувањата на клиповите како клучни делови на моторот. На Слика 1 се прикажани барањата кои треба да ги задоволи клипот, граничните вредности и факторите на влијание, како и развојните цели кои треба да се реализираат.

Подобрените излезни карактеристики на моторот за клипот значат: зголемена јакост, промена на дизајнот на надворешниот профил заради редуција на триењето и бучавата, како и помала тежина, а истовремено непроменета оперативна надежност³.

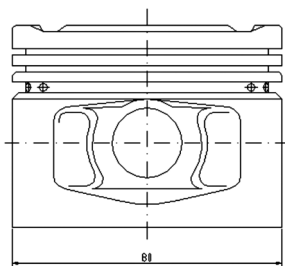
¹ Reipert P. Dr-Ing ; The computer assisted design of pistons. Kolbenschmidt AG, Neckarsuim, Germany, C430/015, ImechE 1991

² McNamara, J. Trevelyan ; Crankshaft stress analysis – the combustion of finite element and boundary element techniques. C430/030 , ImechE 1991

³ Gruden D. ; Uber den Stand der Entwicklung des Otto - motors fur Personenwagen. MTZ 50 Jahrgang 1989 Nr.1., MAHLE Kolbenkunde 1990

Развојни параметри на моторот

- подобрување на излезните карактеристики; $p_z = 7.0 \text{ MPa}$
- мала емисија на издувни гасови; $F_{klip} \sim 35 \text{ kN (3.5 t)}$
- мал степен на бучава; $T_{teme} \sim 330^\circ \text{ C}$
- помала потрошувачка; $T_{telo \text{ na klip}} \sim 200^\circ \text{ C}$
- висок степен на подвижност; $DT \sim 15^\circ \text{ C/s}$

Барања од клипот

- зголемена јакост; $n = 6.100 \text{ vr/min}; c_{max} = 28.5 \text{ m/s}$
- зголемена оперативна надежност; $51 \text{ rab. Taktovi/s} = 103 \text{ km/h}$
- редукција на триењето и бучавата; 200 l/s vo KKP
- помала потрошувачка; $C_m = 17.5 \text{ m/s}; a_{max} = 2.3 \text{ g} = 63 \text{ km/h}$

Сл. 1. Побарувања на клиповите на патничките возила

1. Симулациски пресметки на вообичаен дизајн на клипови со мала тежина

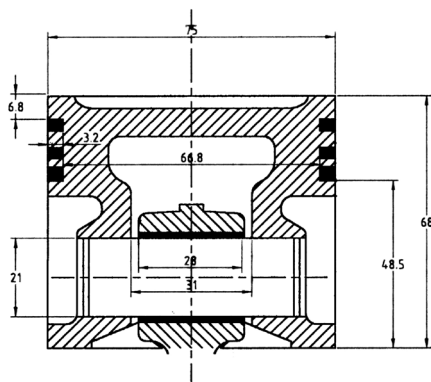
Симулациските пресметки го обезбедуваат дизајнерот со информации кои се суштински за економичен и успешен дизајн. Обично, квалитетот на пресметките е зависен од времето и вложениот напор за програмскиот влез; за висок квалитет на резултати, потребни се поголеми барања при влезот, односно поедноставните пресметки имаат потреба од помалку барања при влез.

1.1. Оптимизирање и анализа на геометријата на клип со примена на програмскиот пакет ALGOR – FEA

Целта е да се дознае какво е влијанието на геометријата на просторот за согорување кај бензинските мотори врз процесот на согорување без појава на детонација. Просторот за согорување, геометриски гледано, е составен од три површини и тоа: челна површина на клипот како подвижен елемент, странична површина на цилиндричниот сегмент и комплексната површина над клипот на главата на моторот каде се сместени вентилите и свеќичката. За да се поедностави моделот, во овој труд ќе биде изведено оптимизирање и анализа (FEA) на дизајнот на клип, како главен и најоптоварен дел од просторот за согорување. Врз основа на таа анализа и добие-

ните резултати е извршено оптимизирање на дизајнот на клип со споредување на резултатите за две карактеристични геометрии на клип.

На Слика 2 е прикажан геометрискиот модел на клип на бензински мотор од патничко автомобил „ПОЛО“, со дијаметар од 75 mm. Ќе бидат анализирани два модели; дадениот клип со рамна челна површина и клип со вдлабнатина во челната површина.

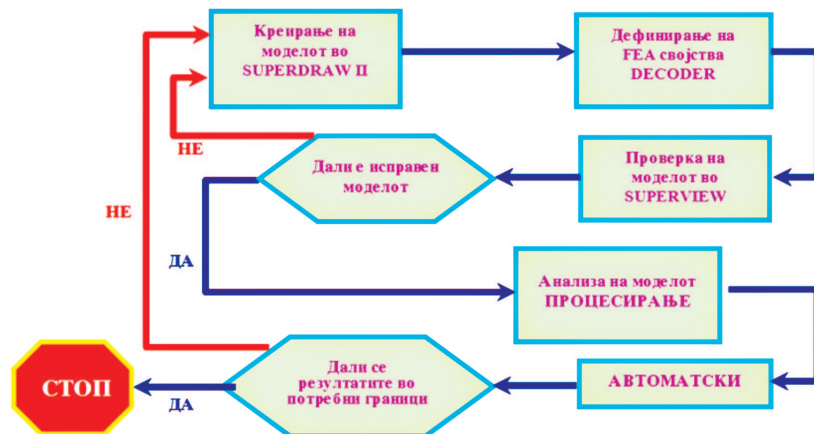
Сл. 2. Скица на клип од бензински мотор на патнички автомобил „ПОЛО“

Прва фаза на дизајнирањето:

ПРЕДПРОЦЕСИРАЊЕ – се состои од цртање на профилот на двата модели на клипот и мрежирање на нивната површина со помош на командите на програмскиот дел на ALGOR - FEA. Оваа фаза се изведува во програмскиот дел за цртање и автоматско мрежирање - SUPERDRAW. Потоа следи цртањето на тродимензионалниот облик на моделот, кој се исцртува постепено, бидејќи моделот претежно е симетричен, освен на местата каде што се наоѓаат потпорите за сместување на клипната осовинка, што е битно за понатамошната анализа и одредување на граничните услови. Се добива модел на клип во половичен пресек со голем број бесконечни елементи, доволен за прикажување на резултатите. Во истата фаза се дефинираат и оптоварувањата врз клипот (притисок и температура) во поединечни или група на јазлени точки, кои за споредување на резултатите, за двата модели потребно е да бидат исти. Исто така, во истиот програмски дел се определуваат и граничните услови (степен на слобода, потпорни јазлени точки-фиксни), за потоа во DECODER - от да му се задаваат соодветните својства на моделот (материјал, група, боја, тип и разни коефициенти соодветни на оптоварувањето и типот на анализа). На крај од оваа фаза, секогаш е потребна проверка на дизајнот, која се изведува со помош на програмскиот дел на ALGOR-дизајнот - SUPERVIEW, за проверка и исправка на појавени грешки.

Втора фаза на дизајнирањето:

ПРОЦЕСИРАЊЕ, се состои од стартување на соодветниот процесор за анализа на секој конечен елемент на дизајнот (во нашиот случај 1 - линеарно оптоварување и 2 - статично топлотно оптоварување) за двата модели. Со изведено успешно процесирање (ако нема појава на грешки), се добиваат резултатите преку добиените напрегања и деформации на моделите, кои можат, визуелно да бидат прикажани повторно во програмскиот дел SUPERVIEW.

Сл. 3. Шематски приказ на дизајнирање и FEA-анализа со ALGOR-FEA-дизајнот

Трета фаза на дизајнирањето:

ПОСТПРОЦЕСИРАЊЕ, користејќи го програмскиот дел SUPERVIEW, претставува преглед на поместувања, сили, моменти и напрегања, односно солиден визуелен преглед на добиените резултати од линеарното оптоварување односно статичното топлотно оптоварување на првиот и вториот модел⁴.

Како трета опција на оптоварување е прегледот на добиени резултати на комбинираното истовремено оптоварување на двата модели. Последната опција е најблиску и до реалното оптоварување на клипот, ограничено со статичната анализа, бидејќи е набљудуван моделот во оној момент кога се максимални оптоварувањата.

Целиот протокол на изведеното проектирање и анализа на моделите со помош на ALGOR-дизајн и FEA, прикажан е со шема дадена на Слика 3, која е иста за секој модел и тип на анализа и процесор⁵.

⁴ - ; Guide for users of Algor - FEA. ALGOR, INC., Pittsburgh, 1996

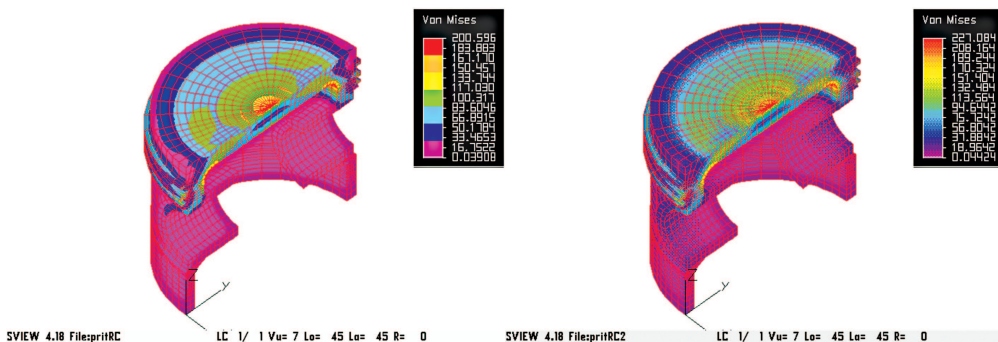
⁵ - ; Algor Roadmaps version 2.04. ALGOR, INC., Pittsburgh, 1995

1.2. Преглед, анализа и споредба на добиените резултати

Резултатите од стандардните пресметки на клиповите се прикажуваат со следните параметри:

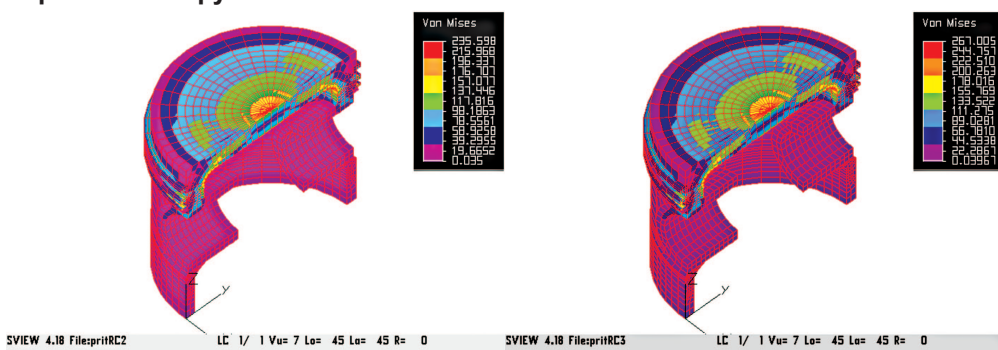
- температурни полиња од мах. топлотни оптоварувања на клиповите, т.н. температурен флукс;
- деформации (и напрегања) од топлотното оптоварување;
- деформации (и напрегања) од максималното оптоварување на притисокот на гасната смеса врз ладни и топли клипови;
- оптоварување од инерцијалните сили (не е застапено) и
- оптоварување од страничните сили (не е застапено).

На следните слики се прикажани графички резултатите во вид на напрегања (топлотен флукс, од притисок и сл.) во материјалот на клипот за два вида модели: со рамна и вдлабната челна површина, и тоа:

Сл. 4. Шематски приказ на а) напрегањата на притисок на модел на клип со рамно чело во услови на нормално согорување

Сл. 5. Шематски приказ на напрегањата на притисок при услови на детонантно согорување – I чекор

Сл. 6. Шематски приказ на напрегањата на притисок на модел на клип со рамно чело во услови на детонантно согорување – II чекор

Сл. 7. Шематски приказ на напрегањата на притисок при услови на детонантно согорување – III чекор

I. Модели на клип со рамно и вдлабнато чело оптоварени на притисок (Von Mises), од 60 bar.

A) Геометрија на дизајн на клип со рамно чело

I случај – Нормално бездетонантно согорување

На слика 4 се прикажани напрегањата на притисок во материјалот на дадениот модел на клип во услови на нормално согорување.

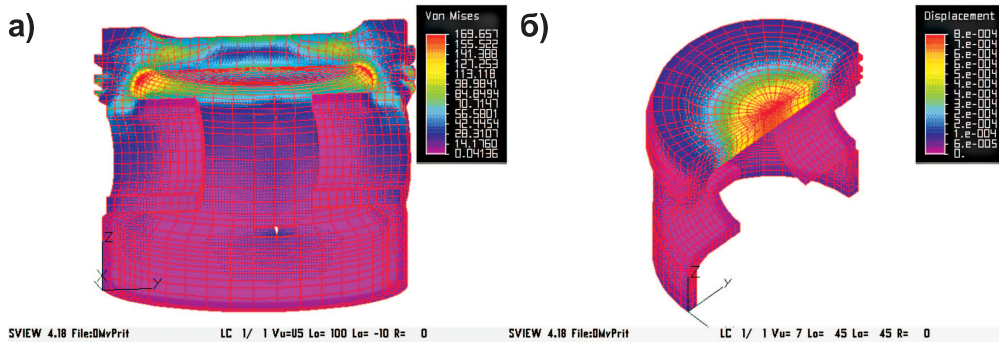
II случај – Детонантно согорување

Во овој случај на испитување на дизајнот на клипот, прикажани се и резултатите на напрегањата и на дизајнот во услови на детонантното согорување, кои се прикажани шематски на слика 4–7.

B) Геометрија на дизајн на клип со вдлабнатата челна површина

I случај – Нормално бездетонантно согорување

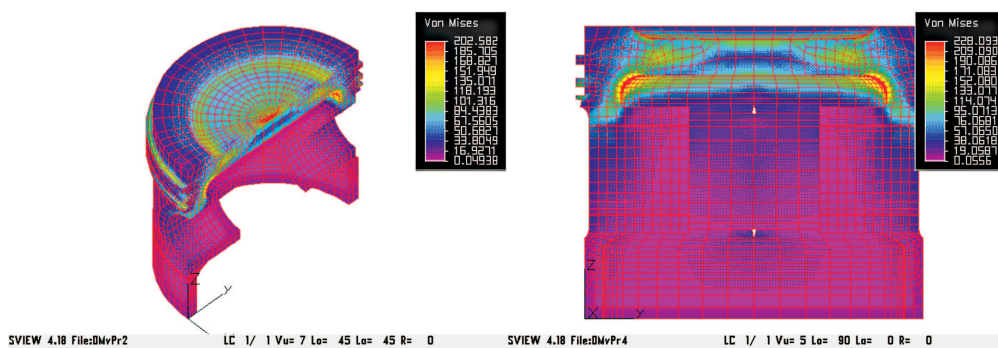
На слика 8а се прикажани напрегањата на притисок во материјалот на дадениот модел на клип со вдлабнато чело во услови на нормално согорување. Освен напрегањата, прикажани се и поместувањата (деформациите) на дизајнот (слика 8б).

Сл. 8. Шематски приказ на а) напрегањата на притисок и б) поместувањата (деформациите) на модел на клип со вдлабнато чело во услови на нормално согорување

II случај – Детонантно согорување

Во овој случај на испитување на дизајнот на клипот, како и за претходниот модел на клип, прикажани се резултатите на напрегањата и деформациите на дизајнот во услови на детонантното согорување. Тие услови се изразени преку оптоварување на моделот со зголемени притисоци во одредени моменти од времето, односно изведени се нови модели во неколку чекори. Резултатите (напрегања и деформации) за овие модели се прикажани шематски на слика 9 – 11.

Сл. 9. Шематски приказ на напрегањата на притисок на модел на клип со вдлабнато чело при услови на детонантно согорување – II чекор

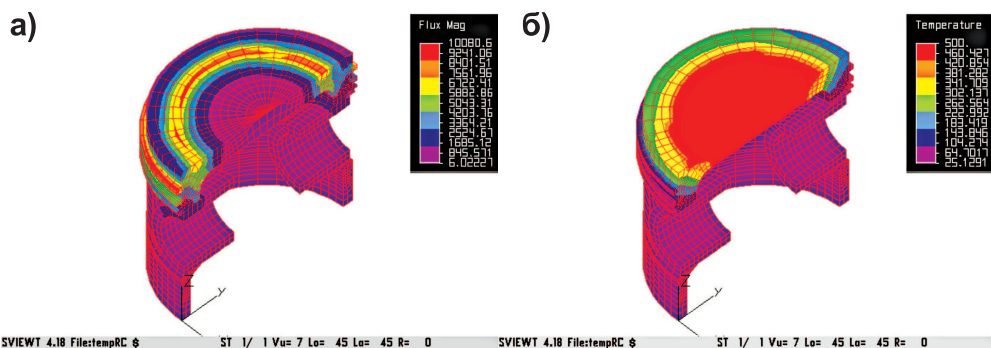
Сл. 10. Шематски приказ на напрегањата на притисок на модел на клип со вдлабнато чело при услови на детонантно согорување – III чекор

2. Модели на клип со рамно и вдлабнато чело изложени на топлотно оптоварување (FluxMAG).

На сликите 12 – 15 се прикажани резултатите во вид на топлотен флукс (FLUKSMAG), односно термичките напрегања, како и температурната промена по челната и страничните површини на клипот.

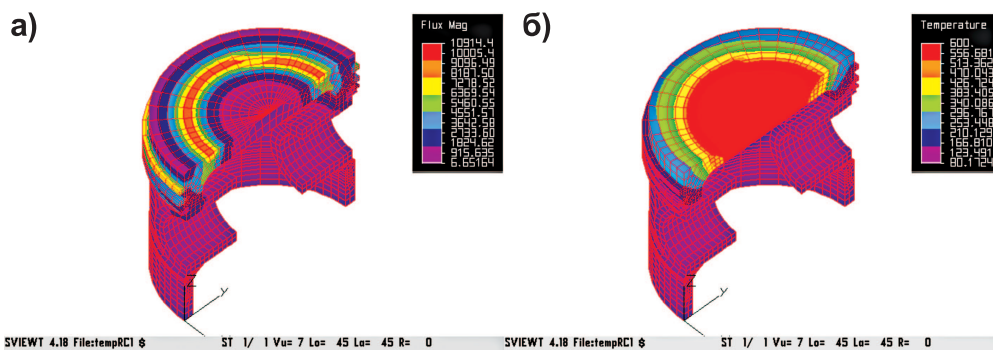
А) Геометрија на дизајн на клип со рамно чело

Во овој случај е претпоставено дека свеќичката за исфрлање искра е централно поставена како најоптимално решение⁶. Поради сферното ширење на пламенот како почетен услов, е зададена максимална температура на централниот дел од челната површина. Прв случај $T_{MAX} = 500$ о С и втор $T_{MAX} = 600$ о С, прикажано на слика 12 и 13.

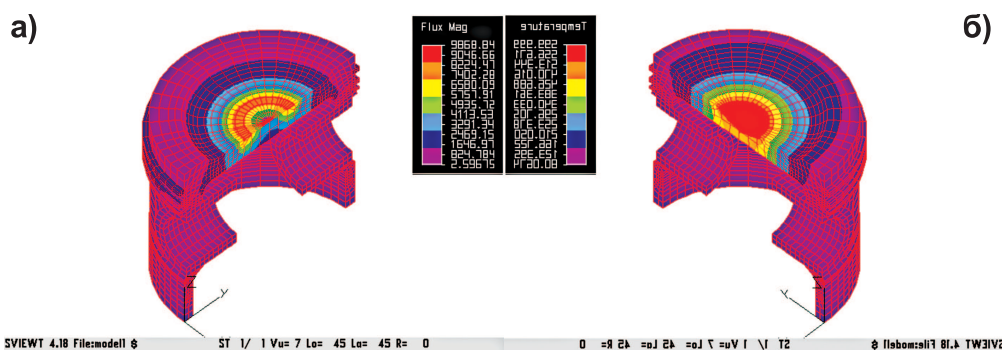
Сл. 11. Шематски приказ на а) топлотниот флукс и б) температурите на конструкција на клип со рамно чело, оптоварен термички ($T_{MAX} = 500$ о С)

⁶ Николов Е., Истражување на геометријата на просторот за согорување кај Ото – моторите од аспект на супербрзо бездетонантно согорување, магистерска работа, Машински факултет Скопје, 2000

Сл. 12. Шематски приказ на а) топлотниот флукс и б) температурите на конструкција на клип со рамно чело, оптоварен термички (TMAX = 600 о С)

Б) Геометрија на дизајн на клип со вдлабната челна површина

Сл. 13. Шематски приказ на а) топлотниот флукс и б) температурите на конструкција на клип со вдлабната чело, оптоварен термички (TMAX = 600 о С) I случај

1.3. Споредба на добиените резултати од изведената анализа

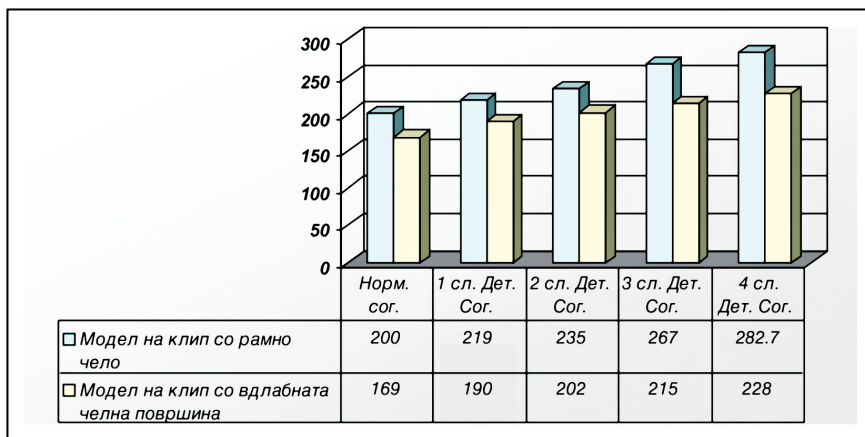
Неопходно е добиените резултати од претходно изведената анализа на моделите на клип, да бидат споредени за да бидат дадени соодветни заклучоци за пооптималното решение на дизајн на геометријата на просторот за согорување.

За таа цел на слика 16 и 17 се прикажани дијаграми (изработени во EXCEL), каде се гледаат и се споредени добиените максимални вредности на напрегања од притисок и напрегања од топлотното оптоварување. Со нивна компарација сликовито е јасно дека за сите случаи на согорување (нормално и детонантните согорувања) пониски вредности се добиени за моделот на клип со вдлабната челна површина.

Поврзано со податоците внесени во Табела 1 на Слика 16 е прикажан дијаграмот на добиените резултати од напрегањето од притисок за нормално согорување и 5 случаи на детонантно согорување на двата вида модели.

Табела 1. Споредба на добиени резултати

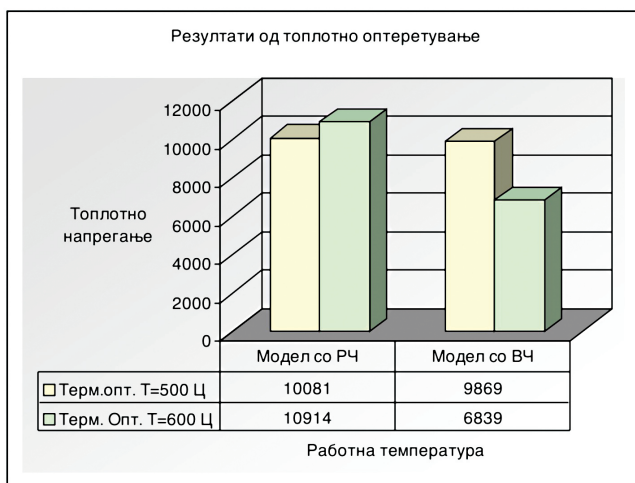
ВИД СОГОРУВАЊЕ	НАПРЕГАЊЕ ОД ПРИТИСОК		НАПРЕГАЊЕ ОД ТОПЛОТНО ОПТОВАРУВАЊЕ	
	I МОДЕЛ НА КЛИП СО РАМ. ЧЕЛО		II МОДЕЛ НА КЛИП СО ВДЛАБНАТИНА	
НОРМАЛНО СОГОРУВАЊЕ	200		169	
I СЛУЧАЈ ДЕТОН. СОГОР.	219		190	
II СЛ. ДЕТОН. СОГОР.	235		202	
III СЛ. ДЕТОН. СОГОР.	267		215	
IV СЛ. ДЕТОН. СОГОР.	282.7		228	

Сл. 14. Дијаграм на компарација на добиените резултати од изведената анализа за оптоварување од притисок

Табела 2. Споредба на добиени резултати

ВИД ОПТОВАРУВАЊЕ	ТОПЛОТНО НАПРЕГАЊЕ	
	I МОДЕЛ НА КЛИП СО РАМ. ЧЕЛО	II МОДЕЛ НА КЛИП СО ВДЛАБНАТИНА
ТЕРМ. ОПТОВАРУВ. T=500 °C	10081	9869
ТЕРМ. ОПТОВАР. T=600 °C	10914	6839

Сл. 15. Дијаграм на максималните вредности на топлотните напрегања FLUX MAG за двата вида модели за две различни почетни температури

Во врска со податоците внесени во Табела 2 на Слика 17 е прикажан дијаграмот на добиените резултати од топлотното оптоварување со две различни почетни температури на двата вида модели.

Заклучок

Во овј труд разгледана е состојбата на развојните процеси и новите тенденции во развојот и технологијата на клиповите.

Во контекст на технолошкиот процес од почетната идеја до финален производ во состав на фазата деталзирање, како можна метода на откривање на грешка при проектирање и изнаоѓање на оптимално решение, применет е методот FMEA и ALGOR – FEA-дизајн.

Според оваа фаза на деталзирање, во овој труд е направена симулативна пресметка со помош на на ALGOR - FEA на два модели на дизајн на клип. Со промена на геометријата и испитување на влијанието на оптоварувањата од притисок и температура врз даден модел, се добиваат одредени резултати. Со споредување на резултатите се проценува и бира оптималното решение за дизајнот на клипот.

Освен тоа, може да се одредат местата на клипот каде постојат помали оптоварувања. На тие региони може да се редуцира масата на клипот, со што се постигнува современиот дизајн. Со редуцирање на масата на клиповите се добиваат подобри услови за изведување на работниот циклус, зголемување на степенот на искористување, намалување на инерцијалните сили, односно и намалување на вкупната маса на моторот.

Во понатамошниот развој со примена на CAD/CAM програми, како ALGOR – FEA, односно со комплетна и точна FEA-анализа повеќекратно се скратува технолошкиот процес, се зголемува функционалната ефикасност и се намалува цената на чинење.

ЛИТЕРАТУРА

1. Reipert P. Dr-Ing ; The computer assisted design of pistons. Kolbenschmidt AG, Neckarsuim, Germany, C430/015, ImechE 1991
2. McNamara, J. Trevelyan ; Crankshaft stress analysis – the combustion of finite element and boundary element techniques. C430/030 , ImechE 1991
3. Gruden D.; Uber den Stand der Entwicklung des Otto - motors fur Personenwagen. MTZ 50 Jahrgang 1989 Nr.1., MAHLE Kolbenkunde 1990
4. - ; Guide for users of Algor - FEA. ALGOR, INC., Pittsburgh, 1996
5. - ; Algor Roadmaps version 2.04. ALGOR, INC., Pittsburgh, 1995
6. Николов Е., Истражување на геометријата на просторот за согорување кај Ото – моторите од аспект на супербрзо бездетонантно согорување, магистерска работа, Машински факултет Скопје, 2000

КОНЦЕПТОТ НА НАРКОТЕРОРИЗАМ

Тања МИЛОШЕВСКА

Филозофски факултет, Институт за безбедност, одбрана и мир

Апстракт: Неколкудецениската „војна против трговијата со дрога“, како и неодамнешната „војна против тероризмот“, се комбинација на две закани кои до сега традиционално биле третираны посебно. Концептот на нарко-тероризам потекнува од анализите дека двата феномени-трговијата со наркотици и тероризмот се меѓусебно поврзани и дека за успешно справување со двете закани потребно е заедничко дејствување на антинаркотичната и антитерористичка полиција. Иако со декади се знае дека постои врска помеѓу трговијата со дрога и терористичките организации, а тоа се покажа и преку терминот наркотероризам, сепак дури после терористичките напади на 11 септември 2001 се зголеми вниманието на феноменот наркотероризам.

Клучни зборови: наркотероризам, трговија со дрога, тероризам, организиран криминал.

THE CONCEPT OF NARCOTERRORISM

Abstract: The several decades “war against drug trafficking” as well the newer “war on terrorism”, are combination of the two threats that until now have been traditionally treated separately. The concept of narcoterrorism stems from the analysis and understanding that the two phenomena-drug-trafficking and terrorism are linked and for successfully management with the two threats is necessary mutual acting on anti-narcotics and anti-terrorism police. Although the decade is known that there is a connection between drug trafficking and terrorist organizations and it was evident through the term narcoterrorism, however even after the terrorist attacks on 11 September 2001 has also increased attention to the phenomenon of narcoterrorism.

Key words: narcoterrorism, drug-trafficking, terrorism, organized crime.

Вовед

Наркотероризам е збор кој денес се почесто се употребива и во странската и во домашната политика. Сепак, треба да се забележи дека и покрај тоа што зборот често се

употребува и служи како основа за бројни политички одлуки, неговата дефиниција е двосмислена во однос на тоа дека има различни значења и импликации, во зависност од тоа кој дел од зборот се нагласува. Под поимот наркотероризам се подразбира финансирање на терористички организации и активности со профит кој е стекнат со трговија со наркотици. Терминот наркотероризам за првпат бил употребен за да се опишат дејствијата на трговците со дрога кои се користеле со терористички методи, како што се автомобил-бомба, атентати и киднапирања против антинаркотичката полиција во Колумбија и во Перу.¹ Наркотерористите, во овој контекст, се однесуваат на индивидуи како што е нарко-кралот Пабло Ескобар од картелот „Меделин“ во Колумбија и други членови на картелите со дрога, мафијата или други криминални организации чишто активности се дефинираат како „обиди на трговците со дрога да влијаат на политиката на владата со систематски закани или употреба на насилство“.² Според оваа дефиниција, организациите за трговија со дрога служат како референтен објект на анализа, со тоа што главна активност е нелегалното тргување со наркотици и користење на терористички методи. Сепак, можеме да ставиме акцент на тероризмот во терминот наркотероризам. Американската Агенција за борба против дрогата (ДЕА) го покрива овој аспект од дефиницијата на наркотероризмот според кој „наркотероризмот може да се окарактеризира преку учеството на групи или индивидуи во транспортирањето, обезбедувањето или помагањето на трговијата со дрога со цел да се финансираат терористичките активности“.³ Дефиницијата на ДЕА го нагласува учеството на терористичките организации и го насочува вниманието кон фактот дека некои терористички организации се користат со трговија со дрога со цел да обезбедат приходи. Ова ја прави дефиницијата за наркотероризам двојна, во зависност дали акцентот е ставен на наркотиците или на терористичките дејствија. Спорно е дека разликата е мала и она што е важно е дека концептот на наркотероризам може да се набљудува како средишна точка на конвергенција на овие два феномени-трговијата со дрога и тероризмот.

Во изјавите на политичарите, во медиумите или во научната литература, користењето на терминот наркотероризам имплицира нешто повеќе отколку организации кои се занимаваат само со трговија со дрога или пак, само со тероризам. Терминот ја акцентира соработката помеѓу организираниот криминал и тероризмот и оваа врска за соработка е главната причина поради која се препорачува координиран политички пристап. Она што помалку е очигледно е карактерот на врската. Двојното значење на дефиницијата за наркотероризам не имплицира партнерство помеѓу организациите за трговија со дрога и терористичките организации. Во овој случај формална соработка постои, но е тешко да се одреди до кој степен е таа присутна, ниту пак е достапна прецизна информација за оваа соработка. Сепак, со апсењето на трговци со нелегални дроги, службите за безбедност дознаваат за соработката помеѓу терористите и лицата вмешани во трговијата со дрога и се докажува дека оваа соработка е на меѓународно

¹ Sandro Calvani, “United Nations Perspective”, paper presented at The Crime-Terrorism Nexus: How does it really work? Virginia, 12 March 2004, стр. 6–14.

² Canadian Security Intelligence Service Commentary No. 13, Terrorism and the Rule of Law: Dangerous Compromise in Colombia, 1991, стр. 1.

³ Asa Hutchinson, “International Drug Trafficking and Terrorism” testimony given before the Senate Judiciary Committee Subcommittee on Technology, Terrorism and Government Information, Department of State, Washington DC, 13 May 2002, стр. 1.

ниво.⁴ Целта на испитувањето на сличностите и разликите помеѓу организациите е да се процени политиката во однос на наркотероризмот. Сепак, без разлика дали постои формална соработка помеѓу поединечни нарко и терористички организации или не, постојат некои сличности во овие организации, што е значајно да се истражи.

Структура и активности на наркотероризмот

Феноменот наркотероризам е најдобар пример за симбиоза помеѓу транснационалниот организиран криминал и тероризмот. Криминалните мрежи во контекст на герилски, ослободителни и сецесионистички движења го поддржуваат тероризмот бидејќи ја дестабилизира власта, овозможува симбиотски однос помеѓу општеството и криминалот и ја зголемува финансиската моќ. Наркотероризмот не е само проблем на кршење на кривичните закони, туку и најголема причина за политички судири, бидејќи криминалците претендираат да ја преземат власта во име на борбата за еднаквост во социјалната револуција. Организираните криминални групи и терористи ги одредуваат главните интереси на државата преку користење на агресивен национализам, а клуч за успех или пропаст на нарко-бунтовничките јадра е создавањето легитимитет. Модусот на наркотероризмот се убиени министри, полицајци, судии, новинари, претседателски кандидати, киднапирања, саботажи на изборните кампањи и рекетирање. Последиците се повеќекратни, од слабеење на државата, губење на доверба во министерствата за внатрешни работи и одбрана, пад на политичкиот кредибилитет на земјата, зголемен економски ризик за странски инвестиции, тешки последици во поглед на човековите права и слободи, до општествено-економски последици преку пласирање на „валкани пари“ во легални бизниси.⁵

Оперативниот модел за истрагата на трговијата со дрога на „Ал-каеда“ е поврзаноста со FARC (ФАРИЦ)⁶ кој самостојно се финансира и нема потреба за финансиски алијанси или државни спонзорства. Експертите изразуваат загриженост за можно постоење или за веќе постојните врски помеѓу овие два картели⁷. Фармацевските продажби во САД може да се следната граница за поврзаност на терористите со дрога, попрецизно, за упатување пари за терористичките групи на Средниот исток, како и од „Хезболах“.⁸ Според експертите на ДЕА, вакви големи заплenuвања се рутински, но

⁴ Mark Galeotti, “Brotherhoods and Associates: Chechen Networks of Crime and Resistance”, Low Intensity Conflict and Law Enforcement, vol. 11 no. 2-3, 2002.

⁵ Patricia Bibes, “Transnational Organized Crime and Terrorism”, Journal of Contemporary Criminal Justice, August, 2001.

⁶ Забелешка: (Револуционерни воени сили на Колумбија)

⁷ Забелешка: два дена пред нападите од 9/11, ДЕА запленила 53 килограми на авганистански хероин во Њујорк, кој бил дистрибуиран од Колумбијци. Rowan Scarborough, “Drug Money Sustains Al Qaeda”, Washington Times, December 29, 2003.

⁸ “Drug Ring Linked to Terror”, Detroit Free Press, September 2, 2002.

пројавените врски со меѓународните терористички групи биле неочекувани и крајно загрижувачки. Меѓународните кругови на трговија со дрога се мултинационални кооперации и ги имаат истите карактеристики. Важно е дека тие ги имаат и истите слабости; тие мора да бидат идентификувани и искористени за да се разоткрие огромниот наркотерористички синдикат. Наркокартелите настојуваат преку примена на терористички методи да се здобијат со политичка моќ, со цел полесно да го срушат владејачкиот режим и да се стекнат со власт.

Меѓународните препродавачи на наркотици (посебно големите наркокартели) користат терористички тактики од големи размери со цел да ја заплашат или евентуално да ја променат власта која се спротивставува на нивното непречено дејствување и реализација на големите наркокооперации за препродавање на дрогата.

И двата ентитети, нарко и терористичките организации се криминални според меѓународното право без разлика дали нивните дејства се мотивирани од политички или економски причини. Терористите и трговците со дрога ја нагласуваат тајноста и претпазливоста од спроведувачите на законот, поради важноста за опстанокот на организациите и индивидуалните членови. Поради тоа што и двете во тој поглед се во иста позиција, трговците со дрога и терористите ја препознаваат потребата за помало експонирање и ги имаат истите интереси во зачувувањето на тајноста и избегнувањето на властите. Исто така, поради криминалниот карактер на нивните операции, организациите често се принудени да дејствуваат во тајни делови од општеството, и притоа да стапуваат во контакт или дури и да делат заеднички отворен простор. „Наркотрговците, бунтовничките и терористички организации дејствуваат примарно во оддалечени подрачја каде што владината контрола е слаба. Колку е пооддалечена локацијата толку е подобар теренот тие да се охрабрат и да соработуваат, отколку помеѓу нив да постои конфронтација”.⁹ Ова, исто така, ја зголемува можноста за интеракција помеѓу организациите и соживот помеѓу нив.

Структурата на групите за трговија со наркотици и терористичките групи се слични. Многу од организациите станале меѓународни во текот на изминатите децении и сега дејствуваат транснационално.¹⁰ Организираните криминални групи и терористичките организации претежно се карактеризираат со вертикална структура во повисоките нивоа на организацијата, додека пониските и средните нивоа се карактеризираат со хоризонтална структура. Дејствувањето преку ќелии исто така претставува заедничка грижа за двата ентитети на кои безбедноста им е приоритет затоа што ваквата структура со ќелии значително ја намалува можноста властите при апсење на определен член да дојдат до повеќе информации, и на тој начин се обезбе-

⁹ Mark S. Steinitz, “Insurgents, Terrorists and the Drug Trade”, The Washington Quarterly, 8 no.4, Fall 1985, стр. 149.

¹⁰ Tamara Makarenko, “Transnational crime and its evolving links to terrorism and instability”, Jane’s Intelligence Review, November 2001, стр. 3Ѕ4.

дува опстанокот на организацијата.¹¹ Во прилог на заедничката структура и интереси, соработката помеѓу терористичките и организациите кои се занимаваат со трговија со наркотици може да се базира на принципите за заедничка добивка. Најмногу поради нивниот начин на дејствување (модус операнди), овие групи имаат потреба од специфични добра и услуги, како што се оружје, фалсификувани пасоши и начини за перење на пари. Овие видови добра и услуги може да се добијат со тргување или со делење на средствата помеѓу организациите.

Наркотрговијата е окарактеризирана како најголем извор на профит за криминалните и терористичките групи, и се смета дека изнесува 2% од глобалната економија според Меѓународниот монетарен фонд и 7% од меѓународната трговија ако се следат статистиките од ООН.

Терористите и трговците со дрога се симбиотички поврзани. Според ДЕА, групите кои се занимаваат со тероризам и дрога се поврзани поради финансиите во една врска од која имаат заедничка корист поради пари, тактички причини, географски причини и политички мотиви. Терористите и трговците со дрога користат слични методи за постигнување на криминални цели и што е најважно делат заедничко непочитување на човечкиот живот.¹²

Во случаи кога постои соработка, тогаш постои и добивка за двете страни и тоа е доволен мотив и поттик за продолжување на соработката. На пример, наркотиците кои се под надлежност на организациите за трговија со наркотици може да обезбедат одржливи количества на приходи за терористичките организации, додека пристапот на терористичките групи до експлозивни може да им користи на организациите за трговија со наркотици. Наведените извори се неисцрпни. Вкупната монетарна количина од трговијата со дрога се смета дека зафаќа 1.5-4.5% од вкупниот промет, а заплenuвањето на тони наркотици низ целиот свет само потврдува дека трговијата со дрога има навистина глобален карактер.¹³ Вкупната годишна количина на приходи кои произлегуваат од трговијата со наркотици се пресметува дека е од 500-1.5 билијарди американски долари¹⁴, мошне профитабилен бизнис, со кој се заработуваат големи суми пари, пари кои понатаму можат да се употребуваат за финансирање на многу валкани криминални активности, но и за финансирање на некои терористички или

¹¹ Joint Testimony by Rand Beers, Assistant Secretary for International Narcotics and Law Enforcement Affairs and Francis X. Taylor, Ambassador-at-Large for Counterterrorism before the Senate Committee on the Judiciary Subcommittee on Technology, Terrorism and Government Information, "Narco-Terrorism: The Worldwide Connection between Drugs and Terror", (U.S. Department of State: Washington DC) March 13, 2002 стр.1 достапно на: <http://www.state.gov/g/inl/rls/rm/2002/8743.htm>.

¹² DEA, "Link between Terror and Drugs", достапно на: www.theantidrug.com.

¹³ Tony Kellett, "Transnational Organised Crime: the Next Big Threat?" 2003, достапно на: http://www.dnd.ca/admpol/eng/doc/strat_2001/sa01_26_e.htm.

¹⁴ Drug Policy around the World, "Terrorism" (Drug Policy Alliance: 2003) стр. 1 достапно на: <http://www.lindesmith.org/global/terrorism>.

илегални сепаратистички организации (за снабдување со оружје, муниција, воена опрема и сл.¹⁵

Бунтовничките групи и терористичките организации се снабдуваат со фондови и други приходи, главно за оружје и воена технологија преку илегални активности поврзани со дрога. Под овие околности, веројатно дека синдикатите за дрога и терористичките организации ќе најдат заедничка причина да соработуваат. Со снабдувањето на терористите со оружје се зголемува безбедносната закана кон владите, и владите мора да се охрабрат за противбунтовничка реакција, која обично е придружувана од против наркоактивности.¹⁶

Скоро е невозможно да се процени колку е всушност, проширена вмешаноста на терористичките групи во трговијата со дрога. Во 2002 година се назначени 14 од 36 групи како странски терористички организации на Американската државна листа кои се вмешани во трговија со дрога, додека во 2008 година бројката достигнува 19 наркотерористички организации.¹⁷ Овие информации го поддржуваат фактот дека војната против дрогата и војната против тероризмот се, и треба да продолжат да бидат поврзани. Постојат стотици терористички организации и стотици групи кои се занимаваат со трговија со дрога, но често тоа е истата група која се идентификува дека е вмешана во двата вида активности.¹⁸

Отпочнувањето на „големата трговија“ во светски рамки со кокаин и хероин во 1985 година, па сè до денес, трговијата на моќните наркокартели кои активно се вклучени во производството, трговијата и дистрибуцијата на дрогата, претставува еден од основните извори на тероризмот. Ова е неопходно за нивното непречено функционирање бидејќи моќните наркокартели и нарко мафијата се во „вечна потрага“ по територии, нивно заземање и детерминирање, каде што ќе можат слободно да ги реализираат своите криминални нарко активности и бизниси чијашто вредност се проценува на стотици милијарди американски долари. Денес, сè поголем е бројот на лидерите на терористичките организации кои се веќе потврдени наркособови, кои контролираат поголеми територии на кои дејствуваат со тенденција на перманентно проширување на нивните зони на влијанија. Најзначаен пример на оваа релација претставува сè подоминантниот, поагресивен и озлогласен „Балкански златен триаголник на дрогата“-сржта на албанскиот тероризам кој секојдневно се проширува на балканските простории, тероризам кој пројавува сериозни амбиции опасно да го загрози и европскиот простор (за кратко време).¹⁹

¹⁵ Види пошироко во Митко Котовчевски, „Национална безбедност на Република Македонија“, (втор дел), Македонска Цивилизација, Скопје, 2000, стр. 220.

¹⁶ Grant Wardlaw, „Linkages Between the illegal Drug Traffic and Terrorism“, Conflict Quarterly, 8, no. 3, fall 1992, стр. 13.

¹⁷ Strategic Trends 2011, „Narcotics as a growing security concern“, The Center for Security Studies-ETH Zurich, стр.103, достапно на: www.css.ethz.ch.

¹⁸ Sechmid, A. (2002). „Trafficking: Networks and Logistics of the Transnational Crime and Terrorism“. Paper presented at ISPAC meeting, Courmayeur, Italy, 6-8 December 2002.

¹⁹ Митко Котовчевски, „Современ тероризам“, Македонска цивилизација, Скопје, 2003, стр. 96.

Нематеријални извори на наркотероризмот

Нематеријални извори се елемент којшто во контекст со сличностите на овие организации за потребата од оперативност и опстанок може исто така, да служи како поттик за заемно дејство и соработка. На пример, трговците со наркотици најчесто имаат експертско знаење за методите и рутите за нелегалниот трансфер на нивните пратки (хавала системи)²⁰ и преносот на наркотиците-информација која може да биде искористена од терористи за релокација на луѓе и добра. Трговците со наркотици пак, може да имаат корист од експертското знаење на терористите во однос на воената тактика, оружјето и експлозивите кои ги имаат терористите и вештините во ракување со истиот.

Познавањето на инфраструктурата е од витално значење за терористичките организации и организациите за трговија со наркотици. Добро искористените канали за дрога, од Авганистан до Иран, Турција, Бугарија, Македонија и Албанија и од таму во Европа преку Италија и Грција, се исто така способни за транспорт на други нелегални добра и луѓе.²¹ Активната употреба на овие канали го дозволила шверцувањето на терористите одговорни за нападите од 11 септември од Авганистан преку Иран, Централна Азија и Украина.²² Проширувањето на мрежите и контактите, заедно со меѓусебно користење на вештини и експертиза се начини и области каде организациите со дрога и терористичките организации може да имаат корист од соработка.

Наместо заклучок: Безбедносни импликации од развојот на нарко-тероризмот

Заканата од наркотероризмот има два аспекти:

Прво, нелегалната трговија и насилството кое е поврзано со трговијата со дрога, се заканува да ги преоптовари кривичните правни системи и да ги поткопа демократските политички системи.

Второ, продажбите од ваквите огромни количества на дрога може да генерираат огромни суми пари кои би можеле долгорочно да го одржат и да го финансираат тероризмот.

Институциите кои работат на оваа проблематика потврдуваат дека организираниот криминал, а посебно трговијата со дрога, претставува најважен извор за финансирање на терористичките групи, обезбедувајќи до 30-40 проценти од нивните фондови.²³

²⁰ Традиционален неформален банкарски систем што се потпира на довербата меѓу членовите на една заедница.

²¹ Забелешка: Во деведесеттите години, каналите на Балканот ја изгубиле својата првична важност како примарни транзитни канали на наркотици кои водат кон Европа поради воените конфликти во поранешна Југославија и поради зголемената гранична контрола на Иран. Тогаш таканаречениот „северен канал“ се здобил со значење, дозволувајќи проток на наркотици од Авганистан преку Централноазиските држави, најмногу преку Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, поминувајќи преку Кавказ и преку Казакстан во Русија, Балтичките земји и кон Скандинавија и Европа.

²² Svante Cornell, “The Nexus of Narcotics, Conflict and Radical Islamism in Central Asia”, Cornell Caspian Consulting, Caspian Brief No. 24, June (2002) стр. 2.

²³ Louise Shelley, “Combating Transnational Crime and Corruption in Europe”, Statement to the Subcommittee on European Affairs, United States Senate Committee on Foreign Relations, 30 October 2003, достапно на: <http://www.american.edu/tracc/resources/publications/shelle03.pdf>.

Наркотероризмот е светска закана која не познава никакви идеолошки и традиционални територијални граници. Групите од десно на лево и оние помеѓу се подложни на мамката на парите од дрогата. Всушност, поголем број од големите терористички организации, барем во еден дел зависат од трговијата со дрога како извор на финасирање.

Според тоа, моралната праведност се модифицира за да ги задоволи потребите на терористите. Терористичките организации и трговците со дрога го насочуваат нападот кон законските институции на власта за да ги постигнат своите цели или за да ја уживаат заштитата од власта, која преминува преку теророт и трговијата со дрога. „Трговците со дрога и терористичките групи се заедно насочени кон области каде што авторитетот на власта е ослабнат. Доколку групата за терор веќе контролира регион, во којшто веќе ги исклучиле или ги неутрализирале законските владини институции, тогаш сè што треба за производството на дрога е бизнис-договор”.²⁴ Всушност, трговијата со дрога е особено привлечна за терористите: организираните криминални групи ги водат севкупните бизнис-операции, додека терористите собираат огромни даноци долж дистрибутивната рута.

Падот на државното спонзорство на тероризмот, еден од главните дипломатски цели на владата на САД, сè повеќе ги тера терористите да се вмешуваат во трговијата со дрога. Дали терористите активно учествуваат во производството и трговијата со дрога или пак ги „одданочуваат” оние кои тоа го прават, финансискиот прилив од индустријата со наркотици гарантирано ја пополнува празнината поради губењето на државното спонзорство и покрај тоа што повеќе држави тврдат дека се потполно спротивставени на присуството на криминално-терористичката индустрија со дрога на нивна територија.

Наркотероризмот, сепак е само еден дел од сликата за заканите од трговијата со дрога и тероризмот и целокупноста на безбедносните закани и невозможно е да се елиминира само ако се фокусираме на делот каде што тие се преобразуваат. Најголемиот акцент се става на борбата со наркотероризмот поради нееднаквата и ограничената дистрибуција на ресурси, достапни во борбата за спречување и елиминирање на тероризмот. Давањето на преголема важност на наркотероризмот не придонесува за потполна победа ниту во војната против трговијата со дрога ниту во војната против тероризмот и треба да се направи напор за да се вклучат сите потенцијали за борба против трговијата со дрога и тероризмот за да се постигнат долгорочни цели и за да се минимизираат овие закани.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bibes Patricia, “Transnational Organized Crime and Terrorism”, Journal of Contemporary Criminal Justice, August, 2001.
2. Calvani Sandro, “United Nations Perspective”, paper presented at The Crime-Terrorism Nexus: How does it really work? Virginia, 12 March 2004.
3. Canadian Security Intelligence Service Commentary No.13, Terrorism and the Rule of Law: Dangerous Comprise in Colombia, 1991.
4. Cilluffo Frank. “The Threat Posed from the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and

²⁴ Frank Cilluffo, “The Threat Posed from the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and Terrorism”. U.S. House Committee on the Judiciary, December 13, 2000.

- Terrorism". U.S. House Committee on the Judiciary, December 13, 2000.
5. Cornell Svante, "The Nexus of Narcotics, Conflict and Radical Islamism in Central Asia", Cornell Caspian Consulting, Caspian Brief No. 24, June (2002).
 6. DEA, "Link between Terror and Drugs", достапно на: www.theantidrug.com.
 7. Detroit Free Press, "Drug Ring Linked to Terror", September 2, 2002.
 8. Drug Policy around the World, "Terrorism" (Drug Policy Alliance: 2003), достапно на: <http://www.lindesmith.org/global/terrorism>.
 9. Galeotti Mark "Brotherhoods and Associates: Chechen Networks of Crime and Resistance", Low Intensity Conflict and Law Enforcement, vol. 11 no. 2-3, 2002.
 10. Rand Beers, and Francis X. Taylor, "Narco-Terrorism: The Worldwide Connection between Drugs and Terror", (U.S. Department of State: Washington DC) March 13, 2002, <http://www.state.gov/g/inl/rls/rm/2002/8743.htm>.
 11. Hutchinson Asa, "International Drug Trafficking and Terrorism" testimony given before the Senate Judiciary Committee Subcommittee on Technology, Terrorism and Government Information, Department of State, Washington DC, 13 May 2002.
 12. Kellett Tony, "Transnational Organised Crime: the Next Big Threat?" 2003, достапно на: http://www.dnd.ca/admpol/eng/doc/strat_2001/sa01_26_e.htm.
 13. Котовчевски Митко, „Национална безбедност на Република Македонија”, (втор дел), Македонска Цивилизација, Скопје, 2000.
 14. Котовчевски Митко, „Современ тероризам”, Македонска цивилизација, Скопје, 2003.
 15. Makarenko Tamara, "Transnational crime and its evolving links to terrorism and instability", Jane's Intelligence Review, November 2001.
 16. Scarborough Rowan, "Drug Money Sustains Al Qaeda", Washington Times, December 29, 2003.
 17. Scchmid, A. (2002). "Trafficking: Networks and Logistics of the Transnational Crime and Terrorism". Paper presented at ISPAC meeting, Courmayeur, Italy, 6-8 December 2002.
 18. Shelley Louise, "Combating Transnational Crime and Corruption in Europe", Statement to the Subcommittee on European Affairs, United States Senate Committee on Foreign Relations, 30 October 2003, <http://www.american.edu/tracc/resources/publications/shelle03.pdf>.
 19. Steinitz Mark S., "Insurgents, Terrorists and the Drug Trade", The Washington Quarterly, 8 no.4, fall 1985.
 20. Strategic Trends 2011, "Narcotics as a growing security concern", The Center for Security Studies-ETH Zurich, стр.103, достапно на: www.css.ethz.ch.
 21. Wardlaw Grant, "Linkages Between the illegal Drug Traffic and Terrorism", Conflict Quarterly, 8, no. 3, fall 1992.

6

Зрјџи теми од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

МОДЕЛИ ЗА ДОНЕСУВАЊЕ ВОЕНИ ОДЛУКИ ВО АРМ И ВО НАТО

Кемо ЃОЗО, Виктор ЗЛАТКОВ, Катерина МИТКОВСКА-ТРЕНДОВА
Воена академија „Генерал Михаило Апостолски” - Скопје

Апстракт: Секој човек, организација и општеството во целина, се принудени на секојдневно донесување одлуки, за да ги постигнат своите цели. Секоја одлука е промислен избор помеѓу повеќе алтернативи и таа секогаш и претходи на акцијата. Познавањето и развивањето методи и модели за донесување одлуки станува неопходност, затоа што практиката не дава доволно упатства за донесување одлуки од кои би произлегле акции со позитивен исход. Покрај запознавање со опитата методологија за донесување одлуки, целта на трудот е да се обработат двата модели за донесување воени одлуки во АРМ и во НАТО. Притоа, е извршена кратка анализа на моделот за донесување на воени одлуки во АРМ и како заклучок се изнесени согледувања и предлози за негово понатмошно развивање и усовршување.

Клучни зборови: донесување одлука, решавање проблем, воена одлука, модел за донесување одлука, варијанти на дејство.

MILITARY DECISION MAKING MODELS IN ARM AND NATO

Abstract: Every man, organization and society as a whole are forced into daily decision making, to achieve their goals. Every decision is a reasoned choice among several alternatives and it always precedes action. Knowledge and developing methods and models for decision making becomes a necessity, because the practice does not provide sufficient guidance for making decisions that would result shares a positive outcome. Besides knowing the general methodology for making decisions, the purpose of this paper is to compare two models for making military decisions in ARM and NATO. Moreover, such a conclusion has been made observations about the differences between them and suggestions for overcoming them.

Key words: decision making, problem solving, military decision, decision making model, variants of action.

Вовед

Непрекинатиот процес на донесување одлуки е неопходен во секојдневното извршување на менаџерските функции како што се планирање, организирање или управување. Одлучувањето е промислен избор помеѓу повеќе алтернативи (варијанти) и секогаш и претходи на акцијата од кој било вид. Сите имаме слобода на избор, но никогаш нема да имаме слобода над последиците од тој избор. Затоа треба да се избира паметно. Оттука и неопходноста од познавање на методите за подготовка и донесување одлуки во прилог на побудување на позитивни и корисни акции. Големiot број достапни алтернативи и информации и наглите промени во околината на одлучување го прават донесувањето одлуки сè покомплицирано и потешко. Затоа пред да се донесе одлука, донесувачите на одлуки бараат поддршка од најразлични методологии, кои ќе помогнат во донесување одлуки со висок квалитет. Методите и моделите врз основа на кои се донесуваат одлуки зависат од повеќе фактори, меѓу кои и степенот на одговорност на донесувачот на одлуки. Различните дисциплини може да имаат помалку различни дефиниции за донесување одлуки, а има и варијации во користењето на терминологијата. Па дури и ако се споредуваат моделите, постојат варијации во дефинициите кај секој модел, било да се работи за различни или за исти области. Тоа е поради тоа што моделите се изведуваат, развиваат или инкорпорираат според потребите на проблематиката за којашто се наменети. Затоа понекогаш се појавува потреба од нивно споредување, усогласување и воспоставување релации помеѓу нивните елементи.

Општо за методологијата на донесување одлука

Ако воопшто се сака каков било успех во денешно време, еден модел за донесување одлука не само што е корисен, туку е и неопходен.

Постојат повеќе дефиниции за донесување одлука и ако се истражува може да се сретнат некои од овие:

- Процесот на селекција од неколку избори, производи или идеи и превемање акција.
- Избирање помеѓу алтернативни насоки на дејствување, користејќи когнитивни процеси—меморија, размислување, евалуација итн.
- Процесот на пресликување на најверојатните последици од одлуките, работа на важноста на индивидуалните фактори и избор на најдобрата насока на акција што треба да се преземе.
- Донесување одлука е проучувањето на идентификацијата и изборот на алтернативи, врз основа на вредностите и предностите на донесувачот на одлука, т.е., разгледување алтернативни избори.

Не само што се сака да се идентификуваат колку што е можно повеќе од овие алтернативи, но и да се избере онаа којашто има највисока веројатност за успех или ефективност и најдобро одговара на целите, посакувањата, вредностите итн.

Кога луѓето донесуваат одлуки, тие го користат целиот нивни систем, а не само нивните способности за мислење. Но, сепак се става поголем акцент на когнитивните аспекти на донесување одлуки. Затоа кај повеќето модели за донесување

одлуки акцентот е ставен на стратегиите за донесување најрационален, најлогичен и најпаметен избор.

Концептите и дефинициите во методологијата на донесување одлука се базираат врз клучните поими како што се информации, алтернативи, критериуми, цели, вредност, предности, квалитет на одлуката и прифаќање. Донесувањето одлука може да биде авторитарно или групно. Нивоата на донесување одлуки може да бидат стратегиско, оперативно и тактичко.

Постоенето на многу модели за донесување одлука во денешно време значи дека дури мора да се донесе одлука и за тоа кој модел да се користи! Постојат рационални модели, интуитивни модели, рационално-итеративни модели, како и модели за донесување одлуки со 5, 6, 7, 8 па дури и 9 чекори. Меѓутоа, повеќето поминуваат низ секоја од основните етапи на донесување одлуки.

Некои од овие модели за донесување одлуки претпоставуваат дека донесувањето одлуки е исто со решавањето проблеми. Но описите и идеите во повеќето литературни извори јасно ги одвојуваат, сметајќи дека решавањето проблем е поголем процес кој започнува со идентификација на еден проблем, а завршува со евалуација на ефективноста на избраното решение, додека донесувањето одлука е подмножество од процесот на решавање проблем и се однесува само на процесот на идентификување алтернативни решенија и избор од нив.

Процесот на донесување одлука треба да ги содржи следните чекори:

1. Да се идентификува одлуката што треба да се донесе, заедно со целта (целите) коишто треба да ги постигне – да се одреди обемот и ограничувањата на одлуката.
2. Да се добијат неопходните информации (во изречените временски рамки и способноста да се обработат).
3. Да се развијат алтернативи: да се направи список на алтернативи, вклучувајќи го и изборот да не се прави ништо. Исто така, треба да се размисли не само за идентификување на расположливите алтернативи, туку и за креирање алтернативи коишто сè уште не постојат
4. Да се процени секоја алтернатива: ова е евалуација на вредноста на секоја алтернатива. Да се разгледа позитивното и негативното кај секоја алтернатива.
5. Да се процени (ат) ризикот (ците) за секоја алтернатива.
6. Да се донесе одлуката: да се применат сопствените приоритети и да се избере кој пат ќе се следи, било да вклучува една од алтернативите, повеќе од една алтернатива (повеќе одлуки) или одлука да не се избере ни една.
7. Да се имплементира одлуката.

Процесот на решавање проблем опфаќа и други чекори. Донесувањето одлуки е нелинеарен, рекурзивен процес. Тоа значи, во реалноста може да се случи кружење низ различните етапи или неколку етапи да се случуваат паралелно или да се преклопуваат. Повеќето одлуки се донесуваат со поместување напред и назад помеѓу изборот на критериуми (карактеристики коишто се сака да ги задоволи изборот) и

идентификацијата на алтернативи. Расположивите алтернативи влијаат на критериумите коишто се применуваат на нив, а слично и критериумите коишто се утврдуваат влијаат на алтернативите коишто ќе се разгледуваат.

Процес на донесување воена одлука (ПДВО) во АРМ

Процесот на донесување воена одлука (ПДВО) претставува единствен, утврден, проверен и потврден аналитички процес (Слика 1) и адаптација на општиот аналитички пристап за решавање проблеми¹. ПДВО е единственото средство кое стои на располагање и кое им помага на командантите и штабовите да ги предвидат и донесат решенијата за функционирање на раководената воена организација и начините на остварување на целите на нејзиното постоење и функционирање, односно да ги подготват, донесат и соопштат своите одлуки. Процесот на донесување воени одлуки, на командантите и нивните штабови им помага сестрано и сеопфатно да ја разгледаат ситуацијата на бојното поле и да донесат логични одлуки. Со одлуката командантот ја реализира својата намера за извршување на задачата.

ПДВО усвоен во командите и единиците на Армијата на Република Македонија (АРМ) се состои од седум чекори или фази на планирање. Формалниот процес, начелно започнува со приемот на мисијата и има за цел да се оформи и изработи план и соопшти наредба за извршување на мисијата, а аналитичките аспекти на процесот на донесување воени одлуки продолжуваат на сите нивоа и во текот на операциите за извршување на мисијата. Чекорите на ПДВО² се:

Чекор 1: Прием на мисијата.

Чекор 2: Анализа на мисијата.

Чекор 3: Развој на правците (алтернативи, варијанти, текови) на дејство.

Чекор 4: Анализа на правците на дејство.

Чекор 5: Споредување на правците на дејство.

Чекор 6: Одобрување на правецот на дејство.

Чекор 7: Изработка на наредби и планови.

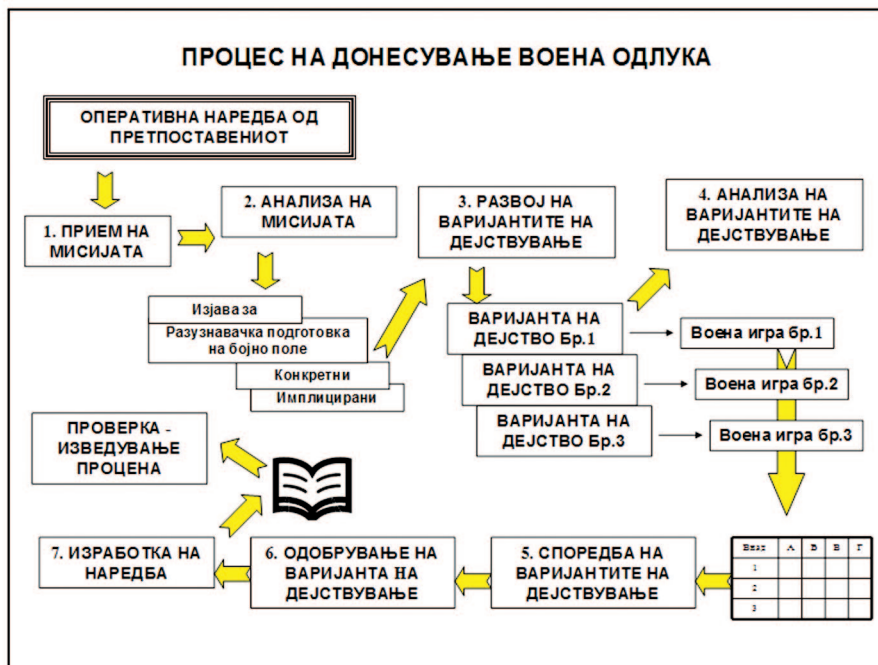
Секој чекор од процесот започнува со определени влезни информации и извори коишто произлегуваат од претходните чекори и свое излезно решение и содржина што го насочуваат и влијаат на следниот чекор.

Кој ги реализира овие чекори? Едноставно истражувањата покажуваат дека групите ги решаваат проблемите многу подобро од поединците и побрзо ги препознаваат грешките и го отфрлаат неточното. Во воената организација тоа е организациска целина, команда, штаб која според своите законитости е определена

¹ Борко Николовски (2003). Воено раководење, организација на штабови и штабни операции, Воена академија, Скопје, стр. 375

² ГШ на АРМ (2007). Оперативен концепт на АРМ, Скопје, стр. 61,

со ориентираност на задачата и со критичен број на членови со знаења, способности кои меѓусебно се дополнуваат за успешност на екипата, каде што се определени доктрините потребни за секоја разгледувана ситуација (операција), а и тие кои треба да им се назначат на единиците.

СЛИКА 1: Процес на донесување воена одлука во АРМ³

Прием на мисијата

Овој чекор може да започне со прием на мисијата од претпоставената команда или заклучокот на командантот или штабот кој произлегува од тековната оперативна ситуација. Излезни информации од овој чекор се: почетните инструкции на командантот, известувањето до претпоставената команда и првата подготвителна или предупредувачка наредба⁴.

³ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“, стр.8

⁴ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на баталјон во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје, стр.7-10

Анализа на мисијата

Анализата на мисијата е вториот чекор кој е од суштинско значење за ПДВО и се реализира низ стандардна процедура која ја сочинуваат 17 (седумнаесет) не секогаш последователни чекори, а резултира со формално брифирање на командантот од страна на штабот. Илузија е дека автоматизираното чекирање на овие пропишани чекори дава точност и исправност на анализата.

Анализата на мисијата овозможува да се започне со визуелизација на бојното поле. Резултатот од анализата на мисијата претставува дефинирање на јасна слика за својата моментална состојба во однос на непријателот и опкружувањето (средината), го предвидува посакуваниот краен исход, а потоа ја гради визија за редослед на активностите кои ќе ги доведат силите, раководената единица, од раководената единица од моменталната во крајна состојба.

Развој на варијантите (тек) на дејство

За успешно и навремено да се оствари мисијата во потрага по до волниот квалитет за меѓусебно доплнување на разбирање и размена мислите со кои максимално би се зголемила борбената моќ и би се заштитиле сопствените сили се започнува со развој на варијантите на дејство. Во текот на овој чекор треба да се развијат повеќе варијанти на дејствување, при што за секој тек на дејство треба да се предвидат и подготват образложенијата и скиците за поддршка за секоја развиена варијанта и крајниот исход со осврт на рамката на бојното поле. Скицата обезбедува и слика за аспектите на маневар за секоја варијанта. Образложението и скицата за секоја варијанта заедно даваат одговори на прашањата: кој (генеричка организација на задачите односно која единица треба тоа да го стори), што (тип на акцијата, задачи), каде (рамка на бојното поле, во кој сектор тоа треба да се случи), кога (временска рамка), како (начин и метод) и зошто (цел и намера на командантот)⁵.

Анализа на варијантите на дејство

Основната цел на анализата на варијантите на дејствување е преиспитување на ризикот на изборот и да се идентификува со која од нив ќе се изврши мисијата со минимални жртви, загуби во материјалните ресурси и со најмали оптоварувања на луѓето и напрегања на техниката, а при тоа силите да се доведат на најдобри позиции од каде што може да се задржи иницијативата за натамошните операции.

По завршувањето на анализата на варијантите на дејство следи нивно спроведување низ процесот на воена игра.

Воената игра претставува процес со дефинирани правила и чекори, со помош на кои се прави обид да се визуелизира текот на борбата. Низ реализирањето на овој

⁵ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на баталјон во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје, стр. 29-34

процес се разгледуваат сопствените и пријателските можности, предности и слабости, непријателските средства и веројатни начини на употреба и карактеристиките на областа на операции. Тој цврсто се потпира на доктринарната основа, тактичкото обмислување (оценување) и искуството.

Воената игра е најчувствителната фаза во текот на анализата и споредбата на варијантите на дејство, и за неа треба да се одвои повеќе време. За време на воената игра, се преземаат варијантите на дејство, започнува да развива детален план и ги одредува предностите и слабостите (недостатоците) на секоја од нив. Воената игра ги тестира варијантите на дејство или ја подобрува развиената варијанта⁶.

Споредба на варијантите на дејство

Во потрага за делотворната одлука се бара и одреден степен на разлики на мислењата и конструктивен судир. Но да се избегнат алтернативни можности, нови потешкотии и барање нови информации во следниот чекор се реализира споредба на варијантите на дејство. Со споредбата потполно непристрасно се настојува да не се наведува избор на варијанта однапред туку да се дојде до најповолната варијанта. За таа цел се определува коефициент на тежина, се развиваат матриците за дејство и започнува споредување на развиените текови на дејство. За да се оствари овој процес, врз основа на инструкциите, во текот на воената игра се определуваат критериуми и тежината на секој од критериумите. Исто така, за секој од тековите на дејство се одредува по секој од критериумите каква е неговата позиција во однос на другите текови, а потоа се множат со коефициентот на тежина и се собира вкупниот број на индексни поени. Најдобра е онаа варијанта која има најмалку поени (односно најмногу најдобри коефициенти на тежина).

По извршеното споредување, со цел за избор на најповолната варијанта, а според планот за брифирање, се врши брифинг за одлука, се изнесува рedefинираната задача на единицата и по завршување на брифингот се предлага варијанта на дејство.

Одобрување на варијантите на дејство

На рамниште на сопствената одговорност во кои не смее да има цензури ниту пак поттикнување на дилеми, командантот ја избира онаа варијанта на дејство за која тој смета дека ќе биде најоптимална и има најголеми предности. Откако командантот ќе ја избере варијантата на дејство, тој може да ја подобри изјавата на својата намера со информациите од суштиско значење за него, за да ја поддржи избраната варијанта на дејство. Тогаш тој ја заокружува одлуката со јасна намера за употреба на силите (основна замисла за извршување) и издава инструкции за извршување (конкретни

⁶ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје, стр.35-52

задачи за сите кои учествуваат во нејзината реализација, потчинетите и придодадените единици), приоритетите на активностите за борбена или борбено-сервисна поддршка, организација на командувањето и врски⁷.

Врз основа на одлуката на командантот веднаш се издава предупредувачка наредба со неопходните информации, врз основа на која потчинетите единици можат да ги подобрат своите планови.

Издавање наредби

Врз основа на одлуката на командантот и финалните инструкции, се комплетира планот и се подготвува наредбата, за да ја примени избраната варијанта на дејство со нејзино претворање во јасен и концизен концепт на операции, шема на маневар и потребната огнена поддршка. Наредбите и плановите ги обезбедуваат сите неопходни информации кои им се потребни на потчинетите за извршување на мисијата, но без ограничувањата кои не се важни, а кои би ја спречиле иницијативата на потчинетите. Концептот на операциите претставува јасна и концизна изјава на командантот за тоа каде, кога и како тој има намера да ја концентрира борбената моќ, за да ја изврши мисијата во согласност со намерата на својот претпоставен командант. Со тоа широко се наведуваат разгледувањата кои се неопходни за развој на шемата на маневар. Концептот на операциите ги содржи дејствата во рамките на организацијата на бојното поле, одредувањето на главниот напор, планот на командантот за поразување на непријателот и специфичните односи на командување и поддршка. Овие односи потоа се вклучуваат во организацијата на задачи и организацијата за борба во плановите и наредбите.

Процес на донесување воена одлука во НАТО

Според НАТО публикацијата „Водич за оперативно планирање“⁸, процесот на донесување воена одлука обезбедува максимална слобода на штабовите во процесот на планирање за развивање на идеи и концепти и е определен со терминот и функцијата на Процес на оперативно планирање (ПОП). ПОП опишува една логичка секвенца на когнитивни процеси и придружни постапки преземени од страна на офицерите и вработените да се анализира ситуацијата, да се идентификува мисијата на барања и да се одреди најдобриот метод за извршување на задачите и да се постигне саканата конечна состојба. ПОП исто така, вклучува идентификација на воените сили и способности кои се потребни за спроведување на операцијата и планирање на нивното распоредување и користење.

⁷ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје, стр. 57-58

⁸ Оригинален наслов на публикација: Guidelines for Operational Planning (GOP).

ПОП се состои од пет чекори или фази на планирање⁹:

- иницирање/иницијација;
- ориентација;
- развој на концепт;
- развој на план;
- анализа и ажурирање на планот.

Иницијација / Иницирање

Оваа акција само го започнува процесот на планирање, но не влијае на започнување на извршувањето на операцијата, кое останува во надлежност на политичките авторитети на НАТО. Заради иницирање на процесот на планирање на кое било ниво (стратегиско, оперативно или тактичко) командантите ја користат Иницијалната директива (ИД) или издаваат Насоки за планирање (НзП). Во оваа фаза се врши активирање на здружената оперативна група за планирање (ЗОП)¹⁰ и се изработува планот за работа. Во оваа фаза се врши идентификација на надворешните команди и меѓународни агенции со кои ќе биде потребна координација и соработка, како и собирање на планирачки информации и податоци за потенцијалното подрачје на операцијата.

Ориентација

ИД многу јасно го дефинира она што треба да биде постигнато. Таа јасно ги дава деталите на елементите кои се потребни за започнување на ефективното планирање, како што се посакуваната крајна состојба и намерата на највисокото командно ниво. Во ова фаза се врши анализа на мисијата. Анализата на мисијата се користи за насочување на планирањето и има за цели: одредување на границите и природата на проблемот и потврдување на посакуваната крајна состојба која треба да се постигне.

Анализата вклучува: интерпретација или дефинирање на насоките кои се дадени од претпоставената команда, физички, воени или политички услови кои можат да влијаат на мисијата и давање преглед на сопствените и потенцијалните противнички сили за да се утврдат предностите и недостатоците.

Во анализата на мисијата се разгледуваат следните аспекти: ситуација, намера на претпоставениот командант, ограничувања, претпоставки, фактори, предности и слабости, центри на гравитација (ЦнГ), решавачки точки, задачи, цели, критериуми за успех, мисија, идентификација на потребна сила.

При завршувањето на овој чекор следи реферирање кое ќе се случи во текот на развојот на варијантите на дејство. Целта на брифингот за анализа на мисијата е да се добие согласност на командантот со извршената анализа на мисијата и да се

⁹ SHAPE BELGIUM (2005). Guidelines for Operational Planning (GOP). Chapter IV, 4-2

¹⁰ Во оригинал на англиски јазик ЗОПГ: JOPG – Joint Operational Planning Group

добијат неговите дополнителни насоки на планирање. Овој чекор на предвидување е од суштинско значење, разгледувано од аспект на навремено обезбедување на силите и изводливост на варијантите.

Од овој брифинг, ќе произлезат насоки на командантот за планирање, кои претставуваат производ на фазата на ориентација. Ова е официјален документ кој може да послужи како ИД за понатамошно планирање од страна на неговиот штаб и потчинетите команди. Насоките се концентрирани кон три клучни елементи: првична намера на командантот, неговата визија и мисија. Насоките обезбедуваат ажурирана насока за планирање и им овозможува на потчинетите команданти да ги започнат своите прелиминарни подготовки, кои ќе помогнат во следната фаза на процесот на планирање – Развој на концепт.

Развој на концепт

Развојот на концепт започнува со разгледување на производот од претходната фаза – Насоки на командантот за планирање. Преку насоките командантот дава правец за работа на штабот за спроведување анализа и постепено обликување и развој на варијантите на дејство. Финалниот производ на оваа фаза е Концептот на операцијата, изработен врз основа на варијантата на дејство, избрана од страна на командантот. Концептот е изработен со сеопфатна, логична анализа на состојбата и развојот и споредба на повеќе варијанти на дејство.

Постојат четири подфази/подчекори на оваа фаза на процесот на планирање:

- штабна анализа;
- развој на варијанти на дејство;
- брифинг за одлука;
- развој на Концепт на операција (КонОп).

Во процесот на планирање се развиваат поголем број на варијанти на дејство кои можат да ја извршат мисијата. Варијантите на дејство мора да се фокусираат на напаѓање на противникот во неговите центри на гравитација, додека истовремено се заштитуваат сопствените. Валидноста на варијантите на дејство се тестира преку оценување на нивната способност да одговорат на следниве прашања:

- Кога акцијата започна и/или кога мора да се заврши?
- Кој ќе ја изведе операција?
- Кои воени операции се разгледуваат?
- Каде истите ќе се извршуваат?
- Зошто операцијата се спроведува?
- Како ќе се одвива текот на операцијата?

Секоја варијанта на дејство мора да го помине тестот за валидност. Процесот на развој на варијантите на дејство вклучува и развој на противничките варијанти на дејство, чие разработување е отпочнато во фазата на ориентација. Ова вклучува разгледување на најпосакуваната и најопасната варијанта на дејство.

Овој процес им помага на планерите да извршат идентификација на предностите и недостатоците на сите варијанти на дејство, како и разгледување на клучните елементи при планирањето за извршување на секоја варијанта на дејство. Откако варијантите на дејство се тестирани на валидност и е извршена воената игра, истите се споредуваат преку анализа на резултатите од воената игра, утврдените предности и недостатоци, како и преку вреднување на оние критериуми кои се важни за командантот (изненадување, флексибилност, економија на сила, едноставност, навременост итн.).

Споредбата исто така, мора да ја вклучи и препораката за најдобрата варијанта на дејство.

Варијантите на дејство се брифираат на командантот, каде што тој избира или модифицира варијантата на дејство со задача истата да се развие во Концепт за операција (КонОп). КонОп го изразува погледот на командантот на целокупната претстојна операција и истиот се доставува до претпоставениот на одобрување.

Развој на план

Развивање на планот се врши врз основа на одобриениот КонОп. Форматот на КонОп, планот и анексите во НАТО е стандардизиран и истите мора да се изработат во согласност со Анексите E, F и G од глава 7 на Водичот за оперативно планирање (GOP Guidelines for Operational Planning). Потребната координација се постигнува преку континуираниот и итеративниот процес на ревизија, во текот на развивањето на планот. Информациите собрани во текот на целиот планирачки процес се користат за подготовка на планот. Пишувањето на индивидуални елементи на планот не треба да чекаат на овој, туку како делови на планот може да се подготвуваат веднаш кога имаме собрано доволно податоци за одредена тема.

Анализа и ажурирање на планот

За време на операцијата, мора постојано да се следи реализацијата на планот и истиот да се ажурира доколку има чести промени на ситуацијата, или доколку истото се наложи од претпоставената команда.

Ова се нарекува анализа на напредокот (прогресот) и истата се фокусира на нови закани, достапност/проток на силите, соодветност на плановите, побарувања за дополнителни планови итн. Откако било која анализа е завршена, командантот се брифира и му се даваат препораки за постапување (акција), за да се справи со изменетата ситуација.

Периодичните анализи се нормална активност која се превзема за плановите да останат валидни. Извршената анализа на сите фактори ќе резултира во препораки за соодветни промени. Ова ќе му биде брифирано на командантот, на брифинг за донесување ревидирана одлука.

Минимумот елементи коишто треба да бидат вклучени во брифингот се:

- ситуација – ажурирана состојба (противнички, сопствени сили);
- ефект врз тековниот план;

- предлог-измени на планот;
- ризици поврзани со тековниот план (ако се измени, ако не се менува);
- препораки.

Како резултат на брифингот, планот се ажурира. Процесот на анализата и ажурирањето потоа продолжува како и порано.

Анализа на моделот за донесување воена одлука во АРМ

Заедничките процедури и формати на документите се еден од главните елементи на интероперабилноста. Ова вклучува: стандардизиран формат на наредбите и извештаите, процедурите за комуницирање и формите на истите, како и сличности во штабните структури, работните и планирачките документи. АРМ е во процес на создавање и усвојување на процедури кои кореспондираат со НАТО стандардите. Процесот на донесување воени одлуки е важен дел од процедурите. Во 2008 година, во ГШ на АРМ се изработени и одобрени: „Упатството за работа на команда на бригада во процесот на донесување воена одлука” и „Упатството за работа на команда на баталјон во процесот на донесување воена одлука”.

Со изработка на упатствата е стандардизиран начинот на донесување воена одлука на тактичко ниво и истиот е прилагоден кон стандардите на НАТО. Но поставената цел за интероперабилност, не е во целост постигната.

Со цел унапредување на Процесот на донесување на воена одлука во АРМ, а по извршената анализата на постојниот процес, констатациите се следни:

1. Упатства за ПДВО во АРМ го третираат планирањето на тактичкото ниво, со тоа што големината на армиските сили (бројчано) во Република Македонија е мала, со најголема здружено-тактичка единица – бригада. Следствено, тактичкото ниво е главно ниво за АРМ, но Република Македонија како и секоја друга држава мора да биде подготвена да земе улога и на оперативно и на стратегиско ниво, поради тоа што: „оперативното ниво не е дефинирано со бројот и големината на силите”, а „стратегиското ниво е она ниво на кое нација или група нации ги дефинираат националните или сојузничките безбедносни цели, со развивање и користење на националните ресурси за реализација на тие цели”. ГШ на АРМ нема изработено и пропишано упатство за планирање на оперативно и на стратегиско ниво.

2. Заедничката терминологија е основа за интероперабилност со земјите членки на НАТО и Партнерите, како и за подобро меѓусебно разбирање помеѓу командите и единиците во АРМ. Во секојдневната работа во командите и штабовите на АРМ, воочлива е појавата одредени термини да се интерпретираат на различни начини, што е последица на различното образование и обука на нашите офицери, кое го имаат стекнато во некои земји членки на НАТО, во пријателски земји со кои Република Македонија има склучено билатерални договори за соработка и во Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје.

Во Упатствата за работа на командата на баталјон/бригада во „Процес на донесување воена одлука“ не се користат термини: *центар на гравитација, крајна состојба и критериум за успех* (особено се важни за стратегиското и оперативното ниво на војна). Користењето на заеднички јазик е прв чекор кон интероперабилноста. Без користењето на заедничкиот јазик, силите не можат да соработуваат (кооперираат) ефективно. Кога различни сили учествуваат заедно во одредена операција, истите треба да прифатат, апсорбират и користат заедничка стандардизирана терминологија, слични структури на штабови, и формати на документи, за да се избегнат недоразбирањата, фрикциите и инцидентите.

3. Во АРМ, ПДВО се констатира дека подчекорот *Изјава за мисија* го содржи одговорот на прашањето „Како командантот ќе ги ангажира расположливите средства?“¹¹ Од ова произлегува дека лидерството во АРМ: го користи командниот стил, наспроти стилот ориентиран кон мисијата, со што како резултат командантот ги лимитира флексибилноста и иницијативата на потчинетите команданти. Овој заклучок го потенцира фактот дека водството (лидерите) го користат централизираниот стил на командување. Инаку, модерните модели на оперативно планирање ја користат филозофијата на командување „централизирано планирање и децентрализирано извршување“. Прашањето „Како?“ е едноставно превидено во теоретскиот дел и истото коректно е обработено во Прилогот бр.10¹².

4. Во Упатствата за работа на бригада/баталјон во „Процесот за донесување воена одлука“ дадени се 12 (дванаест) анекси кон оперативната наредба и 0 (нула) апендикси. Бројот и редоследот на анексите и апендиксите не кореспондира со НАТО ПОП. Оваа разлика не е важна за квалитетот на финалниот производ, бидејќи најголемиот дел на анексите и апендиксите се исти за двата процеси на донесување воена одлука. Но измената на бројот и редоследот на анексите и апендиксите би помогнало во спречување евентуални недоразбирања при реализација на процесот на планирање и изработка на оперативен план/наредба.

5. При учество на АРМ контингент во НАТО предводена операција се поставува прашање кога би се користел НАТО ПОП, а кога АРМ ПДВО. НАТО командата на копнените сили во подрачјето за операции, која претставува врска (мост) помеѓу оперативното и тактичкото ниво, користи НАТО ПОП за планирање на операции. Во процесот на паралелното планирање, штабовите на потчинетите единици на Командата на копнените сили може да го користат НАТО ПОП или националните методи на планирање. Последователно, штабовите на потчинетите единици на

¹¹ ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“. Скопје, стр. 21

¹² ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“. Скопје, стр. 102

командите на мултинационалните бригади ќе ги користат своите национални методи за планирање.

Фактот дека постојат национални методи за планирање не треба да биде изненадување. Впрочем, истото покажува дека постои специфичен начин на воено размислување и мисла, кој постои во армиите како последица на разлики во јазикот и културата. НАТО методите за планирање се производ на компромис во Алијансата кој е постигнат со консензус, за да се достигне интероперабилност при планирањето на сојузничките операции. Република Македонија не се разликува од останатите НАТО нации во однос на користењето на својот метод за донесување на воена одлука на тактичко ниво.

Во контекст на мултинационалните операции, штабните офицери на АРМ кои работат во хетерогено и комплексно опкружување мора во потполност да ги познаваат и двата процеси за донесување воена одлука (АРМ ПДВО и НАТО ПОП), со чие користење ќе асистираат на командантот на единицата за донесување подобри и поквалитетни одлуки, по кои последователно ќе следи изработка на планови и наредби.

6. Во поддршка на АРМ, ПДВО не се користат помошни софтверски алатки.

Заклучок

Секоја војска тежнее да има супериорност над противникот во однос на брзината и квалитетот на донесувањето одлуки, со цел да се преземе и одржува иницијативата и на противникот да му се остави што покусо време за планирање и реакција.

Во АРМ, од доменот на планирање на операции, пирамидата на документи која би го поддржала овој процес е недоизградена. Во доктринарниот дел состојбата е следна: Доктрината АРМД 3.0 (Операции) и Доктрината АРМД 5.0 (Планирање) не се изработени (и одобрени). За премостување на оваа аномалија, за тактичкото ниво на војување се издадени Упатства за работа на команда на бригада (и баталјон) во „Процесот на донесување воена одлука“. Тие во суштина не се разликуваат помеѓу себе, поради што и се поставува прашање за постоење на две Упатства (а не едно). За стратегиско и оперативнo ниво на војување процесот на донесување воена одлука не е разработен низ некој воен документ во АРМ.

Препораки:

1) Да се доизгради пирамидата на воените документи од доменот на планирањето операции.

2) Да се изврши усогласување на називот на 7 (седмиот) чекор во ПДВО во следните воени документи: „Оперативен концепт на АРМ“ и Упатствата за работа на команда на бригада/баталјон во „Процес на донесување воена одлука“.

3) Да се изработи воен термилошки речник.

4) Да се изменат бројот и редоследот на анексите и апендиксите во Упатствата за работа на команда на бригада/баталјон во „Процес на донесување воена одлука“, што би помогнало во спречување на евентуални недоразбирања при реализација на процесот на планирање и

изработка на оперативен план/наредба при работа во мултинационално опкружување.

5) Изјавата за мисијата во Упатството за работа на команда на бригада/баталјон во „Процес на донесување воена одлука“, треба да биде сменета и да кореспондира со НАТО ПОП. Изјавата за мисијата не смее да вклучува одговор на прашањето „Како?“.

6) Да се изврши дефинирање на носители за планирање на операции во АРМ по нивоа (тактичко, оперативно и стратешко), во зависност од времето кое им стои на располагање на планерите на операции.

7) Потребно е: да се доизгради хиерархијата на документите од доменот на планирањето, со изработка на Упатство за планирање на операции на оперативно и стратешко ниво; да се изработи стандардна оперативна процедура за иницирање на планирањето на оперативното и стратешкото ниво, како и формата на ИД.

8) Да се продолжи со проучување и подобрување на Процесот на донесување воена одлука во АРМ.

9) Да се изврши анализа, избор и набавка на софтверски алатки за планирање на операции на сите командни нивоа (тактичко, оперативно и стратешко).

ЛИТЕРАТУРА:

1. ГШ на АРМ (2007). Оперативен концепт на АРМ“, Скопје. Преземено на ден 25 август, 2010 година од: http://www.morm.gov.mk/morm/mk/ARM/struktura_na_gs_arm/dokumenti.html
2. ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на бригада во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје
3. ГШ на АРМ (2008). Упатство за работа на команда на баталјон во „Процес на донесување воена одлука“, Скопје
4. Борко Николовски (2003). Воено раководење, организација на штабови и штабни операции. Воена академија, Скопје
5. SUPREME HEADQUARTERS ALLIED POWER EUROPE BELGIUM J5PLANS/7630-058/05-105603 (2005). GUIDELINES FOR OPERATIONAL PLANNING (GOP)
6. ITC Rutter (2001). Guidelines for operational planning. OBJECTIVE DOCTRINE No 28—08. Преземено на 30 септември 2010 година од: http://www.cdef.terre.defense.gouv.fr/publications/Objdoc/objdoc28/article_us/art2.pdf
7. Methodology manual, Texas State Auditor’s Office, Преземено на 1. 10.2010 година од: www.preciousheart.net/chaplaincy/Auditor_Manual/Metintro.pdf
8. http://quesucedecede.com/page/show/id/decision_making

6

Зрѓи теми од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

ДЕВЕТТЕ СПЕЦИЈАЛНИ ПРЕПОРАКИ НА ФАТФ (FATF) ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ФИНАНСИРАЊЕ НА ТЕРОРИЗМОТ – СОСТОЈБИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Гоце АНАКИЕВСКИ

Армија на Република Македонија

Апстракт: *Препознавајќи го виталното значење за преземање на акција за борба против финансирањето на тероризмот, Специјалната оперативна група за финансиски дејства на перење пари ФАТФ (FATF), во октомври 2001 година го прошири својот мандат и ги донесе најнапред 8-те специјални препораки, кои подоцна во 2004 година ги надолжни со уште една препорака и ги усогласи со 40-те препораки како основна рамка за откривање, превенција и спречување на финансирање на тероризмот и терористичките активности. Во трудот се презентирани 9-те специјални препораки и посебно внимание е посветено на специјализираниот орган во Република Македонија задолжен за откривање и превенција од финансирање на тероризмот.*

Клучни зборови: *финансии, тероризам, препораки, откривање, превенција, спречување.*

NINE FATF SPECIAL RECOMMENDATIONS FOR PREVENTION OF FINANCING THE TERRORISM – REPUBLIC OF MACEDONIA SITUATION

Abstract: *Recognising the vital importance of taking action to combat the financing of terrorism, the FATF, which means Financial Action Task Force, in October 2001 and 2004 agreed these 9 Recommendations, which, when combined with the FATF Forty Recommendations on money laundering, set out the basic framework to detect, prevent and suppress the financing of terrorism and terrorist acts. In this paper are presented 9 special recommendations and Macedonian specialized institution with mandate to detect, prevent and suppress the financing of terrorism and terrorist acts.*

Key words: *finance, terrorism, recommendations, detect, prevent, suppress.*

Вовед

Финансирањето на тероризмот претставува глобален проблем кој одамна ја надмина улогата на локална и прикриена закана. Имено, појавата и сè поголемата употреба на информациските технологии овозможува едноставен и брз проток на финансии кои честопати се наменети токму за финансирање на одредени терористички групи и активности. Феноменот тероризам е специфичен поради тоа што во него постои хиерархиски организирано извршување на крајните цели кои се тајни, систематски и плански координирани. Особено внимание треба да се насочи кон компаниите и правните лица бидејќи тие се идеални за разни видови измами, особено за перењето пари. Една компанија не може да функционира без да генерира огромен број податоци на хартија или во електронска форма. Сето ова придонесува компаниите да се користат во шемите за перење пари, но тие и обезбедуваат совршено покритие за да се објасни нелегалниот приход. Компаниите се користат во фазата на позиционирање во операцијата за перење пари, со цел инфилтрирање на криминалните приходи од системот на трансакција на готовината во деловниот или во финансискиот систем.

За секоја активност потребни се финансиски средства, така што криминалните структури лесно доаѓаат до пари и тоа по пат на трговија со луѓе, трговија со оружје и психотропни супстанции, финансиски измами, рекет, насилство, фалсификување брендови, продажба на скапоцености, кражба на автомобили итн. Проблемот со кој се соочуваат криминалните структури е како „црните“ пари да се пуштат во легалните финансиски текови, да не бидат забележани од службите за спроведување на законот и да можат да се измешаат со легалните пари за да можат незабележано да се користат за нивните цели.

Деветте препораки на ФАТФ

Во овој краток осврт обрнато е посебно внимание на *деветте специјални препораки*¹ за спречување на финансирање на тероризмот, кои произлегуваат во согласност со 40-те препораки на ФАТФ, а кои се од големо значење за преземање на акција за борба против финансирањето на тероризмот. Мандатот на ФАТФ добива конечно проширување на вонредниот состанок одржан во месец октомври 2001 година, по терористичките напади во САД од 11 септември². Првично во 2001 година биле донесени осум специјални препораки за спречување на финансирањето на тероризмот и терористичките активности, но во 2004 година истите биле надополнети со уште една препорака. Деветте специјални препораки на ФАТФ се следните³:

1) Ратификација и имплементирање на инструментите на ООН

Оваа препорака ги повикува државите да преземат итни мерки за ратификување и имплементирање на Конвенцијата на ООН за спречување на финансирањето на тероризмот од 1999 година, потоа на Резолуцијата бр. 1373 на Советот за Безбедност, како и на другите конвенции и резолуции на ООН кои се однесуваат на превенција и справување со проблемот на финансирањето на терористичките акти.

¹ <http://www.esaamlg.org/recommendations/special.php>

² Лабовиќ М., Николовски М., „Организиран криминал и корупција – нови теоретски димензии, практични консеквенции и методика на истражување“, Факултет за безбедност – Скопје, 2010 година, стр. 347.

³ *ibid*, стр. 347.

2) Криминализирање на финансирањето на тероризмот и со него поврзаните дејствија на перење пари

Според оваа препорака, државите треба да ги криминализираат финансирањето на тероризмот, терористичките акти и терористичките организации, како и да ги предвидат ваквите кривични дела како претходни кривични дела на перењето пари.

3) Замрзнување и конфискување на имотите на терористите

Секоја држава треба да предвиди и имплементира мерки во согласност со резолуциите на ООН за превенција и спречување на финансирањето на терористичките акти со кои без одложување ќе врши замрзнување и конфискување на фондови или други приноси сопственост на терористи, терористички организации или од оние кои го финансираат тероризмот. Исто така, секоја држава треба да предвиди и имплементира и такви мерки со кои ќе врши заплена и конфискација на имот кој се користел, потекнува или би требало и бил наменет за финансирање на тероризам, терористички дејствија и терористички организации.

4) Пријавување на сомнителните трансакции поврзани со тероризам

Сите финансиски институции и други субјекти кои имаат одредени обврски за преземање на антимерки против перењето пари, доколку дојдат до одредени сознанија кои укажуваат дека определени фондови се поврзани, се однесуваат или ќе бидат искористени за тероризам, терористички дејствија и терористички организации, истите треба да ги достават до надлежните органи.

5) Меѓународна соработка

Секоја држава треба да настојува да ја унапредува меѓусебната соработка со останатите држави во светот врз основа на договори, аранжмани или други механизми, а со цел остварување на ефикасна размена на информации и пружање правна или друг вид помош во случаите кога се работи за финансирање на тероризам, терористички дејствија и терористички организации. Покрај ова, државите треба да преземат и соодветни мерки со кои ќе овозможат сторителите на вакви кривични дела да не останат неоткриени и неказнети, како и да преземат мерки со кои ќе се обезбеди екстрадиција на сторителите, доколку е тоа потребно.

6) Алтернативни дознаки на пари

Според оваа препорака државите треба да преземат мерки со кои ќе се овозможи сите субјекти кои вршат трансфери на пари да бидат соодветно лиценцирани и регистрирани за таа дејност, потоа да се обезбеди почитување на препораките на ФАТФ од нивна страна, како и санкционирање на оние субјекти кои евентуално би ги прекршиле легалните процедури при трансферирање на парични средства.

7) Електронски трансфер на пари

Државите треба да преземат мерки врз основа на кои финансиските и други институции ќе имаат обврска при вршење на трансферите да ги обезбедат и меморираат точните и значајни информации за субјектите и природата на самиот трансфер, како и да преземат мерки со кои би се овозможило надзор над сомнителните трансакции кои не се проследени со целосни и соодветни информации.

– изготвува и поднесува извештај со нејзино мислење до надлежните органи секогаш кога постојат основи за сомневање за сторено кривично дело финансирање на тероризам;

– издава писмен налог на субјектот со кој привремено ја задржува трансакцијата;

– поднесува барање за поднесување на предлог за определување на привремени мерки до надлежниот јавен обвинител;

– поднесува барање за покренување на прекршочна постапка пред надлежниот суд;

– соработува со законски предвидените субјекти: МВР, Финансиската полиција, Јавното обвинителство, Царинската управа, Народната банка на Република Македонија, Управата за јавни приходи, Државниот девизен инспекторат, Комисијата за хартии од вредност, Државната комисија за спречување на корупција и други државни органи, Агенцијата за супервизија на капитално финансиско пензиско осигурување, Агенцијата за супервизија на осигурување, како и со други институции и меѓународни тела за борба против перењето пари и финансирањето на тероризмот;

– склучува договори за соработка и разменува податоци и информации со овластени тела на други држави и меѓународни организации кои се занимаваат со борба против перење пари и против финансирање на тероризам;

– врши надзор врз субјектите над примената на мерките и дејствијата определени со овој закон;

– покренува иницијативи за предлагање на закони и подзаконски акти што се однесуваат на спречување и откривање на перење пари и спречување на финансирање на тероризам и дава мислења за предлози на закони од значење за спречување на перење пари и на финансирање на тероризам;

– им помага и учествува во професионално усовршување на одговорните лица во субјектите од членот 5 на овој закон;

– утврдува листи на индикатори за анализа на ризикот и за препознавање на сомнителните трансакции во соработка со субјектите и органите кои вршат надзор врз нивното работење и

– врши и други работи определени со овој закон⁶.

Управата за спречување на перење пари и финансирање тероризам како административен модел на финансиско-разузнавачка единица е организирана во три одделенија: *Одделение за аналитика*, *Одделение за сомнителни трансакции* и *Одделение за развој на системот и меѓународната соработка*.

Одделението за аналитика ги прибира информациите кои субјектите во согласност со Законот ги доставуваат до Управата. Ова одделение, покрај со субјектите соработува и со надлежните државни органи инволвирани во системот за

⁶ Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам (Сл. весник на РМ бр. 4/2008; чл.3, ст.2)

спречување на перење пари и финансирање на тероризам. Сите податоци, без оглед на нивниот извор, се обработуваат и анализираат, а потоа се складираат во базата на Управата. Базата на податоци се надополнува постојано и претставува основен извор на податоци во работењето на другите две одделенија. Доколку се појави сомнение при анализата на одреден податок, известувањето се доставува на подетална обработка до Одделението за сомнителни трансакции.

Одделението за сомнителни трансакции постапува по известувањата за сомнителните трансакции кои се доставени од страна на субјектите, од надлежните државни органи и и надлежните органи на други држави добиени преку Одделението за меѓународна соработка. За сомнителните известувања се отвора предмет и се спроведува анализа која се состои најнапред од проверка на базата на податоци во Управата, како и податоци во базата на други финансиски институции. Доколку се утврди дека постојат цврсти основи на сомневање, ова одделение поднесува иницијатива до надлежен Јавен обвинител за поднесување предлог за определување на привремени мерки (привремено запирање на трансакцијата или заплена на парите или имотот).

Одделението за развој на системот и меѓународна соработка ги следи и проучува законските и подзаконските акти со кои се регулира спречувањето на перењето пари и финансирањето на тероризмот на национално и на меѓународно ниво. Дава иницијативи за доградување на системот за спречување на перење пари и финансирање тероризам, дава мислење за предлози на закони од значење за спречување на перење пари и спречување на финансирање тероризам и активно учествува во соработката со меѓународните органи и органите на одделни земји во врска со откривањето и гонењето на случаи со перење пари и финансирање на тероризмот и размена на податоци.

Во Република Македонија се работи напорно на полето на ратификација и спроведување на инструментите на ОН. Во таа насока, Меѓународната конвенција на ОН за спречување на финансирање на тероризмот од 9 декември 1999 година, претставува јасен доказ за потребата за сосема нов пристап кон овој феномен, во смисла на спречување на негово финансирање. За финансиски прекршок се одредува акт со кој се земаат финансиски средства, директно или индиректно, незаконски и со намера да се користат истите, или знаејќи дека ќе бидат користени за кое било дело во рамките на претходно споменатите конвенции. Оваа Конвенција е ратификувана од страна на Република Македонија на 30 август 2004 година.

Со нејзиното ратификување во Македонското законодавство, се криминализира финансирањето на тероризмот и перењето пари. Казненото дело „Финансирање тероризам“ (чл.394-в од Кривичниот законик на Република Македонија) праќа јасна порака дека Република Македонија со сите свои расположиви капацитети застанува на патот на финансирањето на тероризмот на локално и на глобално ниво.

Заклучок

Следењето на трагата на финансиите е многу тешко од причина што парите кои се добиени на нелегален начин, се прават напори да се вклучат во системот како легални, вообичаено преку трансакции во трети земји и поделени на повеќе трансакции со помали суми. Често пати финансиските средства се прикажуваат како дел од невладини хуманитарни организации кои, всушност, се поврзани со сомнителни лица кои дел од финансиските средства ги насочуваат кон одредени терористички организации.

Република Македонија, со ратификацијата и усвојувањето на повеќето маѓународни документи во однос на финансирањето на тероризмот сесрдно се труди да е во чекор со сите современи држави. Преку активностите на Управата за спречување на перење пари и финансирање тероризам, кои беа претставени во текстот погоре покажува дека во доменот на мерките и активностите кои се спроведуваат во рамките на оваа институција целосно ги има имплементирано и деветте специјални препораки на ФАТФ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Слаѓана Тасева, „Оперативна група за финансиски дејства на перење пари“, превод, Безбедност, бр.1/2, 1997; <http://www.esaamlg.org/recommendations/special.php>;
2. Лабовиќ М., Николовски М., „Организиран криминал и корупција – нови теоретски димензии, практични консеквенции и методика на истражување“, Факултет за безбедност – Скопје, 2010 година;
3. Прирачник за спроведување на мерки и дејствија за спречување на перење на пари и финансирање на тероризам од страна на субјектите, Министерство за финансии, Скопје, 2010;
4. Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело и финансирање на тероризам (Сл.весник на РМ бр. 4/2008; чл.3, ст.2).

ОРГАНИЗАЦИЈА И МЕНАЏМЕНТ НА ПОДРАЧНИТЕ ЕДИНИЦИ ЗА ОДБРАНА (д-р Менде Солунчевски)

Киро Атанасов
Министерство за одбрана

„Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана“ е мултидисциплинарен труд, во кој авторот д-р Менде Солунчевски од повеќе аспекти ги опишува и анализира подрачните единици за одбрана (ПЕО).

Содржината на книгата е изложена на 312 страници текст, поделен во три дела со вкупно 10 глави и повеќе поглавја, вовед, заклучок, препораки, прилози и импресивна литература од 66 книги, 87 нормативни акти, 21 документи и 13 интернет страници.

Првиот дел кој е со наслов „Опито за организацијата и менаџментот“ се состои од 4 глави, во коишто тематски се подредени неколку теориски елаборации во врска со поимното определување на предметот на научното истражување.

Првата глава има две поглавја во кои авторот ги дефинира поимите за организација и тоа општо за организацијата како систем, процес и организацијата и како менаџмент функција.

Втората глава е фокусирана на функциите на менаџментот. Тука се обработени видовите менаџмент, нивоата на менаџментот, како и улогите, способностите и карактеристиките на современиот менаџер.

На крајот од оваа глава врз основа на претходно определени функции на менаџментот е разработен и менаџментот во одбраната.

Во третата глава, во 7 поглавја, низ сеопфатна анализа д-р. Солунчевски М. ни ги прикажува функциите на менаџментот на човечките ресурси и тоа преку обезбедувањето, развојот, активирањето и одржувањето на човечките ресурси, за на крај да заврши со менаџментот на човечките ресурси во одбраната.

Во четвртата глава со наслов „Менаџмент на јавниот сектор“, во две поглавја низ еден хронолошки приказ ни е прикажан историскиот развој на јавниот сектор, како и карактеристиките на менаџментот во јавниот сектор.

Вториот дел од делото под наслов: *Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана* се состои од пет глави. Тука авторот, најпрвин, прави краток хронолошко-историски пресек на настанувањето и развојот на подрачните единици за одбрана во Социјалистичка Република Македонија и развојот на подрачните единици за одбрана во Р.Македонија, за во шестата глава целосно да се посвети на анализата на работата на подрачните единици за одбрана од 1991 до 2005 година. Потенцирано е дека Министерството за одбрана, во 2005 година, започнува со активностите за издвојување на Цивилната заштита, центрите за известување и тревожење и услужните дејности од Министерство за одбрана и нивно преминување во новоформираните институции.

Во следната седма глава дадени се структурните промени во Министерството за одбрана, како и во подрачните единици за одбрана, кои произлегуваат од политичката одлука за членство на Р.Македонија во НАТО и потребите од структурни промени во безбедоносниот сектор во Република Македонија и реформите во Министерството за одбрана.

Во осмата глава, во четирите поглавја, е презентирана најновата организација на Министерството за одбрана и на ПЕО, како и нивните надлежности и задачи. Деветтата глава од Вториот дел му е посветена на менаџментот на човечките ресурси во подрачните единици за одбрана, каде на аналитички начин е презентирана состојбата со обезбедувањето на ресурси, развојот, активирањето и одржувањето на човечките ресурси во ПЕО.

Во десеттата глава, која единствена од третиот дел од оваа книга, професорот Солунчевски користејќи го компаративниот метод, ни ги прикажува искуствата во организацијата и менаџментот на ПЕО во земјите-членки на НАТО и земји кандидати за членство во НАТО.

Книгата „**Организација и менаџмент на подрачните единици за одбрана**“ од д-р Менде Солунчевски претставува значаен придонес во развојот на македонската наука од областа на одбраната, и без сомнение, ќе предизвика интерес кај нашата научна и стручна јавност, но и пошироко.

УПАТСТВО ЗА АВТОРИТЕ

„**СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА**“ (во понатамошниот текст Списание) е теоретско списание кое по правило излегува двапати годишно. Во Списанието се објавуваат оригинални стручни трудови: научно стручни трудови, прикази на книги, куси соопштенија и др.

Оригиналните стручни трудови ги содржат резултатите на сопствените дотогаш необјавени научни истражувања кои претставуваат заокружена целина. Прифаќањето на оригинална научна статија во Списанието ги обврзува авторите да не ги објавуваат и во други списанија.

Научно-стручните трудови известуваат за корисни сознанија кои што помагаат во ширењето на знаењата и прилагодувањето на изворните истражувања кон потребите на науката и практиката.

Прикази на книги претставуваат концизни прикази на книги и сознанија до кои што дошле авторите во определена научна област, за која компетентноста на авторите во приказите е потврдена преку публикувањето - објавувањето на книгите.

Кусите соопштенија содржат резултати на помали, но завршени научни истражувања.

Доминантни рубрики на Списанието се:

1. Општо теоретски, доктринарно-стратегиски и други теми од областа на одбраната;
2. Геополитички, геостратежиски, военополитички и теми од меѓународен ангажман во областа на одбраната;
3. Евроатлантски интеграции;
4. Техничко-технолошки достигнувања, вооружување и опрема;
5. Странски автори;
6. Други рубрики од областа на безбедноста, одбраната и заштитата; и
7. Прикази на книги, стручни трудови и др. од областа на одбраната.

ПОДГОТОВКА НА РАКОПИСОТ

Ракописот треба да се доставува во **еден отчукан примерок** на ласерски печатар, без проред, на двете страни на хартијата, со формат Б5 и во електронска верзија, за да се олесни печатењето на Списанието. Страниците и прилозите треба да бидат нумерирани.

Трудовите треба да бидат напишани на македонски или на англиски јазик, а на авторите им се препорачува насловот, апстрактот на трудовите, приказите и кусите соопштенија да ги пишуваат и на англиски јазик.

Трудовите што не се земаат во печатење им се враќаат на авторите со образложувања.

При подготвувањето на ракописот задолжителна е употреба на Меѓународниот систем на единици (SI).

Ракописот треба да содржи: наслов, автори, институција, апстракт, клучни зборови, вовед, содржина на трудот, заклучок и литература.

Наслов: големина на масни (**Болд**) букви, 14 points, Times New Roman, центрирано, прво на македонски (кирилична поддршка), а потоа и на англиски јазик (пред апстрактот на англиски јазик). Насловот на трудот треба да биде кус, но да дава верен одраз на содржините и по можност да содржи што повеќе клучни зборови од опфатената проблематика.

Еден празен ред.

Автори: име и презиме, мали масни (**Болд**) букви, 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), центрирано.

Два празни реда.

Институција: ракописни букви, 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), центрирано.

Два празни реда.

Апстракт: прво на македонски јазик, 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), а потоа и на англиски јазик, 11 points, Times New Roman, единечен проред. Содржината на апстрактот треба да е суштинска и независна целина.

Еден празен ред.

Клучни зборови: максимум до 5 збора, 11 points, Times New Roman, единечен проред, на македонски (кирилична поддршка) и на англиски јазик.

Вовед: 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), единечен проред. Во воведниот дел треба накусо да се наведе само најважното од поранешните истражувања поврзано со обработуваната проблематика, а потоа да се објасни целта и важноста на работата - истражувањето.

Еден празен ред.

Содржина на трудот: 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), единечен проред. Содржината на трудот треба да ги опфати теоретските основи, експерименталниот дел и резултатите до кои што се дошло.

Трудовите кои што се однесуваат на теоретски истражувања, наместо експериментален дел, треба да имаат поглавје **теоретски основи**, во кои ќе бидат изнесени подробностите за проверка на наведените резултати.

Експерименталниот дел треба да биде издвоен и да содржи податоци за употребуваните материјали и опис на применетите принципи и методи на начин којшто ќе овозможи репродуцирање на постапките, но без детално опишување на веќе познатото.

Резултатите до кои се дошло и дискусијата треба да бидат дадени во едно поглавје. Дискусијата треба да содржи анализа на резултатите и заклучоците кои што можат да се извлечат.

Еден празен ред.

Заклучок: 11 points, Times New Roman (кирилична поддршка), единечен проред. Заклучокот треба да претставува кусо резиме од трудот, а да ги опфати и резултатите до кои се дошло со истражувањето.

Еден празен ред.

Литература: 11 points, Times New Roman, цитирана според светските стандарди. Литературата се наведува во посебно поглавје при што библиографските единици се нумерираат по оној ред по кој што се појавуваат како во фус нотите во текстот.

Маргини: - Б5 формат, трудовите отчукани на непровидна хартија од канцелариски формат А4 со работен простор:

- горна: 5 см	- Top:	1.89"
- долна: 5 см или Page Setup компјутерски	- Bottom:	1.89"
- лева: 4 см параметри во инчи (инџ)	- Left:	1.58"
- десна: 4 см	- Right:	1.58"
	- Gutter:	0"

Печатар: ласерски принтер.

Примените ракописи Уредувачкиот одбор ги испраќа на рецензенти. Рецензентите и авторите остануваат анонимни. Рецензираните трудови, заедно со евентуалните забелешки и мислења на Уредувачкиот одбор, се доставуваат до авторите. Тие се должни, најмногу во рок од 15 дена, да ги извршат неопходните корекции.

Категоријата на трудот ја предлага авторот, но Уредувачкиот одбор ја донесува дефинитивната одлука врз основа на мислењата на рецензентите.

Пробните отпечатоци по потреба, им се испраќаат на авторите заради корегирање на печатарските грешки, а не за измена на текстот. Евентуалните нови сознанија можат да се дадат само како куса белешка после текстот. Корегираниите пробни отпечатоци треба да ѝ се вратат на редакцијата во рок од 2 (два) дена.

Брзината на објавувањето на трудот, покрај останатото, зависи и од придржувањето кон ова упатство.

Трудот се доставува отпечатен според горенаведените пропозиции и во електронска верзија.

Рокови за испраќање на трудовите: 30.04. и 31.10. во тековната година на

- АДРЕСА: 1. ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
проф. д-р Трајан Гоцевски, главен и одговорен уредник
e-mail: trajan@fzf.ukim.edu.mk
или
2. МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА - Одделение за односи со јавноста
м-р Жанет Ристоска, уредник
e-mail: zanetristoska@yahoo.com